अथ

मार्गोपदेशिका

संस्कृत जिज्ञासूनाम्।

ए. ए. पीएच् डी ए एल् एम् इत्याद्युपपन्नानेकपदधारिणा
नैकविद्वत्परिषत्सम्मानितेनाध्यापकवर्येण
भाण्डारकरकुलोत्पन्नेन गोपालसूनुना रामकृष्णेन
विरचिता
तत्सूनुना एम् ए इत्युपपदभृता श्रीधरेण
संशोधिता,
तदन्तेवासिना बी ए इत्युपपदभाजा
ध्रुवोपाह्वेन हर्षदात्मजेन केशवेन
गुर्जरीयभाषयानूद्य
प्रकाशिता।

[illegible] मुद्रणालये मुद्रिता।
श्रीमद्विक्रमार्क [illegible] २०४१
मूल्यमा[illegible]।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

पुरातनीभ्य समाभ्यो गीर्वाणवाणी प्रशस्तशिक्षणसरण्या उत्तमाङ्गत्वेन सबहुमानमाद्रियते विद्वद्भि । सा च दैवी वाक् पुराणप्रौढमहर्षिमुखपद्मनिर्गता पूर्वाचार्यै सिद्धसारस्वतैर्धार्यमाणा मध्यकालीनै प्रकाण्डपण्डितै सुकृतिभि सनिबन्धमार्यजनताया उद्धारहेतोर्भगीरथप्रयत्नैर्वर्तमानभूमिमनायि । पर तस्या परमपुण्येष्वाशिभव्येषु शास्त्रतीर्थेष्ववगाहनेन कतिपय एव यतिरुक्षा अशकन्नात्मान कृतकृत्यता नेतुम् । अथास्य पावनस्य पथ पुन सस्कारसमाधानसंमानमस्माक साम्प्रतशासितार सविशेषमर्हन्ति । तैर्हि सोऽय क्लेशसहस्रसकटो मार्ग सुगम सर्वजनाना व्यकारि । एतैस्तु पाश्चात्यशिक्षणपद्धति भारते वर्षे सर्वहिताय प्रथयद्भिर्गीर्वाणवाण्या गरिमातिशय प्रपश्यद्भि परपरया चानवच्छिन्न प्रचारमालोचयद्भिरेतद्देशीयानामार्याणा तदधीत्युपपत्ति निरूपयद्भिर्नवानायामाङ्ग्लभाषया सपाद्याया सर्वसाधारण्यामुत्तमशिक्षणसरण्या सापि सगुरुगौरव समाधायि । ततश्चर्जुबोधाय पश्चिमपद्धतिमनुसृत्य नवा पाठावलि रचयितु दक्षिणापथपाठशालाया साम्प्रतसस्कृतविद्यागुरुवर्या श्रीमद्रामकृष्णाचार्या नियुक्ता । तैश्चाङ्ग्लभाषया ग्रथिता खण्डद्वयेन सस्कृतपाठावलि । तेषा कृतधिया कृते सार्थकनोक्तियुक्तिभिर्निर्भावन नापेक्षते । सा जानकाशिक्षणाधिकारिणामुद्देशसाफल्ये च तस्या शतसहस्रगाढाङ्कनपोन पौनर्यमेवाल मानम् ।

अथात्र देशीयभाषासु प्रगाल्भ शिक्षण सक्रामितु स्थापितेषु शिक्षणमन्दिरेषु सस्कृतमध्यापयितु सुश्लिष्टे ग्रन्थावगाहप्रवक्षिन शिक्षाधिकारिभिर्निर्दिष्टाया पाठावल्या समीचीना रचनपरिपाटी

निर्वर्णयद्भिः सैव याथातथ्येन देशीयभाषासु प
धारि । ततश्च मार्गोपदेशिका नाम पाठावल्याः प्र
मान्नन्दशङ्करशर्मा गुर्जरीयभाषाया मेतेने । तच्च भाषान्तर मा
र्गोपदेशिकायाः प्रथमामावृत्तिमवलम्ब्यापादितमासीत् । तत ऊर्ध्व-
मितःप्रभृति नवकृत्वो मुद्रितायामाङ्ग्लभाषानिबद्धाया तस्यां शुद्धि-
वृद्धिविशेषबाहुल्यवशान्नवीनतमस्य संस्करणस्य कार्त्स्न्येन पुनरे-
वानुवादनं समादिष्टम् । तदनुरोधेनानुवादोऽयं प्राणायि । स चैव
तथा विशदीकृतः संस्कृतमधिजिगांसूना वैक्लव्यलेशं निरस्ये-
दित्याशास्यते ।

પ્રસ્તાવના.

જૂના કાળથી સંસ્કૃત ભાષા ઊંચી કેળવણીનું મુખ્ય અંગ મનાતી આવી છે. એ પવિત્ર વાણી અતિ પ્રાચીન પ્રૌઢ મહર્ષિઓના મુખમાંથી નીકળી, તેને પૂર્વકાળના મુનિવરે ધારણ કરી, તથા મધ્યકાળના પંડિતોએ એ ત્રણે કાળને પાવન કરનારી વાણીને આર્યવર્ગના ઉદ્ધારને અર્થે ભગીરથ પ્રયત્ને એકધારા અખંડિત પ્રવાહે વર્તમાન ભૂમિએ આણી. પરંતુ તેના પરમ પાવન ભવ્ય જ્ઞાનતીર્થમાં ઝીલી વિરલા યાત્રિકો પોતાના આત્માને કૃતાર્થ કરી શકતા. એ કલ્યાણકારી માર્ગને સુગમ અને સર્વ સામાન્ય કરવાનું માન આપણા વિદ્વાન વિદેશીય રાજ્યકર્તાઓને છાજે છે. પશ્ચિમની પદ્ધતિની કેળવણી તેમણે ભરતખંડમાં સર્વે હિતાર્થ દાખલ કરી, ત્યારે આપણી ગીર્વાણ વાણીની અપૂર્વ પ્રૌઢતા અને પરાપૂર્વથી ચાલી આવેલો અવિચ્છિન્ન પ્રચાર જોઈને, આપણા આર્યોને તેની આવશ્યકતા તેમની નજરમાં આવતાં તેમણે નવા પ્રકારની સર્વ-સાધારણ ઇંગ્રેજી ઊંચી કેળવણીના અંગ તરીકે આપણી દેવવાણીને દાખલ કરી તથા નવી પશ્ચિમની પદ્ધતિ ઉપર દક્ષિણ કૉલેજ સાંપ્રત સંસ્કૃત વિદ્યાગુરૂ પંડિતવર્ય રામકૃષ્ણ ગોપાળ ભાંડારકર પાસે સંસ્કૃત પાઠાવળી ઇંગ્રેજીમાં રચાવી. એવા વિદ્વાનની કૃતિ સર્વથા સાર્થક થાય એમાં કાંઈ કહેવા જેવું નથી. તે પાઠાવળીની આજપર્યંત અનેક યથાબંધ આવૃત્તિઓ છપી ગઈ છે તે ઉપરથી સરકારનો ઉદ્દેશ કેટલે દરજ્જે પાર પડ્યો છે તેનો સહજ ખ્યાલ આવશે.

એ પાઠાવળીની ઉત્તમ રચના જોઈ સરકારે દેશી ભાષામાં ઊંચી કેળવણી અને શિક્ષણ આપવા શિક્ષામંદિરો (ટ્રેનિંગ

કૉલેજ) સ્થાપ્યા તેમાં સંસ્કૃત શિખવાના માટે એજ પુસ્તકનું ભાષાંતર કરવાનું દુરસ્ત ધાર્યું. એથી કરીને એ પાઠાવળીના પ્રથમ પુસ્તકનું ભાષાંતર રા. રા. નંદશંકર તુળજાશંકર પાસે એમણે પહેલવહેલું કરાવ્યું. એઓનું ભાષાંતર મૂળ પાઠાવળીની પહેલી આવૃત્તિ ઉપરથી થયું હતું. ત્યાર પછી અત્યારસુધીમાં માર્ગોપદેશિકાની નવ આવૃત્તિ થઈ ગઈ હોવાથી તથા તેમાં ઘણો ફેરફાર થયેલો હોવાથી મૂળમાર્ગોપદેશિકાની નવમી આવૃત્તિનું ભાષાંતર મૂળથી માંડીને નવું તૈયાર કરવા મને સરકારે સોંપ્યું તે ઉપરથી મેં આ તૈયાર કર્યું છે. આ ભાષાંતરથી, સંસ્કૃતના વિદ્યાર્થીઓને જે પહેલાં ગુંચવણ અને મુશ્કેલી પડતી હતી તે કેટલેક દરજ્જે દૂર કે ઓછી થશે એવી આશા છે.

અનુક્રમણિકા.

પ	વિષય	પૃ
૧૪	આકારાંત અને ઇકારાંત સ્ત્રીલિં નામો તૃતીયા ચતુર્થી અને પંચમી	૪૩
	ષષ્ઠી સપ્તમી અને સંબોધન	૪૬
	સારાંશ તથા સવાલ	૪૮
૧૬	પ્રથમભૂતકાળ એકવચન અને દ્વિવચન—પરસ્મૈપદ	૪૯
૧૭	બહુવચન—પરસ્મૈપદ તથા એકવચન —આત્મનેપદ	૫૧
૧૮	દ્વિવચન અને બહુવચન—આત્મનેપદ	૫૩
	સારાંશ તથા સવાલ	૫૪
૧	ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુંલિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો પ્રથમા દ્વિતીયા તૃતીયા અને ચતુર્થી વિભક્તિ	૫૬
૨૦	ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુંલિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો પંચમી ષષ્ઠી સપ્તમી અને સંબોધન	૬
	સવાલ	૬૧
૨૧	ઇકારાંત ઉકારાંત ઊકારાંત અને ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો	૬૨
	સવાલ	૬
૨૨	આજ્ઞાર્થ—પરસ્મૈપદ	૬૭
૨૩	—આત્મનેપદ	૬૮
૨૪	કેટલાએક બહુ ઉપયોગી કૃદંત	૭૦
	સવાલ	૭૩
૨૫	વ્યંજનાંત નામ	૭૫
	સવાલ	૭૮
૨૬	અન તથા ઇન છેડાવાળા નામો	૭૯
	સવાલ	૮૨
૨૭	ત મત વત ઈયસ ને ય્યસ્ છેડાવાળાં નામો	૮૪
	સવાલ	૮૯
	વિષય	૯૦

स्वर - विवेचन

कण्ठ	तालु	ओष्ठ	मूर्धा	दन्त	कण्ठ-तालु	कण्ठ-ओष्ठ
अ, आ	इ, ई	उ, ऊ	ऋ, ॠ	ऌ	ए-ऐ	ओ-औ

ं अनुस्वार - नासिका   ः विसर्ग - कण्ठ

ᳵ क ᳵ ख | जिह्वामूलीय   ᳶ प ᳶ फ { उपध्मानीय

1 विवार 2 श्वास 3 अघोष — व्यञ्जन — 1 संवार 2 नाद 3 घोष — नासिक्य

		अल्पप्राण	महाप्राण	अल्पप्राण	महाप्राण	अल्पप्राण (नासिक्य)	
कण्ठ	स्पृष्ट	क	ख	ग	घ	ङ	कवर्ग
तालु	प्रयत्न	च	छ	ज	झ	ञ	चवर्ग
मूर्धा	स्पर्श	ट	ठ	ड	ढ	ण	टवर्ग
दन्त		त	थ	द	ध	न	तवर्ग
ओष्ठ		प	फ	ब	भ	म	पवर्ग

अन्तःस्थ वर्ण, ईषत्स्पृष्ट { अल्पप्राण { तालु — य, दन्त-ओष्ठ — व, मूर्धा — र, दन्त — ल } 1 संवार 2 नाद 3 घोष

ऊष्म वर्ण, ईषद्विवृत { महाप्राण { तालु — श, मूर्धा — ष, दन्त — स } 1 विवार 2 श्वास 3 अघोष

ऊष्म, महाप्राण, विवृत { कण्ठ — ह } 1 संवार 2 नाद 3 घोष

यद्यपि ये 4 पञ्चम वर्ण हैं, पर ङ ञ ण न म ... अन्तःस्थ तथा ह (ऊष्म) महाप्राण ... नादित, ... वर्ण घोष ...

પાઠ ૧ લો.

પરસ્મૈપદ;*—વર્તમાનકાળ

એકવચન.

પ્રત્યય —પુરૂષ ૧, મિ; પુરૂષ ૨, સિ, પુરૂષ ૩, તિ.

પહેલા ગણના ધાતુ

ગમ [ગચ્છ†] જવું	બુધ (બોધ) જાણવું, સમજવું.	વદ્ બોલવું.
ની (નય‡) લેવું, લઈ જવું.	ભૂ (ભવ્) થવું, હોવું.	વસ્ રહેવું, વસવું.
પત પડવું.	રક્ષ્ બચાવવું, સં-	સૃ (સર), સરકવું, ખસવું, જવું.

* સંસ્કૃતમાં ક્રિયાપદના રૂપને લાગતા પ્રત્યયો બે પ્રકારના છે— પરસ્મૈપદ પ્રત્યય અને આત્મનેપદ પ્રત્યય. કેટલાક ધાતુઓ કેવળ પરસ્મૈપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે પરસ્મૈપદી, કેટલાક કેવળ આત્મનેપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે આત્મનેપદી, અને કેટલાક બે પ્રકારમાંથી ગમે તે પ્રકારના પ્રત્યય લેનારા એટલે ઉભયપદી હોય છે.

† વિકરણ પ્રત્યય એટલે ... ની નિશાની લાગતા કેટલાક ધાતુને બદલે જે વિશેષ રૂપ (જેમકે ગમ્ ને બદલે ગચ્છ) કે આદેશ (જેમ કે દૃશ ને બદલે પશ્ય) વપરાય છે, તે કાટખૂણા કૌંસમાં બતાવેલ છે.

‡ પહેલા ગણના વિકરણ પ્રત્યય પહેલાં સ્વરાંત ધાતુના અન્ત્ય સ્વરનો તથા વ્યંજનાંત ધાતુના ઉપાન્ત્ય (એટલે છેલ્લા વ્યંજનની પહેલાના) હ્રસ્વ સ્વરનો ગુણ થાય છે. इ તથા ई નો ગુણ ए, उ તથા ऊ નો ओ, ऋ તથા ॠ નો अर् અને ऌ નો अल् થાય છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ની ધાતુનું જે રૂપ થાય તેને વિકરણ પ્રત્યય अ અને પછી પુરૂષવાચક પ્રત્યય ति લગાડિયે. સંસ્કૃતમાં બે સ્વરો લગોલગ આવે છે ત્યારે સંધિ થાય છે. તેથી કરીને આસ... સ્થાનમાં સંધિ કરવી જોઈએ. તે નિયમ એવો છે કે ए अ ...

*બીજા ગણના ધાતુ

अम् સેવું   अट् જાવું

પહેલા ગણનો ધાતુઓમાં પ્રથમ વિકરણ પ્રત્યય अ ઉમે‍રાય છે, ને ત્યારપછી તે તેયાર થયેલા રૂપ અંગના આગળ પુરુષવાચક પ્રત્યય લગાડાય છે.

ગણ બીજાની ધાતુઓને પુરુષવાચક પ્રત્યય સીધા લગાડાય છે.

પહેલા પુરુષના म, અને व थी શરૂ થતા પ્રત્યયો લાગતા તે म અને व ની પૂર્વના अ નો आ થાય છે

वदामि ।	सरसि ।	गच्छति ।	बोधामि ।
रक्षसि ।	नयामि ।	[illegible] ।	भवति ।
पतति ।	वन्दति ।	[illegible] ।	[illegible]

[illegible]

પહેલો ગણ

चर् ચરવું, ચરવું	दह् બાળવું
जीव् જીવવું	नम् નમવું
त्यज् તજવું, છોડી દેવું	पच् રાંધવું, પકાવવું

અને કોઈ સ્વર પછી કોઈપણ સ્વર આવે તો [illegible] બદલે अय् आय्, अव्, आव् અનુક્રમે મૂકવામાં આવે છે [illegible] પહેલો સ્વર ભળે છે તેથી કરીને न+अ=नय्+अ=नय तेने ति લાગવાથી नयति થાય છે તેજ પ્રમાણે भू+अ=भो+अ=भव्+अ=भव આવી રીતના સ્વર વિકારને લીધે ધાતુના જે રૂપ થાય છે તે [illegible] કોસમાં આપ્યાં છે

* બીજા ગણના ધાતુનું વ્યાખ્યાન થયું કહવું છે, તેથી આ ચોપડીમાં તેના બીજ ધાતુ આપ્યા છે આ ગણ બીજી ચોપડીમાં [illegible] આવ્યો છે

† અનુનાસિક સિવાય કોઈપણ સ્પર્શ વ્યંજન પછી અઘોષ વ્યંજન આવે, તો તે પૂર્વના વ્યંજનના બદલે તેનાજ વર્ગનો પહેલો [illegible] મૂકવામાં આવે છે જેમ કે ककुभ्+प्रान्त=ककुप्प्रान्त [illegible]+पतति=[illegible]

(તું) બોલે છે.	(તે) શરમાય છે	(તે) તજે છે.
(તે) બોલે છે.	(તું) દોરે છે	(તું) નમે છે
(તું) જાય છે.	(તે) ખમે છે	(હું) ગાઉં છું
(હું) જાઉં છું.	(હું) થાઉં છું	(તું) બાળે છે
(તે) રહે છે	(તું) ખાય છે	(હું) જગાડું છું
(હું) રહું છું	(હું) છું.	(તે) ચાલે છે.
(તું) પડે છે.	(તું) છે.*	(હું) જીવું છું.

પાઠ ૨.

†બહુવચન.

પ્રત્યય—પુરુષ ૧, मस्; પુરુષ ૨, थ પુરુષ ૩, अन्ति‡

ચોથો ગણ.	છઠ્ઠો ગણ
नश् નાશ પામવો. કનાશ થવું	इष् [इच्छ] ઇચ્છવું. ર
नृत् નાચવું.	प्रच्छ् [पृच्छ्] પૂછવું. ર
पुष् પોષવું. ઉછેરવું, પોષણ કરવું	मुच् [मुञ्च्] મૂકવું. છોડવું
	लिख् ખેંચવું. દોરવું. લખવું.
मुह् મુંઝાવું, ઘેલા થવું, બેભાન થવું	सृज् છોડી દેવું, મરવું, ઉત્પન્ન કરવું.
क्षुभ् ક્ષોભ કરવો. નડાવવું.	स्पृश् અડકવું.

---

* સિ પ્રત્યય પર છતાં अस् ધાતુનો અન્ત્ય स् લોપાય છે.

† સંસ્કૃત ભાષામાં દ્વિત્વ (=બેપણું) દર્શાવવા માટે દ્વિવચન મૂકવામાં આવે છે. એ દ્વિવચનના નિયમો વિદ્યાર્થીઓને કઠણ લાગે તેવા હોવાથી આ પાઠમાં મૂક્યું છે. આગળ ઉપર અનુક્રમે એકવચન, દ્વિવચન ને બહુવચન એમ સમજાવ્યું છે.

‡ મકારાદિ પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વનો अ લોપાય છે. नश्+अन्ति=नश्य+अन्ति=नश्यन्ति

પુરુષવાચક પ્રત્યય લાગતા પહેલાં ચોથા ગણમાં य અને
છઠ્ઠા ગણમાં अ ધાતુમાં ઉમેરાય છે.*

દ્વિવચન તથા બહુવચનના પુરુષવાચક પ્રત્યયો પર છતાં
अस् (ગ. ૨) નો अ નો લોપ થાય છે.

वदामः† ।	दहामः ।	लुभ्यन्ति ।
गच्छन्ति ।	सन्ति ।	स्पृशामः ।
सीव्यथ ।	जीवथ ।	सृजथ ।
नयामः ।	नेमन्ति ।	इच्छन्ति ।
भवथ ।	पुष्यामः ।	पृच्छथ ।
वसन्ति ।	नश्यन्ति ।	मुञ्चामः ।
स्थ ।	नृत्यथ ।	विशन्ति ।
अदन्ति ।	मुह्यामः ।	

(તમે) ચીડા છો।	(તેઓ) પીવે છે.	(અમે) ફરી
(અમે) જઇયે છિયે	(અમે) નાશ પામિયે છિયે	(અમે) પિ
(તેઓ) સમજે છે	(તેઓ) નાચે છે.	(તમે) ધસ
(તમે) દોરો છો।	(તમે) પેદા થાઓ છો।	(તેઓ) વડે
(તેઓ) થાય છે	(અમે) લોભ કરિયે છિયે	(અમે) સભાગિ છિયે
(અમે) ગહિયે છિયે	(તેઓ) અડકે છે	(તમે) ફેંકો છો.
(તમે) ખાઓ છો।	(અમે) જીતિયે છિયે	(તેઓ) બેટે છે
(અમે) છિયે.	(તમે) હરી જાઓ છો।	(અમે) ધગઇયે છિયે
(તેઓ) માળે છે	(તેઓ) નૃત્ય છે	(તેઓ) સુકાય છે
(અમે) જીવિયે છિયે		(તમે) લોટો છો.
(તેઓ) ડરે છે.		(તમે) છાટો છો।
(તમે) જીતો છો।		

પાઠ ૩.

દ્વિવચન.

પ્રત્યય—પુરુષ ૧, वस्. પુરુષ ૨, थस्; પુરુષ ૩, तस्

દશમા ગણના ધાતુ*

चर् [illegible] | चुर् (चोर) ચો- री [चीण्] [illegible]
गण् ગણવું, ધારવું. [illegible] કરવું.
पुर् (पीड) પીડા દેવું, [illegible] गृह् ગ્રહણ કરવું.
कथ् કહેવું. [illegible] [illegible]
चिन्त् વિચારવું. [illegible] પ્રસિદ્ધ કરવું. [illegible]

* સામાન્ય રીતે દશમા ગણના ધાતુઓ ઉભયપદી વિકરણ પ્રત્યય अय लागतां [illegible] ધાતુનો સ્વર [illegible] તથા વ્યંજનાન્ત ધાતુના ઉપાન્ત્ય [illegible] થાય છે [illegible] ધાતુના ઉપાન્ત્ય હ્રસ્વ સ્વરનો ગુણ થાય છે [illegible] गण्, [illegible] कथ्, गृह्, पूज् તથા [illegible] કેટલાક ધાતુમાં [illegible] અર્થાત આ ધાતુનો સ્વર બદલાતો નથી [illegible]

પુરૂષવાચક પ્રત્યય લાગતા પહેલાં દશમા ગણના ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય અય ઉમેરાય છે.

चारयाव ।	घोषयथ ।	नमथ ।
पीडयथ ।	स्पृहयाव ।	स्त ।
कथयत ।	चिन्तयत ।	स्मराव ।
गणयाव ।	प्रीणयथ ।	जयथ ।
प्रथयाव ।	गच्छत ।	नश्यत ।
रचयत [illegible]	नयाव ।	नृत्याव ।
अट्ट ।	विशात ।	इच्छत ।

પહેલો ગણ.	ચોથો ગણ.	છઠ્ઠો ગણ.
अट् ભટકવું ભમવું.	कुप् ગુસ્સે થવું, કોપવું.	त्रुट्छ् તોડવું
चल् ચાલવું, જવું, ખસવું	क्षुभ् ખળભળવું, ગભરાવું	कृष् ખેડવું, ખેંચવું
जल्प् બબડવું, બકવું.	श्लिष् ભેટવું	स्फुर् ધડકવું, ફરકવું, તરફડવું
निन्द् નિંદવું, વખોડવું		
शम् કહેવું, વખાણવું.		

દશમો ગણ.

पूज् પૂજવું. वर्ण् વર્ણવવું, વખાણવું. सान्त्व् શાંત પાડવું.

(તમે બે) ચોરો છો	(આપણે બે) પૂજિયે છિયે	(તમે બે) શાંત...
(તેઓ બે) કને છે	(તમે બે) ભમો છો	(અમે બે) ...િયે છિયે
(અમે બે) કહિયે છિયે	(તેઓ બે) ગુચ્છાય છે	(તેઓ બે) ખાય છે
(તમે બે) ગણો છો	(તમે બે) ખાસો છો	(અમે બે) ...િયે છિયે
(તેઓ બે) ...છે	(તેઓ બે) થાય છે	(તમે બે) ...
(તમે બે) કોપો છો		
(તેઓ બે) ખેડે છે		

...અને આલ્ છે. ઉ ચિ वृद्ध ...ચ + अव + ति =
...+ अय + ति = चायवति ... + अव + ति = (...)
...+ अय + ति = ताडयति ... + अव + ति = (...)
...+ अय + ति = पायवति

(તેઓ બે) [illegible] કરે છે.
(અમે બે) વિચારિયે છિયે.
(તમે બે) પ્રસિદ્ધ કરો છો.
(તેઓ બે) ખુશ કરે છે.
(અમે બે) વીણિયે છિયે.

(તેઓ બે) વર્ણવે છે.
(અમે બે) ભેટિયે છિયે.
(તમે બે) બબડો છો.
(તેઓ બે) શાંત પાડે છે.
(અમે બે) વખાણિયે છિયે.
(અમે બે) ધરાવિયે છિયે.

(તમે બે) લાભ કરો છો.
(તેઓ બે) લાટે છે.
(અમે બે) અડકિયે છિયે.
(તમે બે) પૂછો છો.
(અમે બે) નિંદિયે છિયે.

પાઠ ૪.

વર્તમાનકાળ સમય.

પહેલો ગણ.

ક્ષિ (ક્ષય) ક્ષમાઇ જવું, ક્ષીણ થવું.
દ્રુ (દ્રવ્) ભરવું, ભીંજાવું [થવું].
રુહ (રોહ) ઊગવું, વધવું, ઉપર ચઢવું, પેદા થવું.
સ્થા [તિષ્ઠ] ઉભા રહેવું, રહેવું.
હ્વે (હ્વય્) બોલાવવું.

ચોથો ગણ.

મદ્ [માદ્] ગાંડા થવું, મસ્ત થવું, ભમવું, ચૂકવું.
શમ્ [શામ્] શાંત હોવું, શાંત રહેવું-થવું.
શ્રમ્ [શ્રામ્] થાકી જવું.

દશમો ગણ.

ક્ષલ્ (ક્ષાલ) ધોવું.
તડ્ (તાડ્) મારવું, હાંકવું, મારમારવો.
તુલ્ (તોલ) તોળવું, જોખવું.
મૃગ્ શોધવું.

वदसि ।	इच्छामि ।	रोहन्ति ।	पिबन्ति ।
वसथ ।	मुञ्चथ ।	पूजयन्ति ।	पश्यावः ।
बोधामः ।	स्पृशति ।	तिष्ठामि ।	ह्वयति ।
रक्षति ।	स्मरथ ।	स्पृहयथ ।	नयसि ।
पतामि ।	ताडयसि ।	हरतः ।	अस्थः ।
मुच्यति ।	चोरयथ ।	जयमि ।	गणयति

सन्ति ।	सिञ्चसि ।	शंसथ ।	पचन्ति ।
नश्यसि ।	लुठन्ति ।	क्षालयति ।	पुष्यामि ।
नृत्यति ।	तुष्यामि ।	क्षयतः ।	पीडयन्ति ।
विशामः ।	अस्यथः ।	अश्मि ।	यजाम ।
पृच्छथः ।	कथयामि ।	जीवाम	श्राम्यामि ।
वहतः ।	कुप्यामः ।	त्यजथ ।	द्रवन्ति ।

चिन्तयति ।

(તે) પાપે છે.	(તું) થાકે છે.	(અમે) હરી જઈયે છિયે
(હું) નાચું છું.	(હું) ઈચ્છું છું	(તમે) કહો છો.
(તમે) લાભ કરો છો।	(અમે બે) પિયે છિયે	(તું) અડકે છે.
(તે) પેમે છે.	(તમે) બાગો છો.	(તેઓ) ઝએ છે
(તું) ઈચ્છે છે	(તેઓ) ધુમ્મ છે.	(તમે બે) જમ્યા છો।
(હું) પૂજું છું	(તે) ઘમાઈ જાય છે.	(તે) ચારે છે.
(તું) નડે છે.	(તું) કહે છે	(આપણે બે) જીવે.
(તે) ઉગે છે.	(તે) તાણે છે.	(તું) ખુશ કરે છે
(અમે) બોલાવિયે છિયે	(તેઓ) ચોરે છે.	(હું) પેસું છું.
(તે) પેદા થાય છે	(તમે) ગોઠવો છો	(તેઓ) મારે છે.
(તેઓ) ધગાય છે	(તે) જાહેર કરે છે.	(અમે બે) રાધિયે છિયે.
(હું) જીવું છું	(હું) ભભાડું છું	(તમે) પૂજો છો.
(તમે) જાઓ છો।	(તેઓ બે) વમે છે	

સારાંશ તથા સવાલ.

પહેલો ગણ.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુરુષ ૧.	बोधामि	बोधावः	बोधामः
પુરુષ ૨.	बोधसि	बोधथः	बोधथ
પુરુષ ૩.	बोधति	बोधत	बोधन्ति

ચોથો ગણ.

પુરુષ ૧.	पुष्यामि	पुष्याव:	पुष्याम:
પુરુષ ૨	पुष्यसि	पुष्यथ	पुष्यथ
પુરુષ ૩.	पुष्यति	पुष्यत	पुष्यन्ति

છઠ્ઠો ગણ

પુરુષ ૧.	विशामि	विशाव	विशाम
પુરુષ ૨	विशसि	विशथ.	विशथ
પુરુષ ૩.	विशति	विशत	विशन्ति

દશમો ગણ

પુરુષ ૧	चोरयामि	चोरयाव	चोरयाम:
પુરુષ ૨.	चोरयसि	चोरयथ	चोरयथ
પુરુષ ૩	चोरयति	चोरयत:	चोरयन्ति

૧ કંઠ્ય, તાલવ્ય, મૂર્ધન્ય, દંત્ય, ઓષ્ઠ્ય, અંતઃસ્થ, ઘોષ વ્યંજન અને અઘોષવ્યંજન કિયા છે તે ગણાવો

૨. इ, उ, ऋ અને लृ ના ગુણવૃદ્ધિના રૂપ આપો.

૩ પહેલા, ચોથા, છઠ્ઠા, દશમા તથા બીજા ગણના વિશેષ લક્ષણ શા છે?

૪. વર્તમાનકાળના પુરુષવાચક પ્રત્યયો આપો

૫. પહેલા પુરુષના व અને म થી શરૂ થતા પ્રત્યયપૂર્વેના अ મા શો ફેરફાર થાય છે.

૬. ए, ओ, ऐ, અને औ પછી સ્વર આવે તો તેમને ઠેકાણે અનુક્રમે શા રૂપ મૂકવામા આવે છે? ઉદાહરણ પણ આપો

૭ કોઈ પણ વ્યંજનપછી અઘોષવ્યંજન આવે તો પહેલા વ્યંજનમા જે ફેરફાર થાય છે તે ઉદાહરણ સાથે સમજાવો

૮ પદાન્ત म् અને न् નુ શું થાય છે? એ ફેરફાર न ના સંબંધમા ક્યારે થાય છે?

૯ નીચેના ધાતુના વર્તમાનકાળના રૂપ આપો

[વિદ્યાર્થીના મનમા પાકા ઠસી જાય તેટલા માટે શિક્ષકની મરજીમા જેટલા ધાતુ આપવાની જરૂર જણાય તેટલા અહિ આપવા]

ઉપસર્ગ

ઉપસર્ગ ધાતુની પૂર્વે આવી ઘણું કરીને ધાતુના અસલ અર્થમાં ન્યૂનાધિક કરી વિશેષ અર્થ ઉપજાવે છે. મુખ્ય ઉપસર્ગો નીચે આપ્યા છે.

अति—હદ બહાર, अतिक्राम्यति તે હદ બહાર પગલું ભરે છે, તે ઉલ્લંઘન કરે છે.

अधि—ઉપર, अधिगच्छति તે ઉપર થઈ જાય છે, તે મેળવે છે અથવા જાણી જાય છે.

अनु—પાછળ, ભેગું, अनुसरति, अनुगच्छति તે પાછળ જાય છે, અનુસરે છે.

अभि—તરફ, પાસે, अभिगच्छति તે તરફ જાય છે, અથવા પાસે જાય છે.

अव—નીચે, દૂર, अवतरति તે નીચે જાય છે, ઊતરે છે.

आ—હદ અથવા મર્યાદાના અર્થે, ઉલટાપણાના અર્થે, "સુધી" ના અર્થે, आगच्छति તે આવે છે, आरोहति તે (એટલે) સુધી વધે છે, ચઢે છે.

उद्—ઉંચે, ઉપર, વિશેષ, उत्पतति તે ઉંચે જાય છે, કુદે છે. उद्गच्छति તે ઉપર જાય છે, ઉંચે ચઢે છે.

उप—પાસે, उपगच्छति તે પાસે જાય છે, જઈ મળે છે.

नि—અંદર, નીચે; निषीदति તે નીચે બેસે છે.

परा—"પાછું" એવા અર્થે, ઉલટાપણાને અર્થે, पराजयते તે હારે છે;

प्रति—સામું, ઉલટું, प्रतिभाषते તે સામું કહે છે, જવાબ દે છે.

प्र—આગળ, प्रयाति તે આગળ જાય છે.

वि—નહિ, જુદું, દૂર, વિશેષે કરીને, विश्लिष्यति તે જુદો પડે છે.

सम्—સાથે, એકઠા, *संगच्छते તે સાથે જાય છે, મળે છે.

---

* પદાંત म પછી કોઈ પણ સ્પર્શ વ્યંજન આવ્યો હોય, તો તે म્‌ને બદલે વિકલ્પે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર થાય છે અથવા તો તેને ઠેકાણે પછીના વ્યંજનના સ્થાનનો અનુનાસિક થાય છે. જો પદાંત म પછી य, र કે ल् હોય, તો વિકલ્પે म્‌ને બદલે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર અથવા તો તેને ઠેકાણે અનુક્રમે ના!

પાઠ ૫મો

પ્રથમા વિભક્તિ.*

૧. અકારાંત નામ.

		પ્રત્યય	
	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન
*પુલિંગ.	स	औ	अस्
*નપુંસકલિંગ.	म्	ई	आनि
	नृपः	नृपौ†	नृपाः‡
	फलम्	फले§	फलानि

સ્થાને બોલાતો સ, ષ કે ર્ થાય છે પરંતુ જો પદાંત મ પછી મ, ષ ત્, ર, કે ર્ હોય, તો મ ને બદલે અવશ્યે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર મુકાય છે

* ગુજરાતી ભાષામાં સાત વિભક્તિઓને માટે પહેલી, બીજી ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છઠ્ઠી, અને સાતમી એ શબ્દો વપરાય છે તે બદલ સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા, ચતુર્થી પંચમી, ષષ્ઠી, સપ્તમી એ પદ વાપરવામાં આવે છે તેમજ નરજાતિ, નારીજાતિ ને નાન્યતરજાતિ કહેવાબદલ પુલિંગ, સ્ત્રીલિંગ ને નપુંસકલિંગ એમ કહેવાય છે

† अ કે आ પછી ए કે ऐ આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો મળી જઈને તેમને ઠેકાણે ऐ થાય છે, વળી अ કે आ પછી ओ કે औ આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો મળી જઈને औ થાય છે અર્થાત अ કે आ + ए કે ऐ = ऐ અને अ કે आ + ओ કે औ = औ.

‡ એવા ચાર સ્વરો (ए, ऐ, ओ, औ) સિવાય બાકીનાં કોઈ પણ હ્રસ્વ અથવા દીર્ઘ સ્વર પછી તેજ હ્રસ્વ કે દીર્ઘ સ્વર આવે, તો પાસે આવેલા બે સ્વરો મળી જઈ તેમને ઠેકાણે દીર્ઘ સ્વર થાય, દ —दैत्य + अरि = दैत्यारि, कवि + ईश = कवीश ..
(પૃ ૬ની ટીપ ‡ પ્રથમા તથા દ્વિતીયાના રૂપને લાગુ નથી

§ જો अ કે आ પછી હ્રસ્વ કે દીર્ઘ इ, उ, ऋ, કે ऌ હોય, તે પાસે આવેલા બે સ્વર બદલ તે તે પર સ્વરના ગુણના અક્ષર મુકાય છે, અર્થાત अ કે आ + इ કે ई = ए;—उ કે ऊ = ओ,—ऋ કે ॠ = अर,—ऌ = अल

નામ (પુલ્લિંગ)

अश्व ઘોડો	नृप રાજા	मेघ વાદળ
ईश्वर ઈશ્વર.	पवन પવન, વાયુ	ग्राम ગામ (વિશેષ
कूर्म કાચબો	पुत्र દીકરો, પુત્ર	वृक्ष ઝાડ [નામ)
जन લોક, માણસ	बाल છોકરો	समुद्र દરિયો
जीव જીવ, પ્રાણી	बुध ડાહ્યો, માણસ	सूद રસોઇયો.
नर પુરુષ	मूर्ख બેવકૂફ, મૂરખ	हस्त હાથ.

(નપુંસકલિંગ)

कमल કમળ, પો-	धन દોલત.	मित्र મિત્ર, દોસ્ત
गृह ઘર [યણું	नेत्र આંખ	मुख મોઢું
जल પાણી	पर्ण પાંદડું	सुख સુખ [ગણ
दुःख દુઃખ	फल ફળ	हृदय હૈયું, અંતઃક

વાક્ય

नृपो* जयति ।	जीवो मुह्यति ।	धनं नश्यति ।
अश्वा†नृत्यन्ति ।	हस्तौ हरतः ।	बालं स्पृहयति ।
जना‡ वदन्ति ।	कर्म सरति ।	गृहाणि॥ रक्षन्ति ।
सुख६ मीणयति ।	फले पततः ।	नेत्रे पश्यतः ।

* વિસર્ગની પૂર્વે अ હોય તેમજ પછી अ કે ઘોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે વિસર્ગનું उ થાય છે, અને તે उ પૂર્વના अ મા મળી ओ થાય છે (પૃ ૧૪ ની ટીપ § જુઓ)

† પૃ ૪ ની ટીપ ‡ જુઓ

‡ વિસર્ગની પૂર્વે आ હોય ને પછી સ્વર કે ઘોષ વ્યંજન આવે, તો વિસર્ગ ઉડી જાય છે વળી વિસર્ગની પૂર્વે अ હોય ને પછી अ, સિવાય કોઈપણ સ્વર હોય, તોપણ વિસર્ગ લોપાય છે, અને ર્ગ લોપ કર્યાથી પાસે આવેલા સ્વરોની સંધિ થતી નથી,

*रा इम=नरा इम। बुध इच्छति=बुध इच्छति

સ્વર પૃ ૧૩ ની ટીપ * જુઓ

સમાસ ની અંદર ऋ र કે ष પછી લાગલોજ न આવ્યો હોય તો

† ण थाय છે વળી ऋ र કે ष અને न ની વચ્ચે સ્વર, ह

સ્વર અર્ધસ્વર મહાપ્રાણ ह તેમજ કંઠ્ય ક ઓષ્ઠ્ય વર્ગનો

‡ હોય, તોપણ न નો ण થાય છે પરંતુ પદને અંતેજ જો न

વા હોય તો આ ફેરફાર થતો નથી ઉ नरान

मेघः सिञ्चति ।	रामः पूजयति ।	कमले नृत्यत. ।
मुखानि द्रवन्ति ।	पुत्रौ तुष्यतः ।	मित्राणि कथयन्ति ।
दुःखं पीडयति ।	नरा गच्छन्ति ।	बुधौ मुञ्चतः ।

जलं शुष्यति ।

રાજાઓ રક્ષે છે [છે	પવનો વાય છે	(બે) સમુદ્રો ખળ
(બે) છોકરા આળોટે-	પરમેશ્વર સરજે છે	ભળે છે. [રહે છે.
દીકરો ખુશી કરે છે.	વૃક્ષો ઊગે છે.	ડાહ્યો માણસ સામને
ઘોડાઓ કૂદે છે.	પાંદડાં પડે છે.	બેવકૂફો બકે છે.
મિત્ર પૂછે છે.	હૈયું ધરાય છે.	આંધળા રાને છે.

૨. इकारांत નામ.

પ્રત્યય

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુલ્લિંગ.	स्	०	अस्

પ્રથમાના દ્વિવચનમાં इकार દીર્ઘ થાય છે, અને બહુવચનમાં अस् પ્રત્યય લાગતાં इकारનો ગુણ થાય છે; એ નિયમ પ્રમાણે

हरिः	हरी	(हरे+अस्=) हरयः

નપુંસકલિંગ	■	ई	इ

इकारांत નપુંસક નામોને સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં न ઉમેરવામાં આવે છે, વળી પ્રથમા, દ્વિતીયાના બહુવચનમાં इकार દીર્ઘ થાય છે. તેટલા માટે—

वारि	वारिणी	वारीणि

નામ (પુલ્લિંગ).

अग्नि અગ્નિ, દેવતા	ऋषि ઋષિ.	ध्वनि ધ્વનિ.
अरि શત્રુ, દુશ્મન	कपि વાંદરો, વાનર.	पाणि હાથ.
असि તરવાર.	कवि કવિ.	योनि યોની, સંબંધ
उदधि મહાસાગર	गिरि પર્વત.	व्याधि રોગ.
धूर्जटि શિવ.	नृपति રાજા.	हरि હરિ કે ઇંદ્ર

न (અવ્યય*) નહિ   वारि (નપુંસકલિંગ) પાણી

* જેમને વિભક્તિના પ્રત્યય લાગતા નથી એટલે જેમનાં ભિન્ન રૂપાખ્યાન નથી, તેમને અવ્યય કહે છે

વાક્ય

उदधिः क्षुभ्यति ।	नृपति*र्यजाति ।	वारि नास्ति ।
कपयः क्षिपन्ति ।	वारीणि शुष्यन्ति ।	गिरिर्वहति ।
ऋषी चिन्तयतः ।	अग्निर्दहति ।	व्याधयो नश्यन्ति ।
अरिः पीडयति ।	कवयः शंसन्ति ।	पविः पतति ।

पाणी हरतः ।

શિવ† સંભાગે છે.	ગજાઓ લઈ જાય છે.	(બે) દુશ્મનો જીતે છે.
ઋષિઓ‡ શાંત હોય છે.	યોગિઓ તૃષ્ણા રાખતા નથી	હરિ ગુસ્સે થાય છે
વાંદરાઓ દોડે છે.	તરવાર પડે છે.	હાથ છોટે છે.
કવિ વર્ણવે છે.		

પાઠ ૬.

દ્વિતીયા વિભક્તિ

૧. અકારાન્ત નામ.

પ્રત્યય

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
म्	औ	आन्
बुधम्	बुधौ	बुधान्

(પુલિંગ — પ્રથમા પ્રમાણે

[નપુંસક] નામોની દ્વિતીયા વિભક્તિનાં રૂપો હમેશાં પ્રથમા [વિભ]ક્તિ જેવાંજ હોય છે

---

* स અથવા વિસર્ગની પૂર્વે अ તથા आ સિવાય કોઈ પણ [સ્વ]ર હોય ને પછી સ્વર કે ઘોષ વ્યંજન આવે, તો તે स् અથવા [વિ]સર્ગનો र થાય છે

† र् પછી र આવે તો પૂર્વનો र् લોપાય છે, તથા તેના પૂર્વનો [સ્વ]ર હ્રસ્વ હોય તો દીર્ઘ થાય છે

‡ વિસર્ગ પછી श, ष કે स આવે તો વિસર્ગ કાયમ રહે છે, અ[થ]વા તો તે વિસર્ગને બદલે અનુક્રમે श, ष કે स થાય છે

નામ (પુંલિંગ)

ओदन ભાત, રાંધેલા ચોખા	पाद પગ	व्याघ्र વાઘ
किङ्कर ચાકર	पुरुष પુરુષ, મરદ	शठ ખળ, લુચ્ચો માણસ.
कोश ખજાનો, ભંડાર	प्राज्ञ ડાહ્યો માણસ.	
गज હાથી.	बिडाल બિલાડો.	शर તીર
ग्राम ગામ	भार ભાર, બોજો.	सिंह સિંહ.
जनक બાપ	मोक्ष મોક્ષ, મુક્તિ.	सूर्य સૂરજ
देह શરીર.	योध યોદ્ધો, લડવૈયો.	स्तेन ચોર
	वेद વેદ	स्वर्ग સ્વર્ગ

(નપુંસકલિંગ)

अरण्य વન, જંગલ.	नगर શહેર.	वस्त्र લૂગડું.
तत्त्व તત્ત્વ.	पाप પાપ.	विष ઝેર
तृण તરણું, ઘાસ.	पुस्तक પુસ્તક	सुवर्ण સોનું
धान्य અનાજ.	मांस માંસ	

વાક્ય

ईश्वरं जनः पूजयति ।
नृपः शठान् दण्डयति ।
कविर्बुधौ शंसति ।
पुत्रो जनकं सान्त्वयति ।
रामो*ऽश्वमारोहति ।
व्याघ्रो मांसमत्ति ।
हरिर्हस्तौ क्षालयति ।
योधः शरान् क्षिपति ।

। धनं लुम्पति ।
स्तेनो धान्यं चोरयति ।
पापं वदसि ।
स्मरसि मित्राणि ।
बुधो मोक्षमिच्छति ।
नगरं† गच्छामि ।
व्याघ्रो नरान् पीडयति ।
जलं पिबथ ॥

---

* પદને અંતે ए કે ओ હોય ને તેની પછી अ આવે, તો अ પૂર્વના સ્વરમાં સમાય છે, એટલે તે બોલવાનો નથી તેમ લખવાનો નથી, અને તેને ઠેકાણે આવું ऽ અવગ્રહચિન્હ ઘણે મૂકવામાં આવે છે

† ક્રિયાપદ ગતિવાચક હોય તો જે સ્થાને જવાનું હોય તે સ્થાન બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયા વિભક્તિમાં ... વિભક્તિમાં આવે છે

पुस्तकं मार्गयामि ।
सुवर्णं तोलयामः ।
ग्रामानटाव ।
फले भक्षयामि ।
कमलानि पश्यति ।
भारं वहति किङ्करः ।
मन्त्रान् वर्णयन्ति जनाः ।
वस्त्रं त्यजति मूर्खः ।
तृणान्यश्वश्च * ।
यतिर्देहं मुञ्चति ।
बिडालांस्ताडयति पुरुषः ।
गृहं प्रविशाम ।

ગામ વાયો જુઓ છે.
ઘોડા ખાજાને વઢે છે
ડાહ્યોમાણસ સ્વર્ગે ચઢે છે.
એકો હાથિયોને ખાઈ જાય છે
(તે) કૂવો ગણે છે
યોગી વન જાય છે.
પાપી (બે) તીર ફેંકે છે
પરમેશ્વર માણસોને સભાળે છે
(બે) ભાઈઓ (અમે) પેરિયે છિયે
દીકરો બાપને ખુશી કરે છે.
(તેઓ) પગ ધુએ છે
(બે) મૂર્ખો ઝેર પીએ છે.
ગજાઓ યોગીને સજા કરે છે.
(તેઓ) પુસ્તકો ગોઠવે છે.
(તમે) ભાત ખાઓ છો
રામને મિત્રો સભારે છે
લોક રાજાઓને વખાણે છે
ડાહ્યા માણસો લોકોને દોરે છે
(હું) સત્ય સમજુ છું
વેદો સૂરજને વખાણે છે

૨. ઇકારાંત નામ.

પ્રત્યય

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન.
પુલિંગ	,[illegible]	भ्याम्	[illegible]

* હ્રસ્વ માલિન { અકારાંત નપુંસક નામોનાં રૂપો પહેલી બે વિભક્તિ સિવાય બાકીની બધી વિભક્તિ-માં અકારાંત પુલિંગ નામ જેવાજ થાય છે.

પુલિંગ ઇકારાંત—આ		भ्याम्	भिस्
	वारिणा§	वारिभ्याम्	वारिभिः

---

૧૮ ની ટીપ † જુઓ
૨ ને પણ વાપરવી, કારણ કે અને સકર્મક છે
૧૮ ની ટીપ § જુઓ
૧૯ નો નિયમ તથા પૃ ૧૧ ની ટીપ ॥ જુઓ

નામ (પુંલિંગ)

अलङ्कार ઘરેણું — दण्ड લાકડી. — यजमान યજ્ઞ કરનાર

इन्द्र ઈંદ્ર — नद નદી. — यत्न પ્રયત્ન, મહેનત

उपहार ભેટ — नाविक ખલાસી. — रथ રથ

कर હાથ — पत्ति પાળો — रावण લંકાનો રાજા

कौशिक કુશનો વંશજ, કૌશિક ગોત્રનો પુરુષ — बाण બાણ, તીર. — विधि શાસ્ત્રની આજ્ઞા.

खञ्ज લંગડો. — ब्राह्मण બ્રાહ્મણ. — मन्त्र વેદના સૂક્તની કડી — श्लोक કવિતાની કડી

(નપુંસક લિંગ)

अन्न અન્ન, ખોરાક — चक्र પૈડું. — शरीर શરીર

अर्घ्य પૂજનો માન, અર્ઘ્ય — नख નખ. — शास्त्र શાસ્ત્ર

खनित्र કોદાળો — पुष्प પુષ્પ — शीर्ष માથું

गोत्र ગોત્ર, વંશ, કુળ — यन्त्र યંત્ર, સંચો. — सूक्त વેદની કવિતાનું પદ, સૂક્ત.

ધાતુ.

खन् ગ ૧, ખોદવું. — प्र (उप) + ह ગ ૧, માર મારવો.

अव (उप) + गम ગ ૧, પાસે જવું — चल् ગ ૧, ચાલવું, ખસવું — ह (हर) ગ ૧, હરવું

अथ (અવ્યય) પછી

વાક્ય

रामो ऽर्येण† ऋषिं पूजयति ।	पाणिभ्यां स्पृशति शीर्षम् ।
पादाभ्यां धावन्ति बालाः ।	सिंहो नखैर्गजान् दारयति ।
पुण्येन हरिं पश्यति ।	अग्निना गृहं दहति ।
कवयः श्लोकैर्नृपं वर्णयन्ति ।	बुधः शास्त्रैस्तत्त्वमवगच्छति ।
बुधाः सुखेन जीवन्ति ।	पत्तिभिर्गच्छति योधः ।
नेत्राभ्यां पश्यति जनः ।	रामः कपिभिर्जयति रावणम् ।
वारिणा हस्तौ क्षालयति ।	गोत्रेण कौशिको ऽस्मि ।

રામ મણિઓએ રાણીને શણગારે છે.	(તેઓ) માથે ભાર (બહુ) વહે છે.
માણસ મુખવડે ગાય છે.	હરિ પ્રયત્નોએ ઋષિને ખુશી કરે છે.
માણસો ભોગવડે શરીર પોષે છે.	ગાયો ભીંડોવડે ખુશી થાય છે.
રા મચ્છાઓવડે મારે છે.	(એ) શ્લોકોવડે (તે) રામને વખાણે છે.
બ્રાહ્મણો (બે) સૂક્તોએ દેવને બોલાવે છે.	માણસ શત્રુને તરવારે મારે છે.
વિધિપૂર્વક ઈશ્વરને પૂજે છે.	રામ માગધિ સાથે જાય છે.

પાઠ ૮.

ચતુર્થી અને પંચમી વિભક્તિ.

પ્રત્યય

		એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
અકારાંત પુંલિંગ	ચ०	य	भ्याम	भ्यस
	પં०	आत्	,,	,,
...ાંત સક०	ચ० પં०	પુંલિંગ પ્રમાણે.		

* ઉપલા ચાર સ્વર (ए, ऐ, ओ, औ) સિવાય બીજા કોઈપણ સ્વર પછી ऋ આવે તો સંધિ કરે, અથવા તો સંધિ ન કરતાં માત્ર ... નો હ્રસ્વ હોય તો હ્રસ્વ કરી તોએ ચાલે.

† પૃ. ૧૯ ની ટીપ † જુઓ.

‡ તૃતીયા વાપરવી.

शिखरात् पतन्ति गजाः ।
मोदकेभ्यो बालः स्पृहयति ।
अश्वात् पतति ।
अतिथिभ्योऽन्नं यच्छति ।
द्वीपाद्द्वीपमटति सार्थः ।
भृत्यं क्रोधाद्रामस्ताडयति ।
नगरादागच्छति* ।

नगरं वनाद्योजनम् ।
नमो देवेभ्यः ।
स्वस्ति हरये ।
पल्वलेभ्यो वराहा उत्तिष्ठन्ति
विनयः सुखाय भवति ।
हरये नृपतिः कुप्यति ।
निष्कान् धारयति रामाय हरिः[1]

પાઠ ૯

ષષ્ઠી, સપ્તમી અને સંબોધન.

પ્રત્યય

		એકવચન.	દ્વિવચન	બહુવચન
અકારાન્ત પુંલિંગ.	ષ०	स्य	ओस्	नाम्
	સ०	इ	,,	सु

અકારાન્ત નપુંસક—પુંલિંગ પ્રમાણે.

नाम् પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે; **ओस्** તથા **सु** પ્રત્યય લાગતાં અન્ત્ય अ નો ए થાય છે.

ઇકારાન્ત પુંલિંગ	ષ०	अस्	ओस्	नाम्
	સ०	औ	,,	सु

औ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો इ લોપાય છે.

અકારાન્ત નામના સંબોધનમાં મૂળરૂપજ વપરાય છે, અને ઇકારાન્ત નામનું સંબોધન મૂળરૂપના અન્ત્ય इ નો ए કરવાથી થાય છે; બન્નેના દ્વિવચન, બહુવચન પ્રથમાના તે તે રૂપો [illegible] છે.

ષષ્ઠી	रामस्य	रामयोः	रामाणाम्
સપ્તમી	रामे	,,	रामेषु
સંબોધન	राम	रामौ	रामाः
	हरेः*	हर्योः	हरीणाम्
	हरौ	,,	हरिषु
	हरे	हरी	हरयः

ષ०	अस्	ओस्	नाम्
સ०	इ	,,	सु

* પા. ૨૪ ની ટીપ જુઓ.

સંબોધનનું એકવચન મૂળરૂપના અંત્ય इકારનો વિકલ્પે ગુણ કરવાથી થાય છે; અને દ્વિવચન, બહુવચન, પ્રથમાના તે તે રૂપો જેવાંજ છે.

ષષ્ઠી	वारिणः	वारिणोः	वारीणाम्
સપ્તમી	वारिणि	,,	वारिषु
સંબોધન	वारे, वारि	वारिणी	वारीणि

નામ (પુંલ્લિંગ).

अगद ઓસડ	चन्द्र ચંદ્ર.	पालक રક્ષણ કરનાર, પાળનાર.
अधिपति ધણી, ઉપરી.	दीप દીવો.	प्रकाश પ્રકાશ, તેજ
आचार ચાલ, યોગ્ય વર્તણુક.	धनपति કુબેર.	प्रसाद મહેરબાની.
कासार તળાવ, સરોવર.	धनिक પૈસાદાર, તવંગર.	वर्ण જાતિ, રંગ.
खड्ग તરવાર.	धर्म ધર્મ, ફરજ.	वीर લડવૈયો.
ग्रीष्म ઉન્હાળુ ઋતુ, ગ્રીષ્મ.	निधि ભંડાર, ખજાનો.	वृष બળદ.
	पराक्रम પુરુષાર્થ, પરાક્રમ.	श्वापद શિકારીપશુ.
		सुमन्त्र રામનો આરથિ.

(નપુંસકલિંગ.)

घृत ઘી.	प्रमाण સાબિતી, પ્રમાણ.	वचन વચન.
चरित સંસારમાં વર્તવાની રીત.	युद्ध લડાઈ, સંગ્રામ	हिम હિમ, બરફ.
चित्त ચિત્ત.	शूल રોગ.	सौन्दर्य ખુબ સુરતી, મનોરંજકપણું

लाङ्गूल પૂછડું. हर्म्य ઘર, હવેલી.

વિશેષણ.

आह्लादक ખુશકારક	प्रथम પહેલું.	(લવણ ખા) [illegible]
गर्व्य નિઃપાસાપક.	प्रशस्य વખાણવા લાયક.	श्रेष्ठ સૌથી [illegible] સમ [illegible]
चण्ड ગરમ, ઉગ્ર.		दीर्घ [illegible]

उप (ઉપ.) + विश् બેસવું. | हा (અવ્યય) હું તો, ઘણું [illegible]

ટીપ—વિશેષણ વિશેષ્ય પ્રમાણે જાતિ, વચનવાળું પણ [illegible]

વાક્ય.

राज्ञः पालको नृपः ।
समुद्रस्य जलं लवणम् ।
त्वस्य प्रसादेन जीवामि ।
शास्त्राणां तत्त्वं प्राज्ञो बोधति ।
वीरयोर्युद्धं भवति ।
वारीणां निधिरुदधिः ।
आसनेषूपविशन्ति ।
गिरेः शिखराद्रूपः पतति ।
कासारे कमलान्युद्भवन्ति ।
गजानां यूथं चरति ।
ग्रीष्मे सूर्यस्य प्रकाशश्चण्डो भवति ।
वर्णानां ब्राह्मणः श्रेष्ठः ।
ऋषीणां वचनं प्रमाणम् ।
शठानां चरितं गर्ह्यम् ।
धूर्जटौ यतीनां चित्तमस्ति ।

हरेः पुस्तकं क्वास्ति ।
नगरे जना वसन्ति ।
रामस्य पुत्रा ग्रामं गच्छन्ति ।
वनेषु श्वापदाः सन्ति ।
आचार्याः शिष्याणां धर्मं कथयन्ति ।
मनुष्याणामगदेन व्याधयो नश्यन्ति ।
रामस्य सारथिः सुमन्त्रो वनं रथं* नयति ।
चन्द्रस्य प्रकाशो जनानामाह्लादको भवति ।
गिरिषु वसन्ति सिंहाः ।
अरीणां सैनिकान् नृपाविर्जयति ।
योधस्य पाणौ खड्गोऽस्ति ।
कवयो लोकेषु वीराणां पराक्रमान् प्रथयन्ति ।

વાંદરાઓનાં પૂછડાં લાંબાં હોય છે.
કવિઓમાં કાળિદાસ પ્રથમ છે.
માણસનો ચાકર ગામ જાય છે.
રાજાઓ મેહેલોમાં રહે છે.
પૈસાવાળા હવેલિયોમાં રહે છે.
રામ માણસોમાં શ્રેષ્ઠ છે.
સરોવરોનું પાણી ખારૂં છે.
પર્વતોના શિખરોઉપર બરફ છે.

ચોર બ્રાહ્મણનું ધન ચોરે છે.
(હું) વાડીઓની ખુબસુરતી વડે ખુશી થાઉં છું.
(તે) ઝાડનું પાંદડું લાવે છે.
(હું) દેવતામાં ઘી નાંખું છું.
હરિના (બે) છોકરાની ચાલ વખાણવા લાયક છે.
ઘરોમાં દીવા છે.
યક્ષો કુબેરના ચાકરો છે.

* પૃ. ૨૬ ની ટીપ ૬ જુઓ.

सारांश तथा सवाल.

नृप—पुल्लिंग.

	એકવચન	દ્વિવચન.	બહુવચન
પ્રથમા	नृपः	नृपौ	नृपाः
દ્વિતીયા	नृपम्	,,	नृपान्
તૃતીયા	नृपेण	नृपाभ्याम्	नृपैः
ચતુર્થી	नृपाय	,,	नृपेभ्यः
પંચમી	नृपात्	,,	,,
ષષ્ઠી	नृपस्य	नृपयोः	नृपाणाम्
સપ્તમી	नृपे	,,	नृपेषु
સંબોધન.	नृप	नृपौ	नृपाः

कलि—પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	कलिः	कली	कलयः
દ્વિતીયા	कलिम्	,,	कलीन्
તૃતીયા	कलिना	कलिभ्याम्	कलिभिः
ચતુર્થી	कलये	,,	कलिभ्यः
પંચમી	कलेः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	कल्योः	कलीनाम्
સપ્તમી	कलौ	,,	कलिषु
સંબોધન.	कले	कली	कलयः

वन—નપુંસકલિંગ.

પ્રથમા	वनम्	वने	वनानि
દ્વિતીયા	,,	,,	,,
તૃતીયા	वनेन	वनाभ्याम्	वनैः
ચતુર્થી	वनाय	,,	वनेभ्य
પંચમી	वनात्	,,	,,
ષષ્ઠી	वनस्य	वनयोः	वनाना
સપ્તમી	वने	,,	वनेषु
સંબોધન.	वन	वने	वनानि

सुरभि—નપુંસકલિંગ

	એકવચન.	દ્વિવચન	બહુવચન.
પ્રથમા	सुरभि	सुरभिणी	सुरभीणि
દ્વિતીયા	,,	,,	,,
તૃતીયા	सुरभिणा	सुरभिभ्याम्	सुरभिभिः
ચતુર્થી	सुरभिणे	,,	सुरभिभ्यः
પંચમી	सुरभिणः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	सुरभिणोः	सुरभीणाम्
સપ્તમી	सुरभिणि	,,	सुरभिषु
સંબોધન	सुरभि, सुरभे	सुरभिणी	सुरभीणि

૧. નીચેના પ્રશ્નના જવાબ દાખલાસાથે આપો ?

(क) છેલ્લા ચાર સિવાય સવર્ણ સ્વરની સંધિ શી ?

(ख) अ કે आ પછી હ્રસ્વ કે દીર્ઘ इ, उ, ऋ, કે ऌ આવે તો સંધિ શી ?

(ग) अ કે आ પછી ए, ऐ, ओ, औ આવે તો સંધિ શી ?

(घ) હ્રસ્વ કે દીર્ઘ इ, उ, ऋ, ऌ પછી કોઈ પણ વિવર્ણ સ્વર આવે તો સંધિ શી ?

(ङ) ए કે ओ પછી अ આવે તો સંધિ શી ?

(च) નામના દ્વિવચનને છેડે આવેલા ई, ऊ કે ए પછી કોઈ પણ સ્વર આવે તો, અને છેલ્લા ચાર સિવાય કોઈ પણ સ્વર પછી ऋ આવે તો, સંધિ શી ?

(छ) પદને અંતે म આવે તો શુ થાય ?

(ज) જોડે આવેલા દંત્ય અને તાલવ્ય વ્યંજનની સંધિ શી ?

(झ) જોડે આવેલા દંત્ય અને મૂર્ધન્ય વ્યંજનની સંધિ શી ?

(ञ) પહેલા પાચ વર્ગના અનુનાસિક સિવાય કોઈ ,

વ્યંજન પછી ઘોષ અક્ષર કે સ્વર આવે તો સંધિ શી?

(ट) र् પછી र આવે તો સંધિ શી?

૨. न् નો ण् ક્યારે થાય છે?

૩. ક્યારે વિસર્ગનો ओ, ક્યારે र्, અને ક્યારે स्, ष्, કે श् થાય છે; અને ક્યારે તે લોપાય છે?

૪. પદાંત न् નો ક્યારે વિસર્ગપૂર્વક અનુસ્વાર થાય છે?

૫. નીચેના ક્રિયાપદોને અવ્યયો સાથે સંબંધ ધરાવતાં પદો ષષ્ઠી વિભક્તિમાં આવે છે.

(क) ગતિવાચક ક્રિયાપદો.

(ख) ગુસ્સો, દ્વેષ, ચડસાચડસી અને અદેખાઈના અર્થનાં ક્રિયાપદો.

(ग) "દેણદાર હોવું" એવા અર્થમાં धृ ધાતુ; તથા स्पृह् ધાતુ

(घ) सह, नमः, स्वस्ति, અને विना.

૬. કેટલાક દ્વિકર્મક ધાતુ ગણાવો.

૭. નીચેનાં નામોના રૂપાખ્યાન કરો:— [अकारांत કે इकारांत પુલ્લિંગ તથા નપુંસક નામો જોઈએ એટલાં મૂકવાં].

કેટલાએક ઉપયોગી અવ્યયો

अव्ययानि

अत्र અહિં.	अपि પણ.	एव એ પ્રમાણે.
अतः આથી, અહિંથી.	इति એમ, આપ્રમાણે.	एव નક્કી
		कथम् કેમ, શી રીતે
अद्य આજ.	इत्थं આવી રીતે.	कदा ક્યારે.
अधुना હવણાં.	इव જેમ, જાણે	किन्तु પરન્તુ, પણ

रम् રમવું.
रुच् (रोच्) પસંદ પડવું, ગમવું.
लभ् મેળવવું.
वन्द् નમવું
वृध् (वर्ध्) વધવું.
वेप् ધ્રુજવું, થરથરવું.
शङ्क् વહેમ આણવો, શંકા લેવી.
आ (ઉપ.)+शंस् આશા રાખવી, તકાસવું.
शुभ्(शोभ्) શોભવું, લાયક હોવું.
शिक्ष् શીખવું, ભણવું.
श्लाघ् વખાણવું.
सह् ખમવું.
सेव् સેવવું

ગણ ૪.

जन् [जा] ઉત્પન્ન થવું, નીપજવું.
युध् લડવું.

ગણ ૬.

मृ* [म्रिय्] મરવું.
विद् [विन्द्] મેળવવું.

ગણ ૧૦.

अव (ઉપ.)+धीर् તિરસ્કારવું, અવજ્ઞા કરવી.
मृग्† શોધવું.
नि (ઉપ.)+सूद् [निषूद्] નાશ પમાડવું.

નામ

अध्ययन ન૦ ભણવું, અભ્યાસ
असत्य ન૦ અસત્ય, જૂઠું.
अस्त्र ન૦ મંત્ર ભણીને ફેંકવાનું ચમત્કારી હથિયાર
उद्यम પુ૦ મહેનત, ઉદ્યમ
कृष्ण પુ૦ કૃષ્ણ.
क्लेश પુ૦ દુઃખ, પીડા.
दुराचार પુ૦ ખરાબ ચાલ.
न्याय પુ૦ ન્યાયશાસ્ત્ર.
पारितोषिक ન૦ ઈનામ.
भय ન૦ બીક.
विश्वामित्र પુ૦ એક ઋષિ.
शासन ન૦ હુકમ.
सदाचार પુ૦ સારી ચાલ.
स्नेह પુ૦ પ્રેમ.
स्वास्थ्य ન૦ સ્વસ્થતા, શાંતિ.

---

* છઠા ગણના ધાતુના અન્ત્ય ऋ નો रि થાય છે અને તેમાં વિકરણપ્રત્યય अ ઉમેર્યાથી रिय થાય છે, જેમકે दृ અને मृ ના द्रियते અને म्रियते એવાં રૂપ થાય છે.

† આ ધાતુના ઉપાન્ત્ય સ્વરનો ગુણ થતો નથી. આ ધાતુ કેવળ આત્મનેપદી છે. પૃ. ૮ ની ટીપ † જુઓ.

देवं वन्दे ।
भयं शङ्कसे ।
भयाद्वेपते हृदयम् ।
सूर्यः प्रकाशते ।
व्याघ्रो म्रियते ।
असत्यं भाषसे ।
हरेरुद्यमं श्लाघे ।
पुस्तकानि मृगयसे ।
वीरोऽरिं निषूदयते ।
मोदको बालकाय* रोचते ।

हे राम सुष्ठु शोभसे विनयेन ।
ज्ञानात्सुखं जायते ।
नारायणे रामस्य स्नेहो वर्धते ।
जनानां कल्याणाय नृपो यतते ।
आचार्यं शिष्यः सेवते ।
विश्वामित्रादस्त्राणि शिक्षते रामः ।
सदाचारेण मनुष्यः स्वास्थ्यं लभते ।
पुत्रस्य दुराचारान्मुखं म्लायसि ।

(હુ) ન્યાયનો અભ્યાસ શરૂ કરું છું.
(તું) દુઃખ પામે છે
કૃષ્ણ છોકરાઓ જોડે રમે છે
ઝાડ હાલે છે
(તું) ગાજને મેને છે.
યોદ્ધો શત્રુઓ જોડે લડે છે

(તું) ઇનામ તકાસે છે
(હું) મિત્રોની આબાદી ઉપર ખુશી થાઉ છુ
ગુરુઓ ગાજના ટુકડાને તિરસ્કારે છે
(હુ) વાદળને જોઉ છુ
તે ઋષિઓને પગે લાગે છે

પાઠ ૧૨.

દ્વિવચન અને બહુવચન

	પુ ૧	પુ ૨	પુ ૩
દ્વિવચન.	वहे	इथे	इते
બહુવચન.	महे	ध्वे	अन्ते

1 * રુચ્ અને એવા અર્થના બીજા ક્રિયાપદો સાથે રુચિ ધરાવનારનું નામ ચતુર્થીમાં આવે છે
કેટે. પૃ ૬ ની ટીપ ‡ જુઓ

પરસ્મૈપદની પેઠે व ને म થી શરૂ થતા આત્મનેપદપ્રત્યયો લાગતા પૂર્વનો अ દીર્ઘ થાય છે.

वन्दावहे	वन्देथे	वन्देते
वन्दामहे	वन्दध्वे	वन्दन्ते

ધાતુ

ગણ ૧

कत्थ् વખાણવું, શોભાવવું.
क्षम् માફ કરવું.
प्र (ઉપ.) + गल्भ् બડાઈ મારવી.
वृत् (वर्त्) હોવું.
डी (डय्) ઉડવું.
भिक्ष्* માગવું, જાચવું.
याच् માગવું, જાચવું.
स्पन्द् ધડકવું, ફરકવું.
स्मि (स्मय्) હસવું, મોં મલકાવવું.
वि (ઉપ.) + स्मि (स्मय्) આશ્ચર્ય પામવું, ચમકવું.
स्वाद् ચાખવું, ભાવવું.

ગણ ૪

अनु (ઉપ.) + रुध् માનવું, અનુસરવું, તાબે રહેવું.

ગણ ૧૦

अभि+वाद् નમવું, પગે પડવું.

નામ

अपराध પુ. ગુન્હો.
अभ्युदय પુ. આબાદી, ચડતી.
आम्र ન. કેરી.
उद्योग પુ ઉદ્યોગ, મહેનત.
कपट ન. કપટ.
गायक પુ. ગવૈયો.
गुण પુ ગુણ.
चातुर्य ન. હોશિયારી.
तण्डुल પુ ચોખા.
द्रव्य ન. દ્રવ્ય, પૈસો.
नयन ન. આંખ.
नारायण પુ. વિશેષ નામ.
निर्देश પુ ફરમાન, હુકમ.
नृत्य ન. નાચવું.
मयूर પુ મોર.
भङ्ग પુ. ઉલ્લંઘન.
वसन्त પુ વસંત ઋતુ.
वातायन ન. બારી.
विहग પુ પક્ષી.
वैपरीत्य ન. [illegible], [illegible]પણું.
शुक પુ. પોપટ.
सङ्गीत ન. ગાયન.
स्वीय વિશે. પોતાનું.

---

* પૃ. ૨૬ ની ટીપ જુઓ.

વાક્ય

मोदकान् खादन्ते ब्राह्मणाः ।
धनिकं द्रव्यं याचेते भिक्षुकौ ।
मित्राणामभ्युदये नरा मोदन्ते ।
मुनीनभिवादयावहे ।
स्वीयान् गुणान् कत्थेथे ।
उद्योगाद्धनं लभध्वे ।
वृथा प्रगल्भध्वे ।
बुधा मोक्षं विन्दन्ते ।
कपटं शङ्केथे ।
आकाशे विहगा डयन्ते ।

कृष्णस्य चातुर्येण विस्मयन्ते जनाः ।
मूर्खाणां वैयात्यं न सहामहे ।
वृक्षेषु कुसुमानि वर्तन्ते ।
आचार्यस्य निर्देशमनुरुध्यध्वे ।
भृत्यानामपराधान् क्षमामहे ।
रामस्य नयने स्पन्देते ।
शासनस्य भङ्गं न क्षमन्ते नृपतयः ।
गायकात्सङ्गीतं शिक्षावहे ।

(આપણે) વસંતઋતુમાં ફરો મગવિયે છિયે.
(તમે) જાડુ બોલો છો.
પર્વતો હાલે છે.
તારા પ્રકાશે છે.
(તમે) નાચવું શિખો છો.
નારાયણના કલ્યાણસારૂ (તેના બે) મિત્રો મહેનત કરે છે.
(અમે બે) રાજાને સેવિયે છિયે.
(તમે બે) કેરીઓ ખાઓ છો.
(અમે બે) હરિ તરફથી કલ્યાણ તકાસિયે છિયે.

(બે) છોકરા વાડીમાં રમે છે.
(તમે બે) મિત્રોના ગુન્હા માફ કરો છો.
(તમો) ડાહ્યા માણસોના ગુણો વખાણે છે.
પોપટો બાગીઓ ઊડે છે.
પાપથી દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે.
માણસો મરે છે.
યાચકો ચોખા માગે છે.
(અમે) હવેલીની ટોચે મોર જોઇયે છિયે.

પાઠ ૧૨.

કર્મણિ રૂપ અને ભાવે રૂપ *

આ રૂપો ધાતુને† य લગાડી આત્મનેપદના પ્રત્યયો ઉમેરવાથી થાય છે;‡ त्यज् + य + ते = त्यज्यते ; त्यज्यसे, त्यज्ये ઇ૦

જો ધાતુને છેડે ऋ હોય અને તે ऋ ની પહેલાં જોડાક્ષર ન હોય તો આ રૂપોમા य લાગતાં તે ऋ ને બદલે रि મૂકાય છે; જેમ કે कृ નો क्रि થાય છે.

જો કોઈ ધાતુને છેડે હ્રસ્વ इ કે હ્રસ્વ उ હોય તો તે य લાગતાં દીર્ઘ થાય છે; જેમકે जि નો जी થાય છે

ધાતુ.

प्र (ઉપ) + अर्थ्	दा ३ [दी] આપવું.	रुद् રડવું.
વિનવવું.	आ (ઉપ.) + दिश्	श्रु સાંભળવું.
कृ કરવું [આત્મ	ફરમાવવું.	स्था [स्थी] ઉભા
ज्ञा જાણવું, ઓળ	पा [पी] પીવું.	हन् હણવું. [રહેવું

નામ

आदेश પુ. હુકમ.	ज्ञानि પુ. આચાર્ય.
काष्ठ ન. લાકડું.	पौर પુ. શહેરમા ગામમાં,
त्याग પુ. કામડું.	નગરવાસી

---

* ગુજરાતી વ્યાકરણમા જેને સત્વભેદ કહે છે તે

† ધાતુના વિશેષ રૂપકે આદેશને આ य નથી લાગતો, પરંતુ લાગલો ધાતુનેજ લાગે છે; જેમ गम [गच्छ्] ઉપરથી गच्छ्यते નહિ, પરંતુ गम्यते

‡ કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપ ગણભેદે કરી જુદા નથી થતા એટલે તે રૂપો બધાએ ધાતુઉપરથી એકસરખીજ રીતે થાય છે માત્ર ખુદ ધાતુઓમાજ અમુક ફેરફાર થાય છે, આથી કરીને જે ગણો ગૂંચવણ ભરેલા ધારી આ પુસ્તકમા દાખલ નથી કર્યા તે ગણના ધાતુઓ પણ આજ પાઠમા આપ્યા છે અલબત્ત શિખનાર તેમનાં કર્તરિ રૂપો કરી શકશે નહિ

§ કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપનો य લાગતા ખુદ ધાતુનું જે વિશેષ રૂપ થાય છે તે અહિં કાટખુણા કૌંસમાં મુકેલુ છે

વાક્ય

निष्का ब्राह्मणेभ्यो दीयन्ते ।	सारथी हन्येते ।
नृपतेरादेशः क्रियते ।	ऋषयो जनेन वन्द्यन्ते ।
अग्निना काष्ठं दह्यते ।	सूर्येण प्रकाश्यते ।
शठौ पुरुषैस्ताड्येते* ।	धान्यस्य राशयो नीयन्ते ।
जनैर्दृश्यामहे ।	बालकैः रुद्यते ।
व्याधिभिः पीड्यध्वे ।	नरो बुध्यते प्राज्ञैः ।
प्रेक्ष्यसे जनेन ।	नृपेणारयो जीयन्ते ।
पुत्रैः पूज्येथे ।	ईश्वरेण भूयते ।
आचार्यैर्धर्म उपदिश्यते ।	लोके प्रशस्यध्वे‡ ।
भृत्यैः सेव्यसे ।	शिष्यैर्नम्यावहे ।

मित्रैस्त्यज्ये ।

શત્રુ તીરવડે મરાય છે	હાથીઓ પલાણાય છે
છોકરાના હાથ પાણીએ ધોવાય છે	કૃષ્ણનું શરીર લોકોવડે ગણગણાય છે
(તું) કવિઓવડે વખણાય છે	ડાહ્યા માણસોના ગુણો કવિઓવડે પ્રસિદ્ધ કરાય છે
(તમે) લોકોવડે ઠગાઓ છો	શબ્દ સંભળાય છે
(હું) ચાકરોવડે સેવાઉં છું.	(બે) રૂપેરી હરિવડે ખવાય છે
(આપણે) ઇશ્વરવડે મેળવાયે છિયે	(બે) તીરો ફેંકાય છે
(તમે બે) લોકોવડે ઓળખાઓ છો	(તમે) રાજાવડે રમાડાઓ છો
	ચોગ ગળાઓવડે દવાય છે.

(અમે બે) નગરવાસીઓવડે વિનવાઇયે છિયે

* દશમા ગણના ધાતુઓના સ્વરમાં જે ગુણ કે વૃદ્ધિનો ફેરફાર કર્તરિ રૂપમાં થાય છે તે કર્મણિ રૂપકે બીજે રૂપનો ય પ્રત્યય લગાડના પહેલા પણ કરવામાં આવે છે ઉ૦—ચુર કર્તરિ [illegible] ચોરયતિ, અને કર્મણિ ચુરય નહિ પણ ચોર્યતે

† ૪ ૨૩ ની ટીકા જુઓ

‡ જો ધાતુમાં ઉપાન્ત્ય વર્ણ અનુસ્વાર હોય તો તે કેટલાએક [illegible] સિવાય બીજે બધે ય પ્રત્યય લાગતા લોપાય છે

સારાંશ તથા સવાલ.

स्मि આત્મને. હસવુ.

(વર્તમાનકાળ કર્તરિરૂપ).

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુરૂષ ૧	स्मये	स्मयावहे	स्मयामहे
પુરૂષ ૨	स्मयसे	स्मयेथे	स्मयध्वे
પુરૂષ ૩	स्मयते	स्मयेते	स्मयन्ते

श्रु સાંભળવુ (વર્તમાનકાળ કર્મણિરૂપ).

પુરૂષ ૧.	श्रूये	श्रूयावहे	श्रूयामहे
પુરૂષ ૨.	श्रूयसे	श्रूयेथे	श्रूयध्वे
પુરૂષ ૩	श्रूयते	श्रूयेते	श्रूयन्ते.

૧. છઠ્ઠા ગણમાં અંત્ય ऋ નો શો ફેરફાર થાય છે? તેવોજ ફેરફાર બીજા કયા પ્રસંગે થતો જોવામાં આવે છે?

૨ કર્મણિરૂપ કે ભાવે રૂપને य પ્રત્યય લાગતાં ધાતુના અંત્ય હ્રસ્વ સ્વરનો શો ફેરફાર થાય છે? અને દશમા ગણના ધાતુનું શું થાય છે? તેમજ આ (ઉપ) + स्था, दा અને पा (પીવુ) એ ધાતુઓનું શું થાય છે?

૩. નીચેના ધાતુના વર્તમાનકાળ કર્તરિરૂપ લખો.—
वृध्, वृ ગ. ૬ [અહિં જોઈએ તેટલા આત્મનેપદી ધાતુ મૂકવા.]

૪. रुच् ને એવા અર્થના બીજા ક્રિયાપદો સાથે રુચિ ધરાવનાર કઈ વિભક્તિમાં આવે છે, તે દાખલા સાથે જણાવો.

૫. નીચેના ધાતુના કર્મણિ રૂપ યા ભાવે રૂપ આપો.
गम्, दृश्, स्था [અહિં જોઈએ તેટલા પરસ્મૈપદી અને આત્મનેપદી ધાતુ મૂકવા].

૬. न અને वा નો પ્રયોગ શી રીતે થાય છે તે જણાવો.

પાઠ ૧૩

આકારાંત અને ઈકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો
પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ.

પ્રત્યય

		એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
આકારાંત	પ્ર०	०	ई	अस्
	દ્વિ०	आम्	,,	,,
	પ્ર०	रमा	रमे	रमाः
	દ્વિ०	रमाम्	,,	,,
ઈકારાંત	પ્ર०	०	औ	अस्
	દ્વિ०	म्	,,	स्
	પ્ર०	नदी	नद्यौ	नद्यः
	દ્વિ०	नदीम्	,,	नदीः

નામ

સ્ત્રીલિંગ

अरुन्धती વસિષ્ઠ * ઋષિની વહુનું નામ
आज्ञा હુકમ
कथा વાત, કથા
कन्या દીકરી, છોકરી
कला હુન્નર, કળા.
कुमारी નપરણેલી છોકરી, કુમારી
क्षमा ક્ષમા, માફી
गङ्गा ગંગા
जननी મા
नटी નટી, સૂત્રધારની વહુ
नदी નદી.
नारी સ્ત્રી
पत्नी વહુ
पृथ्वी પૃથ્વી
प्रजा રૈયત, સંતતિ
प्रमदा જુવાન સ્ત્રી
भार्या વહુ
मही પૃથ્વી
माला માળા, હાર
रजनी રાત્રિ
लज्जा લાજ, શરમ
लता વેલ
ललना સ્ત્રી
वापी વાવ
शोभा શોભા
सखी બહેનપણી
सहचरी સહિયર, સોબતણ, સોબતમાં રહેનારી

* પૃ. ૧૯ ના ટીપણ જુઓ

उपवन न. બાગ, વાડી.
कण्ठ पु. ડોક, ગળું.
गमन न. જવું, નીકળવું.
जनक पु. રામની વહુ સીતાનો બાપ
नारद पु. દેવઋષિનુ નામ.
प्रासाद पु. મહેલ.
तल न. તળ, પૃષ્ઠ.
प्रासादतल न. અગાશી, મહેલનુ ઉપલું પૃષ્ઠ.
सूत्रधार पु. નાટક મંડળીનો [મુખ્ય.
हरिण पु. હરણ.

ધાતુ, ગણ ૧.

सम् (ઉપ.) + गम् આ. જોડાવું, મળવું.
तॄ (तर्) પ તરવું, ઓળંગવું.
अव (ઉપ) + तॄ (तर्) ઉતરવું
परि (ઉપ.) नी પરણવું.
शुच् પ શોક કરવો.
अनु (ઉપ.) + सृ પાછળ જવું, અનુસરવું.

વાક્ય.

वसिष्ठस्य पत्न्यरुन्धती ।
नार्यो हर्म्याणां वातायनेभ्यः प- [श्यन्ति ।
कण्वः कन्याः शिक्षते ।
रामो जनकस्य कन्यां परिणयति ।
गङ्गा समुद्रं गच्छति ।
क्षमा वीरस्य भूषणम् ।
नारायणो जननीमाह्वयति ।
प्रजा नृपतिना रक्ष्यन्ते ।
उद्यानस्य शोभां पश्यति ।
नृपस्याज्ञे* अनुसर्य्यते ।
उपवने नृपस्य कन्ये रमेते ।
लते मृशति ।
चन्द्रेण रजनी शोभते ।
नद्यौ संगच्छेते ।
कुमारी सख्यौ भाषते ।
वराहाः सहचरीः शोचन्ति ।
लज्जां त्यजति मूर्खः ।
नटी सूत्रधारस्य भार्या ।
ललनाः प्रासादतलमारोहन्ति ।
ब्राह्मणा महीमटन्ति ।

નારદ સ્વર્ગથી પૃથ્વીઉપર ઉતરે છે.
કૃષ્ણ ગોવાળીઓની વાતો કહે છે.
જુવાન સ્ત્રીઓ બાગમા રમે છે
(બે) ભગે ભૂપાના (બે) દીક [પરણે છે.

* પૃ ૨૭ ની ટીપ જુઓ

ગામની વધુ અરુન્ધતીને પગે પડે છે	ક્ષત્રિયાગ નદીને ઓળાવે છે
[અમે] ધ્યાયિયે છિયે	હરિ નદીએ* જાય છે
(અમે બે) કુમારીઓને જો	વનમા વસવા માટે ગામના ની
સોમતણો હરણને અનુસરે છે	કન્યાવાનો† (તેની બે) મા
ગામમા (બે) વાવ છે	શોક કરે છે

પાઠ ૧૪

તૃતીયા, ચતુર્થી અને પચમી વિભક્તિ.

પ્રત્યય

		એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
આકારાત અને ઈકારાત	તૃ	आ	भ्याम्	भिस्
	ચ	ए	,,	भ्यस्
	પ	अस्	,,	,,

તૃતીયા વિભક્તિનો એકવચનનો પ્રત્યય લગાડતા છેલ્લા आ નો ए થાય છે

ચતુર્થી, પચમી, ષષ્ઠી અને સપ્તમીના એકવચનના પ્રત્યયો લાગતા આકારાત નામોમા या અને ઈકારાત નામોમા आ ઉમેરાય છે ઉ -माला + या + ए = मालायै; नदी + आ + ए = नद्यै

અથવા તો એકવચનના નીચે પ્રમાણે પ્રત્યયો ગણવા

	ચતુર્થી	પચમી	ષષ્ઠી	સપ્તમી
આકારાત	यै	यास्	याम्	याम्
ઈકારાત	ऐ	आस्	आस्	आम्

---

* પૃ ૧૮ ની ટીપ જુઓ

† શુચ્ (શોક કરવો) ધાતુ સકર્મક છે માટે આ નામ દ્વિતીયામા મૂકવુ વળી આ વસવા માટે શબ્દનો અર્થ લાવવા 'વન' શબ્દ ચતુર્થીમા વાપરવો

	ઍકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
તૃતીયા	मालया	मालाभ्याम्	मालाभिः
ચતુર્થી	मालायै	,,	मालाभ्यः
પંચમી	मालायाः	,,	,,
તૃતીયા	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
ચતુર્થી	नद्यै	,,	नदीभ्यः
પંચમી	नद्याः	,,	,,

નામ (સ્ત્રીલિંગ).

अवन्ती એક શહેરનું નામ.	जरा ઘરડપણ.	पुरी શેહેર.
	दासी દાસી.	पूजा પૂજા.
कान्ता વહાલી, વહુ.	देवता દેવ કે દેવી.	प्रभा તેજ.
कौशाम्बी એક શહેરનું નામ.	पञ्चवटी દંડકારણ્યના એક ભાગનું નામ	महिषी પટરાણી.
		वाचा વાણી.
क्रीडा રમત, ખેલ.		व्यथा દુઃખ, પીડા.
चिन्ता ફિકર	पाठशाला નિશાળ	सीता રામની વહુ.

गीत ન. ગીત.	नाग પુ. હાથી.
जघन्य પુ. ખરાબ માણસ.	संदेश પુ. સંદેશો.
दूत પુ. જાસુદ.	हित ન. ફાયદાકારક, હિત.

निर् (ઉપ.) + गम् નીકળવું.	परि (ઉપ.) + वृ* ઘેરવું.
द्युत् (द्योत्) ગ. ૧, આ. પ્રકાશવું.	नि (ઉપ.) + वृत् પાછા ફરવું.
	प्र (ઉપ.) + हि* મોકલવું.

વાક્ય.

देवताभ्यो बलिं यच्छति ।	चित्तस्य व्यथया रामो मुह्यति ।
कौशाम्ब्या निवर्तते दूतः ।	कान्तायै सन्देशः प्रहीयते ।

---

* આ બે ધાતુઓના કર્મણિ રૂપોજ આ પુસ્તકમાં વાપર્યાં છે

अवन्त्या आगच्छति ।
कृष्णस्य पत्न्यै* फलानि रोचन्ते ।
दास्या सेव्यते महिषी ।
जरया क्षीयते शरीरम् ।
मणीनां प्रभाभिर्द्योतते प्रासाद ।
लज्जया प्रविशति गृहम् ।
देवस्य पूजायां सुख लभते ।
क्रीडायै प्रविशत्युद्यानम् ।
सखीभि परिम्रियते सीता ।

सहचरीभ्यामनुगम्यते नाग ।
पञ्चवट्या निर्गच्छति राम ।
लताभ्यां शोभते वृक्ष ।
गङ्गायां पुरी क्रोशौ ।
वापीभ्यो जल वहति ।
बालका पाठशालाभ्य आगच्छन्ति ।
प्रजाभ्यो हितमिच्छन्ति नृपनय ।

હરિ વાણીવડે મિત્રને શાત કરે છે
શહેર નદીઓવડે ઘેરાયલુ છે.
ક્ષમાથકી માણસ ચિત્તની સ્વસ્થતા મેળવે છે
ડાહ્યામાણસો પૃથ્વીથી સ્વર્ગ જાય છે
(તે) ઘરડા આદમીની વાતોથી સુખ મેળવે છે
નારાયણની વહુવડે ગોખા રધાય છે
રાજાના હુકમે (હુ) અવન્તી જાઉ છુ

વસિષ્ઠ અરુન્ધતીની જોડે આવે છે
રામ દીકરીઓને ઘરેણા આપે છે
(તે) હારવડે શરીર શણગારે છે
પટરાણી દાસીઉપર† ગુસ્સે થાય છે
(બે) કુમારીઓવડે બળિદાન કરાય છે
ફિકરથી દુખ ઉત્પન્ન થાય છે
સીતાબેનપણીઓપાસેથી ગીતા શીખે છે
સેનાપતિના હુકમે લશ્કરના સિપાઈઓ શહેરથી બહાર આવે છે

---

* પૃ ૩૫ ની ટીપ* જુઓ
† પૃ ૨૬ ની ટીપ† જુઓ

પાઠ ૧૫.

ષષ્ઠી, સપ્તમી અને સંબોધન વિભક્તિઓ.

પ્રત્યય

		એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન
આકારાંત અને ઈકારાંત નામો.	ષષ્ઠી	अस्	ओस्	नाम्
	સપ્તમી	आम्	,,	सु

ઈકાર પછી सु નો षु થાય છે. ओस् લાગતાં અંત્ય आ નો ए થાય છે. આકારાંત નામના સંબોધનનું એકવચન અંત્યસ્વરનો ए કરવાથી થાય છે. જેમકે हे रमे ; અને ઈકારાંત નામનું સ્વર ટુંકાવવાથી થાય છે. જેમકે हे नदि; બંને પ્રકારના નામોનાં સંબોધનના દ્વિવચન, બહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જેવાંજ છે. પૃષ્ઠ ૨૭ નો નિયમ જુવો.

ષષ્ઠી	मालायाः	मालयोः	मालानाम्
સપ્તમી	मालायाम्	,,	मालासु
સંબોધન	माले	माले	मालाः
ષષ્ઠી	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
સપ્તમી	नद्याम्	,,	नदीषु
સંબોધન	नदि	नद्यौ	नद्यः

શબ્દ.

अयोध्या સ્ત્રી. એક શહેરનું નામ
इन्द्राणी સ્ત્રી ઈંદ્રની વહુ
उदक न. પાણી.
कौमुदी સ્ત્રી ચાંદની
गोदावरी સ્ત્રી. નદીનું નામ.
चकोर પુ. એક જાતનું પક્ષી.
छाया સ્ત્રી છાયા
जयन्त પુ. ઈંદ્રના પુત્રનું નામ.
तीर न કાંઠો, તીર.
दण्डका સ્ત્રી. એક જંગલનું નામ.
निशा સ્ત્રી. રાત.
निशाचर પુ. રાક્ષસ, [illegible]
प्रभूत વિશે. પુષ્કળ.
प्रवर्तन ન પ્રેરણા.
प्रावीण्य ન હુંશિયારી.
प्रिय વિશે. વહાલું.

मण्डप पु માંડવો	वल्लभ॰ પુ પ્રીતમ, ધણી	शकुन्तला સ્ત્રી એક સ્ત્રીનુ નામ
मत्स्य પુ માછલુ	वाणी સ્ત્રી વાણી, ભાષા	शिला સ્ત્રી પથ્થર
माधुर्य न સુંદરતા, મધુરપણુ	विवाह પુ લગ્ન	शूद्रक પુ॰ એક રાજાનુ નામ
रथ्या સ્ત્રી શેરી, પોળ	क्रीड् ગ ૧, પરસ્મૈ રમવુ, ક્રીડા કરવી	सम्भार પુ॰ તૈયારી.
ह्रे ગ ૧, પરસ્મૈ લાયક હોવુ.		वि (ઉપ) + हृ મજા મારવી, રમવુ.

વાક્ય

अवन्त्यां शूद्रको वसति ।
गङ्गायां मत्स्या जले वर्तन्ते ।
प्रजाना धर्मे प्रवर्तन नृपै क्रियते ।
उज्जयिन्यां शिवस्य पूजासु नृ त्यन्ति नार्यः ।
सखि गच्छामि नद्यास्तीरम् ।
वृक्षाणां छायासु शिलायामुप विशति ।
कृष्णो भार्याया विनय शंसति ।
चन्द्रो निशाया वल्लभ ।
गोदावर्या जले गजो विहरति ।
ग्रीष्मे नदीनामुदकेषु नृपाः प्रम दाभि क्रीडन्ति ।
लतानां मण्डप प्रविशन्ति ललन ।
वाप्या कमलानि प्रराहान्त ।
जनयो रानामनुरुध्यत रामः ।
मिथ पुत्रो ग्राम गच्छति ।
मत्या परम स्नेह शाकुन्त लाया ।
कन्ययो विवाहस्य सभारा क्रिय न्ते ।

ગગાના માછલાઓ ઉ૨ ચોડો છે
દમયન્તી ઇંદ્રાણીના દીકરી ?
રામના મિત્રો શકિમા ગ્રે ?
સ્ત્રી,રમણીમા ખુશ થાય ?
તે વેલનુ ફૂલ લાવે છે [ઇચ્છે
હરિ દીકરીઓના ગુણો વખા
નદીઓમા માછલા જોય છે
(૬) અયોધ્યાના રસ્તાઓમા ગયો જોઉ છુ [લાયક ? શકુન્તલામ સ્ત્રીઓના પ્રેમને ગામની વાણીમા મિશ્રાર છે
સીતાના (બે) દીકરા કયા છે દંડકામાં ગજમો ?
પૃથ્વી ઉપર શ્વાપો છે [જોઉ છુ
(૮) ઝાડની છાયામા માસમો

સારાંશ તથા સવાલ.

शाला (સ્ત્રીલિંગ) જગા.

	એકવચન	દ્વિવચન.	બહુવચન
પ્રથમા	शाला	शाले	शाला
દ્વિતીયા	शालाम	,,	,,
તૃતીયા	शालया	शालाभ्याम्	शालाभि
ચતુર્થી	शालायै	,,	शालाभ्य.
પંચમી	शाल्माया.	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	शालयोः	शालानाम्
સપ્તમી	शालायाम्	,,	शालासु
સંબોધન	शाले	शाले	शाला

दासी (સ્ત્રીલિંગ) દાસી.

પ્રથમા	दासी	दास्यौ	दास्यः
દ્વિતીયા	दासीम्	,,	दासीः
તૃતીયા	दास्या	दासीभ्याम्	दासीभिः
ચતુર્થી	दास्यै	,,	दासीभ्यः
પંચમી	दास्या.	,,	,,
ષષ્ઠી	,	दास्योः	दासीनाम्
સપ્તમી	दास्याम्	,,	दासीषु
સંબોધન	दासि	दास्यौ	दास्यः

૧ નીચેના નામોના રૂપો લખો —
सहचरी, प्रमदा इत्यादि

પાઠ ૧૯.

પ્રથમ ભૂતકાળ.

પરસ્મૈપદ

પ્રત્યય

	પુરુષ ૧	પુરુષ ૨	પુરુષ ૩
એકવચન	अम्*	स्	त्
દ્વિવચન	व	तम्	ताम्

આ કાળમાં ધાતુની પૂર્વે† આગમ अ આવે છે

એકવચન	अबोधम्	अबोधः	अबोधत्
દ્વિવચન	अबोधाव	अबोधतम्	अबोधताम्

પ્રથમ ભૂતકાળના પ્રત્યયો લાગતાં પ્રથમ વિકરણ પ્રત્યય ઉમેરવામાં આવે છે. त અને स् પ્રત્યયો પૂર્વે अस् (હોવું) ધાતુમાં ई અને अद् (ખાવું) ધાતુમાં अ વધારવામાં આવે છે, ઉ૦— आसीत्, आदत्.

નામ.

अज पु० બકરો.
गोष्ठ पु० કોઢ, ગાયનો વાડો.
ग्रन्थ पु० પુસ્તક, ગ્રંથ
तनय पु० દીકરો
दशरथ पु० એક રાજાનું નામ, રામનો બાપ
महिष पु० પાડો
संकट न० સંકટ, સંકડામણ, આફત
समराङ्गण न० રણભૂમિ
सेना स्त्री० લશ્કર

रामो रावणमहन् ।
सीता गोदावर्यास्तीरमगच्छत् ।
गङ्गाया जलमपिबम् ।
योधा[illegible] शरानक्षिपन् ।
ललने छायायामुपाविशताम् ।
पुत्राणां धर्ममकथय ।

---

* પૃ. ૬ ની ટીપ ‡ જુઓ

† જો ઉપસર્ગસહિત ધાતુ હોય તો ઉપસર્ગની પછી એટલે ધાતુની પૂર્વે આગમ अ મૂકાય છે

सीता वनेऽत्यजात ।	दशरथस्तानरमाह्वयत् ।
सकन्भ्या जनमरक्ष ।	ईश्वरस्य प्रसादेन हरे ङ्गा अनश्यन् । [सम
गिरे शिखरादजातपतताम ।	पुरा भार्यया सहोज्जयिन्यामत्र
ग्थ समराङ्गणमनयम ।	शिष्यावाचार्यमनमताम ।
हरिरश्वमारोहत ।	अत्र ग्रामभव ।
देवानयजाव ।	अयोध्यामासी ।
अरण्ये महिपानपश्यम ।	अग्निर्वनमदहत् ।
स्तेनौ धनिकस्य धनमचारयताम् ।	भिक्षुकेभ्या निष्क्रानय ठम् ।

મહેલનું પાણી સુકાયું	(બે) ના૨ક તરફ‡ દોડયા
સેનાપતિ નગરને ભૂમિ ઉપર* લઈ ગયો	(તમે બે) વનમાં ગયા
ગામે (બે) મિત્રોએ મનાવ્યાં	મે (એક) શિંગથી (બાજે) શહેરે નગર્યા
(તુ) રામની આનવે પૂરા થયો [કયા	(મ) પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું
(અમે બે) આજ્ઞાનો ગાત	(તમે બે) હરિના વાડામાં કજો ટગી ગયા
પગમધરે ફરી રાગ્ગી	(તમે બે)ગમની વાત કરી !
(તે) માણસો વાડીમાં પેઠા	‡ તે પગ વાયા

ગા (લઈ જવું) દ્વિકર્મક છે માટે આ દ્વિતીયા વાપરવી

+ ત્વગ સકર્મક છે માટે દ્વિતીયા વાપરવી

૨ ન ગાવ દ્વિતીયા વાપરવી

§ અહિ નગર શબ્દ વાપરવો નીચેનો સાવના નિ ૨ ૧ મા ર બરો જોઈએ

પદને અંતે આવેલા વ્યંજન પછી અનુનાસિક આવે તો તે વ્યંજનને બદલે તેનાજ વર્ગના અનુનાસિક વિકલ્પે મૂકવામાં આવે છે C एतद्+मुरारि=एतन्मुरारि અથવા एतद्मुरारि જો વ્યંજન પછી આવનાર અનુનાસિક તદ્ધિત પ્રત્યયનો અક્ષર હોય તો તે વ્યંજનને બદલે અનુનાસિકજ મુકાય છે ઉ —चित्+मय= चिन्मय

| क्रय ધાતુના બને કર્મો ને ચીજ ચાર દ્વિતીયામાં મૂકવામાં આવે છે અથવા તો અનુપસ્થ કર્મ ચાથીને છઠ્ઠીમાં મૂકાય છે

પાઠ ૧૭.

પ્રથમ ભૂતકાળ (ચાલુ.)

પરસ્મૈપદ બહુવચન અને આત્મનેપદ એકવચન.

પ્રત્યય

	પુરુષ ૧	પુરુષ ૨	પુરુષ ૩
પરસ્મૈ. બહુ.	म	त	अन्
	अगच्छाम	अगच्छत	अगच्छन्
આત્મને. એક.	इ	थास्	त
	अलभे	अलभथाः	अलभत

જે ધાતુઓને આરંભે સ્વર હોય છે, તેની પહેલાં અને બદલે આ આગમ મૂકવામાં આવે છે. તે આ ધાતુની શરૂઆતની इ ई ઈ મળવાથી તેનો ऐ થાય છે, અને उ ऊ ऋ મળવાથી औ થાય છે; ઉ.— आ + ईक्ष + त = ऐक्षत.

નામ

गोप પુ. ગોવાળ.

चित्रकूट પુ. એક પર્વતનું નામ.

देवी સ્ત્રી. પટરાણી, દેવી.

मार्तण्ड પુ પાંડુના [illegible] નો પુત્ર

सुगम વિશે० સુ [illegible]

पण्डित પુ. પંડિત.

पाण्डव પુ. પાંડુ નામના રાજાનો પુત્ર

बलि પુ. એક રાજાનું નામ

माणवक પુ શિષ્ય [illegible] નામ.

मारुत પુ. પવન, પવનનો અધિષ્ઠાતા દેવ.

मार्ग પુ. રસ્તો.

राक्षस પુ. દૈત્ય, રાક્ષસ.

लव પુ. રામના પુત્રનું નામ.

वसुधा સ્ત્રી. પૃથ્વી.

विहार પુ ભ્રમણ, ફે- રવું ન. મંદિર. [પ્રકાર.

शृगाल પુ શિયાળ.

सभा સ્ત્રી. બેઠકની જગા, મંડળી

भाष्य

पाण्डवानां धार्तराष्ट्रैः सह युद्धान्यभवन् ।
आचार्या धर्ममुपादिशन् ।
रामः सीतया सह गोदावर्यास्तीरे ऽरमत ।
मित्रस्य कल्याणायायतत ।
गोपा अजान् ग्राममनयन् ।
पुरुषमताडयत ।
शृगालोऽम्रियत ।
नृपस्य सभां पण्डिताः प्राविशन् ।
उद्यमेन धनमलभथाः ।

व्याघ्रस्य निरावेण नार्या हृदयमवेपत ।
माणवकं मार्गमपृच्छाम* ।
केशो गर्भेणासज्जत ।
देवीमभाषे ।
शवमस्पृशन् ।
प्रासादे नार्यो ऽनृत्यन् ।
नृपतेः शासनमवाधीरयथाः ।
लवस्य विनयेनर्षयो ऽतुष्यन् ।
हरिणा जनको ऽसेव्यत ।
चित्रकूटस्य शिखरे ऽवसाम ।

नगसो राभसो ऽहन्यन्त ।

(અમે) ઝાડની છાયામાં બેઠા
(તેણે) આંબાના ઝુંડા સાફ કર્યા
બ્રાહ્મણો ગંગાના જળોમાં પડ્યા
ઘોડાઓ ગણુજ મિતરફ દોડ્યા
રામે બાપના હુકમો માન્યા
હરિ નારાયણ પાસેથી ગાયન શીખ્યો
(મેં) કેરીઓ ચાખી

(તમે) સોનામોહોરો ગણી
જનસુદ્ધાં અયોધ્યા ગયા
(તું) જૂઠું બોલ્યો
કૃષ્ણ મિત્રની આબાદીમાં ખુશી થયો
(તમે) ત્યારે કૌશાંબીમાં રહ્યા
(તું) રામના પરાક્રમોથી આશ્ચર્ય પામ્યો
(તું) શત્રુઓ સાથે લડ્યો
લુચ્ચો રાજાના હુકમથી મરાયો

---

* પૃ ૨૮ ની ટીપ ૬ જુઓ

પાઠ ૧૮.

પ્રથમ ભૂતકાળ

આત્મનેપદ—પ્રત્યય. (ચાલુ)

	પુરુષ ૧.	પુરુષ ૨.	પુરુષ ૩
દ્વિવચન.	वहि	इथाम्	इताम्
બહુવચન.	महि	ध्वम्	अन्त
	अलभावहि	अलभेथाम्	अलभेताम्
	अलभामहि	अलभध्वम्	अलभन्त

ધાતુ

ध्वंस .... ગ૦ ૧, આત્મને. કરતા થવું; નીચે પડવું.
नि(ઉપ.)+मन्त्र ગ૦ ૧૦, આત્મને. તેડવું, નોતરવું.
लज्ज् .... ગ૦ ૬, આત્મને. શરમાવું; લાજવું.
स्पर्ध् ... . ગ૦ ૧, આત્મને. સરસાઈ કરવી.
स्रस् .... ગ૦ ૧, આત્મને. પડી જવું.
वि(ઉપ.)+हस् ગ૦ ૧, પરસ્મૈ. મશ્કરીમાં હસવું.

નામ.

असुर પુ૦ દેવના શત્રુ, રાક્ષસ.	प्राची સ્ત્રી૦ પૂર્વદિશા
उपालम्भ પુ૦ ઠપકો, ઠોક, મહેણું.	मृग પુ૦ ગાય.
कबरी સ્ત્રી૦ અંબોડો, વેણી.	रमण પુ૦ વહાલો, પતી
ज्योत्स्ना સ્ત્રી૦ ચાંદની.	राज्य ન૦ રાજ્ય.
त्याग પુ૦ તજવું તે, ત્યાગ.	व्याध પુ૦ શિકારી.
	सचिव પુ૦ પ્રધાન.

વાક્ય

पाण्डवा राज्यमविन्दन्त । आचार्यात्* शिष्या अपवादयन्त	सचिवा नृपमभाषन्त । नार्याः कबर्योः पुष्पे अलंभेताम् ।

* પૃષ્ઠ ૨૩ ની ટીપ * જુઓ.

अनेन व्यहरयध्वम् ।
रथ्याया जनाना समूहमैक्षामहि ।
रामस्य दुःखान्यभ्रंसन्त ।
मित्राणां त्यागे नालज्जेथाम् ।
वृक्षेभ्यः शुका उदडयन्त ।
मृगावहन्येतां व्याधैः ।
जनाना सुखायायतामहि ।
देवैः सदासुरा अस्पर्धन्त ।
रमणैः सह ज्योत्स्नायामरमन्त नार्यः ।
उज्जयिन्याः कदा न्यवर्तथामिति जनैरपृच्छ्यामहि+ ।

વાદરા રાક્ષસો સાથે લઢ્યા.
(અમે બે) કાશીમાં પંડિતો સાથે બોલ્યા. હિંસું સહ્યાં
(તેઓ/અમે) સ્વસ્થતાએ મે-(બે) તારા પૂર્વમાં પ્રકાશ્યા.
(તમે) માણસોવડે વખણાયા.
(અમે) નિશાળમાં ચોપડીઓ મેળવી.
(તમે બે) રામવડે કરમાયા
(અમે) જમવાસારૂ કપિઓને નોતર્યા.
અયોધ્યાથી જાસુદ ક્યારે પાછો આવ્યો ?
(અમે) હરિપાસેથી મોહોરબાની ન તકામી.

સારાંશ તથા સવાલ.

ની.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરુષ ૧.	अनयम्	अनयाव	अनयाम
પુરુષ ૨.	अनयः	अनयतम्	अनयत
પુરુષ ૩	अनयत्	अनयताम्	अनयन्

सुत्.

પુરુષ ૧.	अयोनि	अयोनावहि	अयोनामहि
પુરુષ ૨	अयोनथाः	अयोनेथाम्	अयोनध्वम्
પુરુષ ૩	अयोनत	आयोनेताम्	अयोनन्त

૧. નીચેના ધાતુઓનો પ્રથમ ભૂતકાળ આપો.

अस्, अद्, ईक्ष्, मृग, सृज, रुच्, नि + मन्त्र, हृ, त्रिप्, जीव्, डी, मृ, जन्, वृत् ઇ૦.

૨. અંત્ય વ્યંજનપછી અનુનાસિક આવે તો શો ફેરફાર થાય છે ? ક્યારે આ ફેરફાર આવશ્યક છે.

+ કર્મણિરૂપમાં પ્રચ્છ નું પૃચ્છ થાય છે.

પાઠ ૧૯.

उकारांत અને ऋकारांत પુલિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો.

उकारांत પુલિંગ નામોનાં રૂપો इकारांत પુલિંગ નામોનાં રૂપો જેવાંજ થાય છે. તફાવત એટલોજ છે, કે इकारांत નામોમાં જ્યાં જ્યાં इ, ई, ए અથવા य् આવે છે, ત્યાં ત્યાં उकारांत નામોમાં અનુક્રમે उ, ऊ, ओ કે व् આવે છે.

નપુંસક उकारांत અને ऋकारांत નામોનાં રૂપો वारि ના જેવાંજ થાય છે. वारि ના અંત્ય इकारनो इ, ई કે य થાય છે તેને બદલે उकारांतમાં અનુક્રમે उ, ऊ કે ओ અને ऋकारांतમાં ऋ, ॠ કે अर् થાય છે.

गुरु (પુંલિંગ) ગુરુ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	गुरुः	गुरू	गुरवः
દ્વિતીયા	गुरुम्	,,	गुरून्
તૃતીયા	गुरुणा	गुरुभ्याम्	गुरुभिः
ચતુર્થી	गुरवे	,,	गुरुभ्यः

मधु (નપુંસક) મધ

પ્ર૦ તથા દ્વિ૦	मधु	मधुनी	मधूनि
તૃતીયા	मधुना	मधुभ्याम्	मधुभिः
ચતુર્થી	मधुने	,,	मधुभ्यः

कर्तृ (નપુંસક) કરનારૂં.

પ્ર૦ તથા દ્વિ૦	कर्तृ	कर्तृणी	कर्तॄणि
તૃતીયા	कर्तृणा	कर्तृभ्याम्	कर्तृभिः
ચતુર્થી	कर्तृणे	,,	कर्तृभ्यः

. ऋકારાંત પુંલિંગ નામોને પ્રથમાના ત્રણે વચનના અને દ્વિતીયાના એકવચન તથા દ્વિવચનના પ્રત્યયો લાગતાં ऋકારનો आर् થાય છે. पितृ, भ्रातृ, जामातृ, देवृ, नृ અને सव्येष्टृ જેવાં કેટલાંએક નામોના અંત્ય ऋકારનો ઉઠેકાણે अर् થાય છે. બધાંએ ऋકારાંત નામોના પ્રથમાના એકવચનમાં र् અને પ્રત્યય स નો લોપ થાય છે એટલે છેડે आ લખાય છે.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	स	औ	अस्
દ્વિતીયા	अम्	,,	न
તૃતીયા	आ	भ्याम्	भिस्
ચતુર્થી	ए	,,	भ्यस्

न પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો ऋ દીર્ઘ થાય છે.

नेतृ (પુંલિંગ) નગદાર.

પ્રથમા	नेता	नेतारौ	नेतारः
દ્વિતીયા	नेतारम्	,,	नेतॄन्
તૃતીયા	नेत्रा	नेतृभ्याम्	नेतृभिः
ચતુર્થી	नेत्रे	,,	नेतृभ्यः

भ्रातृ (પુંલિંગ) ભાઈ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન
પ્રથમા	भ्राता	भ्रातरौ	भ्रातरः
દ્વિતીયા	भ्रातरम्	,,	भ्रातॄन्
તૃતીયા	भ्रात्रा	भ्रातृभ्याम्	भ्रातृभिः
ચતુર્થી	भ्रात्रे	,,	भ्रातृभ्यः

નામ (પુંલિંગ)

ઋતુપર્ણ [નું નામ	जामातृ જમાઈ.	त्वष्टृ વિશ્વકર્મા
ऋतुपर्ण એક રાજા-	तडाग તળાવ.	देवृ દિયર.
ગામ.	नक्र ગ્રાહ.	ध्मातृ ધેરા કરનાર.

नृ પુરુષ	प्रभु ધણી, રાજા	वायु પવન.
परशु ફરસી કુહાડો	बाहु હાથ	विष्णु વિષ્ણુ
परशुराम નક્ષત્રિય પૃથ્વી કરનાર બ્રાહ્મણ યોદ્ધો	सिन्धु સીંધુ.	शत्रु દુશ્મન
	भर्तृ ધણી, સ્વામી	शम्भु શિવ
	मनु હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્રનો રચનાર [ઈ.	शिशु બાલક
पांसु ધૂળ રજ.		सचेष्ट માગથી
पितृ બાપ	लक्ष्मण રામનો ભા	

પુલ્લિંગ તથા નપુંસક	નપુંસક
कर्तृ કરનાર, રચનાર	अश्रु આંસુ
गन्तृ જનાર	तालु તાળવું
दातृ આપનાર, દાતાર	मधु મધ
द्रष्टृ જોનાર.	वसु ધન.
द्वेष्टृ દ્વેષ કરનાર	विश्व* બ્રહ્માંડ, જગત, વિશ્વ
रक्षितृ રક્ષણ કરનાર	

સ્ત્રીલિંગ

અમરાવતી ઇન્દ્રની રાજધાની | जिह्वा જીભ.

ધાતુ

अनु (ઉપ.) + गम् અનુસરવું, પાછળ જવું | भृ ग १ ઉભય ભરવું (ક્રિયતે કર્મણિ)

गल् ग १, પરસ્મૈ નિગળવું, ઝરવું | निर् (ઉપ) + मा ઉપજાવવું, (નિર્મીયતે કર્મણિ)

प्र (ઉપ) + नी રચવું, લખવું | वाञ्छ् ग १, પરસ્મૈ ચહાવું

નિષેધ બતાવવાને માટે વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દને આરંભે अ, અને સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દને આરંભે अन् મુકાય છે

---

* જ્યારે આ શબ્દનો અર્થ સઘળું એવો થાય છે ત્યારે એનાં સર્વનામ જેવા રૂપ થાય છે

વાક્ય.

शम्भुर्जयति ।
बाहू स्फुरतः ।
वायुना तरवः कम्पन्ते ।
भ्रमरा मधु पिबन्ति ।
नरो वसूनि वाञ्छति ।
इन्द्रः शत्रूनजयत् ।
योधोऽरातिषु क्षिपति । [भते ।
चातको जलस्य बिन्दुमपि न ल-
निर्गुणे पूजा रोचते ।
प्रभुभिर्भृत्या आदिश्यन्त ।
विश्वस्य कर्तारं नमामि ।
गुरुभ्यः शिष्यस्याविनयं कथ-
यामि ।
सीता लक्ष्मणं देवरमनयत् ।

कन्याया भर्तारं जामातरं व-
दन्ति । [गलन्ति ।
नार्याः कपोलयोर्नयनाभ्यामश्रूणि
भर्त्रे सन्देशः प्रहीयते ।
त्वष्ट्रामरावती निरमीयत ।
पितरो वन्द्यन्ते पुत्रैः ।
रामो जनकस्य जामाता ।
पाण्डवा द्विष्टान् युद्धेऽजयन् ।
भर्तारमनुसरति किङ्करः ।
मनुना धर्मः प्रणीयत ।
धात्रा प्रजाः सृज्यन्ते ।
तडागस्य जलं मार्गे गन्तृभिः
पीयते ।
याचका दातारं सल्लभन्त ।

રામ છોકરાંઓને ... આ-
કાશે ... થી ભગવે ...
પરશુરામે ક્ષત્રીઓને
મારી
હરિ ... તારાઓને ...
કર્યો.
ઓ ... માંથી ...
[illegible] [તા.
ઋષિઓ મંત્રોના જોનારા*

રામ (પોતાના) ... સાથે વનમાં ગયો.
લોકો વિષ્ણુની પૂજા ...
પાણીની ...
...
રાજાએ ... રક્ષણ કરતા
... આપે તેને ... છે.
ઋતુપર્ણે આગંતુઓને કહ્યું.
અવન્તીના ધણીએ પ્રધાનોને
કહ્યું.

* અર્થાત્ તેઓએ વેદના મંત્ર પોતે રચ્યા ન હતા પરંતુ તે તેમને પરમેશ્વર તરફથી મળ્યા હતા—તેમની જ્ઞાનદૃષ્ટિથી તે સનાતન મંત્ર તેઓએ જોયા હતા, એમ હિંદુધર્મમાં માનવામાં આવે છે.

પાઠ ૨૦

ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ

(સાધારણ)

		એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
ઋકારાંત પુલ્લિંગ	પં	ः	भ्याम्	भ्यस्
	ષ	ः	ओस्	नाम्
	સ	ः	,,	सु

પંચમી અને ષષ્ઠીનું એકવચન ऋ ને બદલે उर् મૂકવાથી થાય છે, સપ્તમીના એકવચનનો इ પ્રત્યય લાગતાં ऋકારનો ગુણ अर् થાય છે. વળી नाम પ્રત્યય લાગતાં ऋકાર દીર્ઘ થાય છે, પરંતુ नृ શબ્દમાં તે વિકલ્પે દીર્ઘ થાય છે. સંબોધનનું એકવચન ऋ ને બદલે अर् મૂકવાથી થાય છે, અને દ્વિવચન, બહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જેવાં જ છે.

(પુલ્લિંગ)

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પંચમી	नेतुः	नेतृभ्याम्	नेतृभ्यः
ષષ્ઠી	,,	नेत्रोः	नेतॄणाम्
સપ્તમી	नेतरि	,,	नेतृषु
સંબોધન	नेतर् के नेता	नेतारौ	नेतारः

(નપુંસકલિંગ)

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પંચમી	कर्तुः	कर्तृभ्याम्	कर्तृभ्यः
ષષ્ઠી	,,	कर्तृणोः	कर्तॄणाम्
સપ્તમી	कर्तृणि		कर्तृषु
સંબોધન	कर्तर् के कर्तृ	कर्तृणी	कर्तॄणि

(પુલ્લિંગ)

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પંચમી	गुरोः	गुरुभ्याम्	गुरुभ्यः
ષષ્ઠી	,,	गुर्वोः	गुरूणाम्
સપ્તમી	गुरौ	,	गुरुषु
સંબોધન	गुरो	गुरू	गुरवः

(નપુંસકલિંગ).

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પંચમી	मधुनः	मधुभ्याम्	मधुभ्यः
षष्ठी	,,	मधुनोः	मधूनाम्
સપ્તમી	मधुनि	,,	मधुषु
સંબોધન	मधो, मधु	मधुनी	मधूनि

શબ્દ

अज्ञान न. અજ્ઞાન.
अर्जुन પુ. પાંડુના પાંચ પુત્રોમાંના ત્રીજાનું નામ.
अलङ्घनीय વિશે. ન ઓળંગાય એવું.
अवस्तु न. અવાસ્તવિક ચીજ, [મિથ્યા પદાર્થ.
अवस्त्वारोप પુ. મિથ્યા પદાર્થની કલ્પના.
आदर પુ. માન, સત્કાર.
आरोप પુ. કલ્પના, ધારવું તે.
आर्य પુ. સજ્જન, હિંદુના અતિ પ્રાચીન પૂર્વજોનું નામ.
इच्छा સ્ત્રી. ઇચ્છા.
इन्दु પુ. ચંદ્ર.
उत्साह પુ. ઉમંગ, ઉત્સાહ.
कर्ण પુ. એક શૂરવીરનું નામ.
कलङ्क પુ. લાંછન, ડાઘો.
कुरु પુ. બહુ. એક દેશનું નામ.
कृपा સ્ત્રી. મહેરબાની.
द्विज પુ. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, કે વૈશ્યજાતિમાંનો કોઈ માણસ.
नप्तृ પુ. દીકરાનો દીકરો, પૌત્ર.
पशु પુ. પશુ.
पितृव्य પુ. કાકો.
बन्धु પુ. સગો.
बल न. જોર.
भ्रातृ પુ. ભાઈ.
भीम પુ. પાંડુના પાંચ પુત્રોમાંના બીજાનું નામ.
मद પુ. મદ, ખુમારી.
मृत्यु પુ. મોત.
रघु પુ. બહુ. રઘુ રાજાના [વંશજો.
रमा સ્ત્રી. વિશેષ નામ.
लक्ष्मी સ્ત્રી. વિષ્ણુની પત્ની, ધનની અધિષ્ઠાત્રી દેવી.
लङ्घ् ગ. ૧. આ. ઓળંગવું, તોડવું.
वस्तु न. ચીજ, વાસ્તવિક [પદાર્થ.
श्रोतृ પુ. ન. સાંભળનાર.
साधु પુ. સત્પુરુષ.
साधु વિશે. સારું.
स्रष्टृ પુ. ન. સરજનાર.

वाक्य

तरोः पुष्पाण्यपतन ।
[श]म्भोः कृपया कल्याण भवति ।
[गु]रूणामादेशाननुरुध्यामहे ।
[स]ाधवो मृत्योर्भयं न गणयन्ति ।
[ज]नेनरि रामस्य परम आदर ।
[वि]श्वस्य स्रष्टुरिच्छाऽलङ्घनी-
[या*] । [श]त्रूणामुत्साह न महते ।
बाह्वोर्बलेन पृथ्वीमजयत् ।
[च]न्द्री कलङ्को दृश्यते ।

रामो बन्धुषु स्नेहेन वर्तते ।
मधुनि माधुर्यमस्ति ।
नृषु द्विज- श्रेष्ठ ।
दातृभ्यो धन लभन्ते ।
कुरुभ्यो दूत आगच्छत् ।
पितृव्यः पितुर्भ्राता ।
वस्तुन्यवस्त्वारोपोऽज्ञानम् ।
भीमस्य भ्रातर्यर्जुने कर्णो बाणा-
नमुञ्चत् ।

રામ ગુરુઓમા મુખ્ય હતો
(તે) આર્ય નાગઓપાસે માતૃ
[જેનથી] માગે છે.
(મેં) ગર્ભનાડે પાસેથી ચોપડી
લક્ષ્મી† વિષ્ણુની પત્ની હતી.
આર્યો કુરુદેશમા રહ્યા.
પોપટ ઝાડઉપર બેઠો [ગયો
હરિના પૌત્રનો ચાકર ગામ

જનકે (પોતાના) પૌત્રનો ગ્રંથ
જોયો
નાગપણે હરિના જમાઈના
ઘોડા જોયા.
કર્ણ દાતારોમા પ્રથમ હતો.
શિવ પશુઓના ધણી છે
હરિ ગમાના ધણીનો ભાઈ
બધ છે

સવાલ.

૧. નીચેના શબ્દોનાં રૂપાખ્યાન કરો.

દ્રષ્ટૃ પુ. ન, મધુ, મનુ, जामातृ, अश्रु, धातृ પુ. નૃ, દેવૃ, ગાતુ, વિભુ પુ. ન ભ્રાતૃ, સ્વસૃ પુ વસ્તુ,વાયુ ઇ. ઈ.

---

* સંસ્કૃતમા સ્ત્રીલિંગના પ્રત્યય આ અને ઈ છે અકારાન્ત વિશેષણો હમેશા તો નહિ પરંતુ ઘણું કરીને સ્ત્રીલિંગમા આ પ્રત્યય લે છે

† આ શબ્દનુ પ્રથમાનુ એકવચન સ્ લગાડ્યાથી થાય છે

૨. इकारान्त તથા उकारान्त પુંલિંગ અને નપુંસક નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં ऋकारान्त પુંલિંગ નામોમાં જે ફેરફાર થાય છે તે જણાવો.

૪. સંસ્કૃતમાં નારીજાતિ પ્રત્યયો કયા છે? अकारान्त વિશેષણોનું ઘણું કરીને નારીજાતિ અંગ શી રીતે થાય છે?

પાઠ ૨૧

ईकारान्त, ऊकारान्त, ऋकारान्त અને ऐकारान्त સ્ત્રીલિંગ નામો.

ईकारान्त સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો इकारान्त સ્ત્રીલિંગ નામો જેવાં છે. ईकारान्त નામોમાં જ્યાં જ્યાં इ કે ई નો य આવે છે ત્યાં ત્યાં ऊकारान्त નામોમાં અનુક્રમે उ, ऊ નો व આવે. પ્રથમાનું એકવચન स् લગાડ્યા વિના થાય છે.

ईकारान्त અને ऊकारान्त નારીજાતિ નામોના તૃતીયાના એકવચનનો પ્રત્યય आ છે અને દ્વિતીયાના બહુવચનનો પ્રત્યય स છે. એ स પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે. જેવી રીતે આ નામોનાં રૂપો इकारान्त અને उकारान्त નારીજાતિ નામોનાં જેવાં થાય છે, ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી અને સપ્તમીના એકવચનનાં રૂપો इकारान्त કે उकारान्त નારીજાતિ નામોના જેવાં પણ વિકલ્પે થાય છે.

ऋकारान्त સ્ત્રીલિંગ નામોમાં માત્ર સંબંધવાચક શબ્દો આવે છે, તે આ પ્રમાણે છે. स्वसृ, मातृ, दुहितृ, ननान्दृ અને यातृ. દ્વિતીયાનો બહુવચનનો પ્રત્યય स् છે. તે પ્રત્યય લાગતાં આ નામોનો અન્ત્ય સ્વર દીર્ઘ થાય છે. બાકી स्वसृ નાં રૂપો नप्तृ જેવાં અને બાકીનાનાં पितृ જેવાં થાય છે.

श्रोतृ, गन्तृ અને कर्तृ જેવાં ऋकारान्त વિશેષણોનું નારીજાતિ અંગ ई ઉમેરવાથી થાય છે. જેમકે श्रोत्री, गन्त्री ઇત્યાદિ.

श्वश्रू

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્રથમા	श्वश्रू	श्वश्र्वौ	श्वश्र्व
દ્વિતીયા	श्वश्रूम्	,,	श्वश्रू
તૃતીયા	श्वश्र्वा	श्वश्रूभ्याम्	श्वश्रूभि
ચતુર્થી	श्वश्र्वै	,,	श्वश्रूभ्य
પંચમી	श्वश्र्वा	,,	
ષષ્ઠી	,,	श्वश्र्वो	श्वश्रूणाम्
સપ્તમી	श्वश्र्वाम्	,,	श्वश्रूषु
સંબોધન	श्वश्रु	श्वश्र्वौ	श्वश्र्व

मति.

પ્રથમા	मति	मती	मतय
દ્વિતીયા	मतिम्	,,	मती
તૃતીયા	मत्या	मतिभ्याम्	मतिभि
ચતુર્થી	मतये, मत्यै	,,	मतिभ्य
પંચમી	मते, मत्या	,,	
ષષ્ઠી	,, ,,	मत्यो	मतीनाम्
સપ્તમી	मतौ, मत्याम्	,,	मतिषु
સંબોધન	मते	मती	मतय

धेनु

પ્રથમા	धेनु	धेनू	धेनव
દ્વિતીયા	धेनुम्	,,	धेनू
તૃતીયા	धेन्वा	धेनुभ्याम्	धेनुभि
ચતુર્થી	धेनवे, धेन्वै		धेनुभ्य
પંચમી	धेनो, धेन्वा		,
ષષ્ઠી	,, ,,	धेन्वो	धेनूनाम्
સપ્તમી	धेनौ, धेन्वाम्	,	धेनुषु
સંબોધન	धेनो	धेनू	धेनव

मातृ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન
પ્રથમા	माता	मातरौ	मातरः
દ્વિતીયા	मातरम्	,,	मातॄः
તૃતીયા	मात्रा	मातृभ्याम्	मातृभिः
ચતુર્થી	मात्रे	,,	मातृभ्यः
પંચમી	मातुः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	मात्रोः	मातॄणाम्
સપ્તમી	मातरि	,,	मातृषु
સંબોધન	मातर् કે मातः	मातरौ	मातरः

નામ
(સ્ત્રીલિંગ)

आङ्ग्लभूमि ઇંગ્લાંડ.
कान्ति કાંતિ, તેજ.
कीर्ति કીર્તિ, જશ.
✓कृति કામ.
गति ચાલવાની ઢબ, જવું તે.
जाति જાત, નાત.
दुष्कृति ખરાબ ચાલ.
दुहितृ દીકરી.
धृति હિંમત, ધીરજ.
धेनु ગાય.
ननान्दृ નણંદ.
नीति રાજનીતિ.
प्रकृति પ્રધાનમંડળી, પ્રધાન, સ્વભાવ.
प्रतिकृति છબી, નકલ.
प्रीति પ્રેમ, પ્રસન્નતા
बुद्धि અક્કલ
भूति આબાદી
भूमि ભોંય, પૃથ્વી.
मातृ મા.
मुक्ति મોક્ષ.
मूर्ति મૂર્તિ, પ્રતિમા
✓यातृ દેરાણી કે જેઠાણી.
रति ખુશી, મજા. કામદેવની સ્ત્રી.
रात्रि રાત.
वधू વહુ, જુવાન સ્ત્રી
वसति રહેઠાણ
शक्ति જોર.
श्वश्रू સાસુ.
सुकृति સારું કામ
सृष्टि સૃષ્ટિ. [પ્રાણ.
स्तुति સ્તુતિ, વ-
स्मृति યાદદાસ્ત, હિંદુધર્મશાસ્ત્રના પુસ્તકો.
स्वसृ બહેન.

आङ्ग्ल પુ. ઇંગ્રેજ.
आख्यान ન. બયાન
आश्रम પુ. આશ્રમ
ऋष्यशृङ्ग દશરથનો જમાઈ ને રામનો બનેવી.
अधि (ઉપ) + कृ અધિકાર આપવો, હક્ક આપવો (ક

मंणिरूप) કરવું; અધિકાર પામવા

कृषीवल पु ખેડૂત [ચનવું

वल् ग १, परस्मै

वीर विशे० બહાદુર.

निन्दा स्त्री. બદનામી

निपुण विशे० કુશળ, પ્રવીણ

त्र (ઉપ)+पद् ग ४, આત્મને ઉત્પન્ન થવું, નીપજવું

पश्चात् (અવ્યય) પછી

पिण्ड पु મરનારને ભાતનો બલી આપવામાં આવે છે તે

प्रकर्ष पु અત્યતતા

आ (ઉપ)+प्रच्छ [पृच्छ] આત્મને રજા લેવી, વિદાય માગવી

बहु विशे० બહુ

मदन पु० કામદેવ

लोभ पु० લોભ

विवर न ગુફા

शम्बूक पु એક માણસનું નામ.

शान्ता स्त्री રામની બહેન

शूद्र पु શૂદ્ર

आ (ઉપ)+श्लिष् ભેટવું

नि (ઉપ)+सद् [निषीद] ग १, परस्मै બેસવું

सन्निधि पु પડોશ

प्र (ઉપ.)+मृ ५ મરવું

स्निह ग ४, परस्मै. સ્નેહ રાખવો.

વાક્ય

गुणवता कीर्तिर्लोके प्रसरति ।
सङ्कटे धीरो धृतिं न मुञ्चति ।
राम सीता पुनराश्लिष्यति ।
मुक्तये देव भजति ।
सभायां वनाया आगच्छत् ।
मदनो रतेर्वल्लभ ।
गृहस्था पालक ईश्वर ।
युद्धे मत्त्रे कीर्तिर्भवति ।
भूमौ निपतति ।
समानुर्दस्यगृहस्याश्रम राम
स्य भातरा आगच्छन् ।
गात्रैनान्तर चापृच्छन सीता
पश्चाद्गच्छाच्छनुगृहम् ।

रघो पिता वसिष्ठस्य धेनुमरक्षत् ।
नारायणस्य कृतयो हर मीये
न भवन्ति ।
श्रुत्या शूद्रो नाधिक्रियते । ✓
मूर्खाणां स्तुतीर्निन्दा वा न गण
यन्ति बुधा ।
प्रकृतिभिर्नृप सेव्यते ।
गोपा धेनू रक्षन्ति ।
वधो मया जल्मानयात ।
श्वश्रूर्मामानरि स्निह्यति ।
राज्ञस्य कान्ति पद्यति ।
मूर्खाणां फलमनुभवति ।
लोभेन बुद्धिश्चलति ।

हरि मकृन्या साधुर्वतते। [त् । | स्मृया धर्म कथ्यते ।
राम पित्रे मात्रे च पिण्डानयच्छ | दु ख दुष्कृतेम्स्यते ।

ગીતા નણુદના નગ ન્ન પગાગને નમી

[વશ્વામિત્ર જાતે ક્ષત્રિય હતો ાધીથી (તે) બ્રાહ્મણ થયો

રામ્રક ર વે ખેડૂત છે

મીતાએ હમેગા સાસુને ખુશી કરી [ુરિવાર છે

ગજાનો પ્રધાન ગજનીતિમા

સ્મૃતિઓમા મનુની ગ્રેષ્ઠ છે

હરિએ ગન ધ્યાનમા ગાળી*

ઇશ્ર્વેગને અહિ ઘગનાડથી આ વેઠે

મહાગાષ્ટ્ર દેશમા જુવાન સ્ત્રીઓનો વિાય વખાણવા લાયક છે

ગમે (પોતાની) બ ેન શાનાન જોઈ અને (તે) માને નમ્યો

ગમે (તે) માણુમને (તેની) જાન પૂછી

માણુમો આબાદી ચાહે છે

વેરૂળની પેડારામા ગુફાઓમા દેવોની બહુ † પ્રતિમાઓ છે

ફેસ્રુને‡ બહુ દીકરીઓ છે

સવાલ

૧ (क) ઉકારાન્ત અને ઈકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ નામોના રૂપ મગખાવો

(ख) ઈકારાન્ત તથા ઉકારાન્ત પુંલિંગ નામોના રૂપો અને સ્ત્રીલિંગ ઈકારાન્ત અને ઉકારાન્ત રૂપો સરખાવો આ સ્ત્રીલિંગ નામોમા જે વિકલ્પે રૂપ થાય છે તે શાને મગનઃ આવે છે ?

(ग) स्वसृ मातृ पितृ, नप्तृ, गतृ પ૦ ના રૂપો મ[ ]મા મગખાવો

૨૦ ઉકારાન્ત તથા ઋકારાન્ત વિશેષણોનુ નારીજાતિ રૂપ ગ[ ] ગીતે થાય છે ?

૩ નીચેના નજ્ઞોન રૂપો આપો –

ननान्दृ, स्वसृ, ग[ ]ति, कीर्ति, गधु, र[ ]ु र्वा, नीति, पृथु પુ૦ સ્ત્રી ૬ ઈ

---

* ના ધાતુ વાપરવો

† ઉકારાન્ત વિશેષણોનું નારીજાતિ રૂપ મૂળ પ્રમાણે જ રહે છે અથવા તો મળમાં ई ઉમેરી ઉપજાવાય છે

‡ છઠ્ઠી વિભક્તિ વાપરવી

પાઠ ૨૨.

આજ્ઞાર્થ.*

પરસ્મૈપદ પ્રત્યય

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુરુષ ૧	आनि	आव	आम
પુરુષ ૨	०	तम्	त
પુરુષ ૩	तु	ताम्	अन्तु
	वदानि	वदाव	वदाम
	वद	वदतम्	वदत
	वदतु	वदताम्	वदन्तु

આજ્ઞાર્થના પ્રત્યયો લાગતા પ્રથમ ધાતુઓને વિકરણ પ્રત્યય જોડવામા આવે છે.

શબ્દ

अनृत ન. અસત્ય	अनु(ઉપ)+भू અનુભવવું, શિખવું.	वत्स પુ. પુત્ર.
अभिधान ન. નામ	मा અવ્યય નહિ.	वयस्य પુ. મિત્ર
उपदेश પુ. શિખામણ.	रस પુ. રસ	शङ्का સ્ત્રી. વહેમ, શક.
डिम्भ પુ. બચ્ચું [બાળક	राज्ञी સ્ત્રી. રાણી.	सर्वदा અ. હમેશ
दुर्ग ન. મકડામણ	रे रे અ. અરે, અરે.	सोम પુ. યજ્ઞમાં વપરાતો એક વેલો કે તેનો રસ
पाठ પુ. પાઠ, [ભણ	वंश પુ. કુળ, પેઢી, ઓલાદ	
भद्र ન. કલ્યાણ,		

વાક્ય

सत्त्व जयतु ।
वत्स पितरं प्रणम ।
अयोध्यां दूता गच्छन्तु ।
पुनरश्वमारोहताम् ।
रे रे ! मा विनयं त्यजत ।
सख्यौ पुष्पाण्यानयतम् ।
वयस्योपवनं प्रविशाव ।
जलं गज पृत पिब ।

* अस् અને भू ધાતુના આજ્ઞાર્થરૂપો બીજી ચોપડીમાં આપ્યાં છે

कथं व्याघ्राणां संनिधौ निवसानि।
लोका दुर्गाणि तरन्तु भद्राणि पश्यन्तु।
नराणां व्याधयो नश्यन्तु।
मयूरौ प्रासादस्य शिखरे नृत्यताम्।
बालका अनृतं मा वदत।
आसनयोर्निषीदतम्।
डिम्भ जननीमाह्वय।
भूपतयः सर्वदा प्रजा धर्मं रक्षन्तु।
जनः सदानन्दमनुभवतु।

(તમારા) ભાઈનું નામ કહો.
હે બાળકો (તમે) નિશાળે જાઓ ને પાઠ શીખો.
ગજ રાણીને રક્ષો.
આપણે ડાહ્યા માણસોની શિખામણોને અનુસરિયે.
દેવો પ્રસન્ન થાય
અરે હરિ અને માધવ (તમે) બડબડો મા
આ પ્રમાણે માણસોના શત્રુઓ ક્ષીણ થાય.
ગરીબોને ધન આપ.
હે ચાંડાલ બ્રાહ્મણને અડક મા
(અમે) સોમરસ પિયે.
(તે) (પોતાના) કુળનાં માર્ગ ક્રમો ગમાડે. [લાયક થાય]
(અમે) માણસોના વખાણેલ ગમની કીર્તિવિષે શાક તજીએ

પાઠ ૨૩.

આજ્ઞાર્થ. (આત્મને.)

આત્મનેપદ પ્રત્યય

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુરુષ. ૧	ऐ	आवहै	आमहै
પુરુષ ૨	स्व	इथाम्	ध्वम्
પુરુષ ૩	ताम्	इताम्	अन्ताम्
	मोदै	मोदावहै	मोदामहै
	मोदस्व	मोदेथाम्	मोदध्वम्
	मोदताम्	मोदेताम्	मोदन्ताम्

धातु

(ઉપ.)+ज्ञि આત્મને. ક્રિ- તેહ મેળવવી.

ऋ (ઉપ.)+पद् ધારણ કરવું, આચરવું

मन् ગ ૪, આત્મને. વિચારવું, માનવું, ધારવું

प्र (ઉપ.)+नृत् મંડવું, કામે લાગવું.

નામ

भिलाष પુ. કોડ, મનોરથ

ाचार પુ. યોગ્ય વર્તણુક, ચાલ

ल पु सुरयो

देवदत्त પુ એક માણસનું નામ

पार्थिव પુ. રાજા.

वार्ता સ્ત્રી. વાત, ખબર, હકીકત

વાક્ય

ानुभि सह युध्यस्व ।

िने रसार्थं लभताम् ।

ृप्या गुरून् वन्दामहे ।

ेनाया हिताय पार्थिवा. प्रवर्ते-ताम् । ८

ातुर्गुणान् मा श्लाघध्वम् ।

धस्य धान्यस्य समृद्ध्या मोद-न्ताम ।

आचार प्रतिपद्येथाम ।

कन्ये गीतं शिक्षेताम् ।

भर्तारं सेवेथाम् ।

कथं दुःखं सहे ।

कीर्तये यतामहे ।

भृपते निनयस्व ।

जनानां धर्मेऽभिलाषो वर्ध-ताम् ।

शृगालो म्रियताम् ।

वार्ताः श्रूयन्ताम ।

ાણીના રાજ્યો થયા છે.

ર) કેરી ચાખ

(તમે) ગુરુતનો અભ્યાસ ગરૂ કરો.

(આપણે) કવિના હુકમને તાબે થાઉં

(બે) પુસ્તકો અહિં અણાય.

(તમે બે) દેવદત્તને ગદ્ન ધારો.

(તમે) માણસોની આબાદીમાં ખુશી થાઓ

હે પુરુષો (તું) મ૨ એક પ્રકારે

માણસો અગત્ય કામથી નાસે.

કેટલાએક ધાતુના ભૂતકર્મણિરૂપ કૃદંતોની યાદી.

ધાતુ	કૃદંત
अस् ફેંકવું	अस्त
आप् મેળવવું	आप्त
कम् ચહાવું	कान्त
कृष् લીસોટા કરવા, ખેડવું,	कृष्ट
क्रम् જવું	क्रान्त
क्रुध् કોપવું,	क्रुद्ध
क्लम् થાકીજવું,	क्लान्त
क्षम् માફ કરવું, ખમવું	क्षान्त
क्षुभ् ખળભળવું, વ્યાકુળ થવું	क्षुब्ध
खन् ખોદવું,	खात
गम् જવું	गत
गुह् સંતાડવું,	गूढ
जन् ઉત્પન્ન થવું	जात
जुष् ચાહવું	जुष्ट
त्यज् તજવું	त्यक्त
दुह् દોહવું,	दुग्ध
दिश् બતાવવું	दिष्ट
दुष् દોષિત કરવું	दुष्ट
दृश् જોવું	दृष्ट
धा મૂકવું ધારણ કરવું	हित
धृष् તિરસ્કાર પૂર્વક કરવું	धृष्ट
नम् નમવું	नत
नश् નાશ થવું, જતા રહેવું,	नष्ट
पच् રાંધવું, પકવવું,	पक्व
पद् જવું,	पन्न
पुष् પોષવું,	पुष्ट
प्रच्छ् પૂછવું	पृष्ट
बन्ध् બાંધવું,	बद्ध
भज् સેવવું,	भक्त
मन् વિચાર કરવો, માનવું,	मत
मस्ज् [मज्ज्] ડૂબવું,	मग्न
मुच् છોડવું	मुक्त
मुह् ઘેલા થવું	मूढ, मुग्ध
यज् પૂજવું	इष्ट
युज् જોડવું	युक्त
रभ् આરંભવું,	रब्ध
रम् રમવું,	रत
रुह् ઉગવું,	रूढ
लभ् મેળવવું,	लब्ध
लुभ् લોભ કરવો,	लुब्ध
वच् બોલવું,	उक्त
वद् બોલવું,	उदित
वह् લઈ જવું,	ऊढ
विश् પેસવું	विष्ट
वृत् હોવું,	वृत्त
शंस् વખાણવું,	शस्त

शम् શાન્ત થવું, शान्त.
श्लिष् ભેટવું, श्लिष्ट.
सह् ખમવું, सोढ.

मृज् માંજવું, ઘસવું, मृष्ट.
मृश् અડકવું, मृष्ट.
हन् હણવું, हत.

શબ્દ

उटज पु. ઝુંપડું.
उपाय पु. ઈલાજ.
कुम्भकार पु. કુંભાર
कूप पु. કુવો.
घट पु. ઘડો.
उत् (ઉપ) + धृ ગ ૧, ઉભય ઊગારવું, છોડવું, ઉંચા કરવું.

पङ्क पु. કાદવ.
पीडा स्त्री. પીડા.
मति स्त्री. મતિ.
मद पु. ગર્વ.
पक्षिन् વિ. પક્ષ સંબંધી.
समर्थ વિ. શક્તિમાન
सर्प पु. સાપ.

વાક્ય

जलं पातुं नदीमगच्छत् ।
कुम्भकारेण घटः कृतः* ।
हरिणा सर्पो दष्टः ।
ग्रामं गन्तुमिच्छामि ।
जनानां पीडाः परिहर्तुमीश्वरः समर्थोऽस्ति ।
भार्यां त्यक्त्वा वनं गतः ।
रामस्य पीडा नष्टा ।
उपायश्चिन्तितः ।
गृहं प्रविष्टः किङ्करः ।
शम्बूकेन कथिता वार्त्ता श्रुत्वा रामोऽमुह्यत् ।
नद्यास्तीरे चिरं विहृत्योटजं निवृत्ता सीता ।

गृहं प्रविश्य क मातेत्यपृच्छत् ।
लक्ष्म्या मदेन स्पृष्टोऽसि ।
रामेण बहवः कूपास्तडागाश्च खाताः । [प्रयच्छत्
एवमुक्तो हरिर्ब्राह्मणाय धनं अश्वमारोढुं मतिर्जाता ।
शत्रून् जित्वा नगरीं प्राविशत् ।
सखीभिः पृष्टा ललनाऽलज्जत ।
क्लिष्टा. सोढ. सीतया । [क्तः
पृथिव्या चरितुं यज्ञियोऽश्वो मुक्तः ।
तनाप्रतिनिवृत्य रामो राज्यं कर्तुमारभत ।
पङ्कं पतिता धेनुमुद्धरति ।
रक्षांसि† घ्नन्ति देवान् ।

---

* આવી રીતે જે વાક્યોમાં ભુતકૃદન્ત વાપરેલો હોય ત્યાં અસ્તિ ક્રિયાપદ અધ્યાહાર સમજવું

† हन् ધાતુ ઉપરથી કર્ત્રર્થ કૃદન્ત

राम ના જેવા કોઈપણ ફેરફાર વિના પુંલિંગ તથા સ્ત્રીલિંગ સ્વરાંત નામને લગાડાય છે; પરંતુ તે નામોના મૂળ રૂપમાંજ કેટલાક ફેરફાર થાય છે, તે હવે જણાવીશું.

૧. કેટલાએક નામો એવા હોય છે કે તેમનું મૂળરૂપ પ્રત્યય લાગતાં એવું ને એવુંજ રહે છે. આ નામો પુંલિંગ હોય કે સ્ત્રીલિંગ હોય તોએ પણ તેમનાં એક સરખાંજ રૂપ થાય છે; ઉ—भूभृत् પુ० मरुत् પુ० दृषद् સ્ત્રી० ઈ.

महत् પુંલિંગ.

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્ર તથા સં	महत्*	महतौ	महतः
દ્વિતીયા	महतम्	,,	,,
તૃતીયા	महता	महद्भ्याम्	महद्भिः
ચતુર્થી	महते	,,	महद्भ्यः
પંચમી	महतः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	महतोः	महताम्
સપ્તમી	महति	,,	महत्सु

वाच् સ્ત્રીલિંગ.

પ્ર તથા સં	वाक्†	वाचौ	वाचः
દ્વિતીયા	वाचम्	,,	,,
તૃતીયા	वाचा	वाग्भ्याम्	वाग्भिः

---

* પદને અંતે એકથી વધારે વ્યંજન હોય તો તેમાંનો પહેલોજ કાયમ રહે છે અને બીજા બધા છોડી જાય છે, ઉ० मरुत्+स=मरुत्स्=(स् નો લોપ થતાં) मरुत्

† च् કે ज् પછી અઘોષ અક્ષર આવે તો તે च् કે ज् નો क् અને અંતસ્થ કે અનુનાસિક સિવાય ઘોષ અક્ષર આવે તો ग् થાય છે. આ અક્ષરો પદને અંતે આવ્યા હોય તોપણ એ ફેરફાર થાય છે. અનુનાસિક સિવાય કોઈપણ વ્યંજન પદને છેડે આવ્યો હોય તો તેને બદલે તેના વર્ગનો નકલો પહેલો કે ત્રીજો મુકાય છે

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
ચતુર્થી	वाचे	वाग्भ्याम्	वाग्भ्यः
પંચમી	वाचः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	वाचोः	वाचाम्
સપ્તમી	वाचि	,,	वाक्षु

૨. मत् અને वत् છેડાવાળાં નામોનાં નરજાતિ સબલાંગ રૂપોમાં त ની પૂર્વે न ઉમેરાય છે.

भगवत् પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	भगवान्	भगवन्तौ	भगवन्तः
દ્વિતીયા	भगवन्तम्	,,	भगवतः
તૃતીયા	भगवता	भगवद्भ्याम्	भगवद्भिः
ચતુર્થી	भगवते	,,	भगवद्भ्यः
પંચમી	भगवतः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	भगवतोः	भगवताम्
સપ્તમી	भगवति	,,	भगवत्सु
સંબોધન	भगवन्	भगवन्तौ	भगवन्तः

૩. આ રૂપોમાં અને વર્તમાન કૃદંતના પુલ્લિંગ રૂપોમાં માત્ર એટલોજ તફાવત છે, કે પ્રથમાના એકવચનમાં ઉપર ને જે દીર્ઘ કરેલો આવ્યો છે તે આમાં હ્રસ્વ રહે છે; ઉ.—गच्छन् વ. કૃ. गच्छन् પ્ર. એ.

૪. વ્યંજનાંત નપુંસક નામોની પ્રથમા, સંબોધન અને દ્વિતીયાનાં રૂપોના પ્રત્યયો નીચે પ્રમાણે છે:—

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
०	ई	इ

અંત્ય વ્યંજન જો અનુનાસિક કે અર્ધસ્વર ન હોય તો તેને બહુવચનનો इ પ્રત્યય લગાડતાં તે અંત્ય વ્યંજન પૂર્વે न् ઉમેરાય છે. अकारांत નપુંસકલિંગ નામોની પેઠે અહિંપણ બાકીની વિભક્તિના રૂપો તેમને મળતા રૂપના પુલિંગ નામના જેવા થાય છે.

जगत् न	जगत्	जगती	जगन्ति*
गच्छत् व. कृ	गच्छत्	गच्छन्ती	गच्छन्ति

५. પ્રથમા, સંબોધન અને દ્વિતીયાના દ્વિવચનના વર્તમાન કૃદંતનાં નપુંસક રૂપ સ્ત્રીલિંગ અંગ જેવાજ છે, **भवत्** व. कृ. **भवन्ती** સ્ત્રીલિંગ અંગ અને નપુંસક દ્વિવચન; **विशत्** व. कृ. **विशन्ती** કે **विशती** સ્ત્રીલિંગ અંગ અને નપુંસક દ્વિવચન.

શબ્દ.

आपद् સ્ત્રી આફત, પડતી
आयुष्मत् વિશે. લાંબી ઉમરવાળું.
गुणवत् વિશે. ગુણવાન્
जगत् न. જગત
दृषद् સ્ત્રી પથ્થર
धीमत् વિશે. બુદ્ધિમાન, ડાહ્યુ
पग्वत् વિશે. પગ ઢીન
प्रतिपद् સ્ત્રી. પડવે.
भगवत् વિશે. દિવ્ય, પૂજ્ય
भवत् સર્વ. આપ, તું.
भूमन् पु. [illegible]

मरुत् पु. પવન, દેવ [મેહુમ.
मूर्तिमत् વિશે. પ્રત્યક્ષ, આ-
यशस्वत् વિશે. પ્રખ્યાત.
वाच् સ્ત્રી વાણી, વાચા.
विद्युत् સ્ત્રી વીજળી
शरद् સ્ત્રી શરદઋતુ.
श्रीमत् વિશે. આબાદ, સુખી
संपद् સ્ત્રી. સંપત, ચડતી
सुखभाज् વિશે. સુખી
सुहृद् पु. મિત્ર
हुतभुज् पु. અગ્નિ
वियत् न. આકાશ

* वत् અને मत् છેડાવાળાં વિશેષણો અને વર્તમાનકૃદંતોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ ई ઉમેરવાથી થાય છે ઉ.—आयुष्मती લાંબા આવરદાવાળી પરંતુ પહેલા, ચોથા અને દશમા ગણના ધાતુના વર્તમાનકૃદંતોને આ ई લાગતાં અન્ત્ય त ની પૂર્વે न અવશ્ય ઉમેરાય છે અને છઠ્ઠા ગણમાં વિકલ્પે ઉમેરાય છે

अप (ઉપ.) + ईक्ष् न संभाળવું, ન ગણકારવું.	महोत्सव પુ. મોટો ઓચ્છવ.
कार्तिक પુ. કાર્તિક મહિનો.	मृग પુ. હરણ, પશુ.
नल પુ. એક રાજાનું નામ.	वासुदेव પુ. કૃષ્ણનું નામ.
	विद् ગ ૪, આ મને. હોવું, થવું.

વર્તમાનકૃદંત.

कुर्वत् કરતું.	जयत् જીતતું.	पश्यत् જોતું.
गच्छत् જતું.	नोदयत् પ્રેરતું, હાંકતું	वसत् વસતું.

शासत्* રાજ કરતું.

વાક્ય

दुर्जनेभ्यो गुणवतामपि भयं विद्यते ।
चन्द्रस्य प्रकाशः सर्वस्याह्लादको भवति ।
विद्युता सह मेघो वियति वर्तते ।
वत्स आयुष्मान् भव ।
नमो भगवते वासुदेवाय ।
पश्यतो † गुरोः शिष्येणाविनयः कृतः ।
मृगयुणा [illegible] मृगः ।
दिनेषु ‡ गच्छत्सु नारायणः पण्डितोऽभवत् ।
धीमन्तो लोके यशस्विनो भवन्ति ।
रामो मूर्तिमान् धर्म इव ।
जयत शत्रून् मोपेक्षदा ।
भवद्भिरादिष्टः किंकरो नगरमगच्छत् ।
मरुना भर्तार्जुनं द्रष्टुमिच्छति ।
कान्ता वाचा माधुर्यमस्ति ।
गुरुदर्शनमलङ्घनीयम् ।
भवन्तः पुरः सदागच्छन्ति श्रीमतो देवस्याज्ञा ।
महीं शासति दशरथे भूपति प्रजाः सुखभाजो अभवन् ।

---

* આ કૃદંતના રૂપોમાં ન્ નો ઉમેરો થતો નથી.

† આ અનાદરાર્થ ષષ્ઠીનો દાખલો છે, તેનો અર્થ "ગુરુ દેખતાં છતાં એ" એ શબ્દે કરી થાય છે.

‡ આ સતિસપ્તમીનો દાખલો છે તેનો અર્થ 'દિવસો ગયા છતાં' એવો થાય.

નારાયણ પરાધીન નથી.
હરણો જંગલમાં પત્થરોઉપર [બેસે છે.
ઇન્દ્ર દેવોનો રાજા છે
કાર્તિકની પડવેએ મોટો ઓ-
ચ્છવ છે.
(મેં) (એક) છોકરાને નિશાળે
જતો જોયો. [રમાં રહ્યો.
રામ આબાદ અયોધ્યા શહે-

ચઢતીમાં બહુ માણસો (એક)
માણસને અનુસરે છે.
પડતીમાં માણસ મિત્રોવડે ત-
જાય છે. [જોયા
કૃષ્ણે માણસોને ઘોડા હાંકતા
સંન્યાસીઓ જગતને જંગલ
માને છે. [પુસ્તક રચાય છે.
બુદ્ધિમાન્ નારાયણવડે (એક)

સવાલ.

૧. સંસ્કૃત વ્યાકરણના વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યયો આપો.

૨. વર્તમાનકૃદંત સાથે તથા भृभृत् જેવાં વ્યંજનાંત નામો સાથે वत અને मत છેડાવાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૩. વર્તમાનકૃદંતના તથા वत અને मत છેડાવાળાં વિશેષણોનાં સ્ત્રીલિંગ અંગ, તથા નપુંસકલિંગ દ્વિવચન, શી રીતે થાય છે?

૪. च् અથવા ज् પછી અઘોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, ઘોષવ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, અને કશુંએ ન આવ્યું હોય ત્યારે શું થાય છે?

૫. ક્યારે म નો व થાય છે?

૬. નીચેનાં નામોનાં રૂપો આપો.

मथितृ, हुतभुज्, महात्मन् (वि.), कुर्वत् (वि.), सुगणभाज् (पु. न.) आयुष्मत्, (पु. न.), दिवस् (वि.), परवत् (पु.), भासद्, सीदयत् (त्रि) इ. इ.

૭. અનાદરાર્થે ષષ્ઠી અને સતિસપ્તમીના પ્રયોગ ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

પાઠ ૨૬.

अन् અને इन् છેડાવાળાં નામો.

૧. પ્રથમા તથા સંબોધનના એકવચનનો स् પ્રત્યય લોપાય છે (પૃ. ૭૮ ની ટીપ* જુઓ).

૨. પ્રથમાના એકવચનમાં અને બધા વ્યંજનાદિ પ્રત્યય આગળ અન્ત્ય न् લોપાય છે.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં अ દીર્ઘ થાય છે; इ તો માત્ર પ્રથમાના એકવચનમાંજ દીર્ઘ થાય છે. આ નિયમ નપુંસક નામોને લાગુ પડતો નથી; પરંતુ એ લિંગમાં પ્રથમા, દ્વિતીયા અને સંબોધનના બહુવચનના अ તથા इ દીર્ઘ થાય છે.

૪. દ્વિતીયાના બહુવચનના अस् પ્રત્યયથી માંડીને તે પછીના કોઈપણ સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં अ લોપાય છે. પરન્તુ જ્યારે अनी પૂર્વે એવો જોડાક્ષર આવ્યો હોય કે જેમાનો બીજો વ્યંજન म કે व હોય ત્યારે अ ઊડી જતો નથી. પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગના સપ્તમીના એકવચનમાં અને નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા અને સંબોધનના દ્વિવચનમાં આ નિયમ વિકલ્પે લાગુ પડે છે.

૫. સંબોધનનું એકવચન મૂળરૂપથી ભિન્ન નથી; નપુંસકલિંગમાં न् વિકલ્પે લોપાય છે.

राजन् પુલ્લિંગ

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન
પ્રથમા	राजा	राजानौ	राजानः
દ્વિતીયા	राजानम्	,,	राज्ञः*
તૃતીયા	राज्ञा	राजभ्याम्	राजभिः

* અન્ત્ય अन् માના अ નો લોપ કરવાથી राज्न् રહ્યા પૃ. ૨૭ ની ટીપ*માં બતાવેલા સંધિના નિયમ પ્રમાણે न् નો ञ् થયો તે પૂર્વના ज् સાથે જોડાવાથી ज्ञ् થયો

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
ચતુર્થી	राज्ञे	राजभ्याम	राजभ्य
પંચમી	राज्ञ	,,	
ષષ્ઠી	राज्ञ	राज्ञो	राज्ञाम्
સપ્તમી	राज्ञि-राजनि	,,	राजसु
સંબોધન	राजन्	राजानौ	राजान

आत्मन पुल्लिंग

પ્રથમા	आत्मा	आत्मानौ	आत्मान
દ્વિતીયા	आत्मानम्	,,	आत्मन
તૃતીયા	आत्मना	आत्मभ्याम	आत्मभि
ચતુર્થી	आत्मने	,,	आत्मभ्य
પંચમી	आत्मन	,,	
ષષ્ઠી	,,	आत्मनो	आत्मनाम
સપ્તમી	आत्मनि	,,	आत्मसु
સંબોધન	आत्मन्	आत्मानौ	आत्मान

नामम् नपुंसकलिंग

પ્રથમા	नाम	नामनी नाम्नी	नामानि
દ્વિતીયા	,,	,,	,,
તૃતીયા	नाम्ना	नामभ्याम	नामभिः
ચતુર્થી	नाम्ने		नामभ्य
પંચમી	नाम्न	,,	
ષષ્ઠી	,,	नाम्नो	नाम्नाम
સપ્તમી	नामनि-नाम्नि	,	नामसु
સંબોધન	नामन्-नाम	नामनी-नाम्नी	नामानि

नामिन पुल्लिंग

પ્રથમા	नामी	नामिनौ	नामिन
દ્વિતીયા	नामिनम	,,	

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
તૃતીયા	शशिना	शशिभ्याम्	शशिभिः
ચતુર્થી	शशिने	"	शशिभ्यः
પંચમી	शशिनः	"	"
ષષ્ઠી	"	शशिनोः	शशिनाम्
સપ્તમી	शशिनि	"	शशिषु
સંબોધન	शशिन्	शशिनौ	शशिनः

भाविन् નપુંસકલિંગ

પ્ર૦ તથા દ્વિ૦	भावि	भाविनी	भावीनि
સંબોધન	भाविन्-भावि	"	"

બાકીનાં રૂપ शशिन् પ્રમાણે

શબ્દ

अनुजीविन्* વિશે૦ ચાકરી કરનાર, આશ્રિત
अपराधिन् વિશે૦ ગુન્હેગાર
अश्मन् પું૦ પથ્થર
आत्मन् પું૦ આત્મા, જીવ, પંડ
उत्सङ्गवर्तिन् વિશે૦ (उत्सङ्ग, પું૦ ખોળો) ખોળામાં બેઠેલું.
कञ्चुकिन् પું૦ અંતઃપુરનો વડો નોકર.
कर्मन् ન૦ કામ
कुशलिन् વિશે૦ સુખી
क्षेत्रगामिन् વિશે૦ તીર્થભણી જતું
चर्मन् ન૦ ચામડું.
नामन् ન૦ નામ
पक्षिन् પું૦ પંખી
प्राणिन् પું૦ પ્રાણી
प्रियवादिन् વિશે૦ મીઠું બોલનાર
प्रेमन् પું૦ સ્નેહ, પ્રેમ
फलाशिन् વિ૦ ફળ ખાઈને રહેનાર
ब्रह्मन् પું૦ બ્રહ્મા
मर्मन् ન૦ ધર
भाविन् વિશે૦ થનાર, થવાનું, નીપજવાનું
महिमन् પું૦ મહિમા
मेधाविन् વિશે૦ બુદ્ધિમાન, ડાહ્યું
योगिन् વિશે૦ જોગી
राजन् પું૦ રાજા
वर्त्मन् પું૦ રસ્તો,
विश्वकर्मन् પું૦ વિશ્વકર્મા, દેવનો શિલ્પી
शिखरिन् પું૦ પર્વત.
स्वामिन् પું૦ ધણી

* इन् છેડાવાળાં વિશેષણોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ ई ઉમેરવાથી થાય છે, ઉ૦—अनुजीविनी ચાકરી કરનારી દાસી

अनर्थ पु नुकसान, अनिष्ट
अन्तःपुर न. जनानखानुं
अमात्य पु प्रधान.
अम्बर न आकाश
अवतरत् [अव (उप)+तॄनो व कृ] ऊतरतुं
आत्मजा स्त्री दीकरी [न. काम
आरम्भ पु. शरूआत
उपकार पु. उपकार
उपानह्* स्त्री जोडो, खासडुं
कुण्ठित (कुण्ठ्नो भू कृ) बुठाएलुं, अणीआळुं
कौशल न हुशियारी, प्रवीणता
जगत्कर्तृ पु दुनिया उपजावनार, परमेश्वर
जीवित न जीवतर, जींदगी [दुष्ट
दुष्ट (दुष्नो भू कृ)
दैन्य न हलकापणुं
द्रुह् ग १, परस्मै दयाथी विगडवुं
न कदापि (अव्य) कदीपण नहि
नाश पु हानि
निर्मल [निर्(उप)+मल नो ब कृ] निर्मल, चो-खुं
निर्वृतिमत् विशे निरांतवाळुं, सुखी.
परिणाम पु. छेडो, परिणाम
पुण्यवत् विशे पु पुण्यशाली
प्रियवादित्व न मीठा बोलापणुं
यात्रिक पु जात्राळु
वसुदेव पु कृष्णना बापनुं नाम
शुभ विशे सारुं, मांगलिक.
श्रवण न. सांभळवुं
श्रीषेण पु विशेष नाम
श्रम पु श्रम.

वाक्य

योगिनः फलाशिनो भवन्ति ।
अपराधिनं मा क्षमस्व ।
अनुजीविने कुप्यति भर्ता ।
दशरथस्य पुत्रो नाम्ना रामः ।
ब्रह्मणः प्रजा प्रजायन्ते ।
राजन् कुशली भव ।
कञ्चुकी राजान्तःपुरे धिकृत पुण्य ।
जनस्य कल्याणाय यजमानेन रामेणात्मा कृच्छ्रमुपानीयत ।
आत्मनः पुत्राणां कर्मसु कौशलं प्रशंसन्ति ।

* આ શબ્દના અન્ત્ય હ્નો અઘોષ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં ત ઘોષ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં દ અને પદાન્તે ત્ અથવા દ્ થાય છે

૨ अन् છેડાવાળા અને इन् છેડાવાળા નામોના રૂપો સરખાવો.

૩ નીચેના નામોના રૂપો આપો

मूर्धन् પુ૦ महिमन्, वर्मन्, यज्वन्, लघिमन्, कुण्डलिन्, मर्मन्, पक्षिन्, सीमन्, સ્ત્રી૦ ઈ ઈ

૪ इन् છેડાવાળા નામનું સ્ત્રીલિંગ અંગ શી રીતે થાય છે?

પાઠ ૨૭

स्, वस्, ईयस् ને एयस् છેડાવાળાં નામો

૧ स् છેડાવાળાં નામોનું પ્રથમાનું એકવચન स् પ્રત્યયનો લોપ કરી, નામમાં ઉપાન્ત્ય अ હોય તો તેને દીર્ઘ કરવાથી થાય છે. નામના અન્ત્ય स् નો વિસર્ગ કરાય છે (પૃ ૭ ની ટીપ† જુઓ)

૨ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં स् નો વિસર્ગ થાય છે, પછી પૃ૦ ૮ ના આપેલા નિયમ પ્રમાણે તેની સંધિ થાય છે (પૃ ૧૫ ની ટીપ* અને પૃ૦ ૧૭ ની ટીપ* તથા ટીપ‡ જુઓ)

૩ वस्, ईयस् અને त्यस् છેડાવાળાં નામોના स ની પૂર્વે પડેલા પાંચ રૂપોમાં न् ઉમેરાય છે, તથા ઉપાન્ત્ય अ દીર્ઘ કરાય છે. પ્રથમાના એકવચનને છેડે તો वान् અને यान् થાય છે

૪ દ્વિતીયાના બહુવચનથી માંડીને સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં, અને નપુંસકલિંગની પ્રથમા દ્વિતીયા અને સંબોધનના દ્વિવચનનો ई પ્રત્યય લાગતાં, वस् છેડાવાળા નામોના व ને उ* થાય છે અને વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં તથા નપુંસકલિંગની પ્રથમા દ્વિતીયા અને સંબોધનના એકવચનમાં અન્ત્ય स નો द् થાય છે

* वस् ની પૂર્વે જો इ ઉમેરાયો હોય તો તે इ નો પણ લોપ થાય છે —सद्वस्—सदुष (पृ ७६)

૫. કલમ ૨ માં આપેલો નિયમ ईयस् ને एयस् છેડા-
નાં નામોને પણ લાગુ પડે છે.

૬. નપુંસકલિંગમાં તો ઉપાંત્યે अ આવ્યો હોય તો પણ પ્રથમા,
ીતીયા ને સંબોધનના એકવચનમાં તે દીર્ઘ કરાતો નથી.
ાહુવચનનો इ પ્રત્યય લાગતાં ઉપાંત્યે જે કોઈ સ્વર આવ્યો હોય
ા દીર્ઘ કરાય છે, અને તેનાપર અનુસ્વાર વધારાય છે.

* સંબોધનના એકવચનમાં આ બધામાંથી એકેનો
ઉપાંત્ય अ દીર્ઘ થતો નથી; ઉ. चन्द्रमः विद्वन् ઈત્યાદિ

चन्द्रमस पुंलिंग.

	એકવચન	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	चन्द्रमाः	चन्द्रमसौ	चन्द्रमसः
દ્વિતીયા	चन्द्रमसम्	,,	,,
તૃતીયા	चन्द्रमसा	चन्द्रमोभ्याम्	चन्द्रमोभिः
ચતુર્થી	चन्द्रमसे	,,	चन्द्रमोभ्यः
પંચમી	चन्द्रमसः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	चन्द्रमसोः	चन्द्रमसाम्
સપ્તમી	चन्द्रमसि	,,	चन्द्रमःसु-स्सु
સંબોધન	चन्द्रमः	चन्द्रमसौ	चन्द्रमसः

विद्वस् पुंलिंग.

પ્રથમા	विद्वान्	विद्वांसौ*	विद्वांसः
દ્વિતીયા	विद्वांसम्	,,	विदुषः
તૃતીયા	विदुषा	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भिः
ચતુર્થી	विदुषे	,,	विद्वद्भ्यः
પંચમી	विदुषः	,,	,,

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
ષષ્ઠી	विदुष	विदुषो	विदुषाम्
સપ્તમી	विदुषि	,,	विद्रसु
સંબોધન	विद्वन्	विद्वांसौ	विद्वांस

श्रेयस् પુંલિંગ

પ્રથમા	श्रेयान	श्रेयांसौ	श्रेयांस
દ્વિતીયા	श्रेयांसम्	,	श्रेयस
તૃતીયા	श्रेयसा	श्रेयाभ्याम्	श्रेयोभि
ચતુર્થી	श्रेयस	,,	श्रेयोभ्यः
પંચમી	श्रेयसः	,	
ષષ્ઠી	,	श्रेयसो	श्रेयसाम्
સપ્તમી	श्रेयसि	,	श्रेयःसु-स्सु
સંબોધન	श्रेयन्	श्रेयांसौ	श्रेयांस

मनस् નપુંસકલિંગ.

પ્ર દ્વિ અને સં मन   मनसी   मनांसि

બાકીના चन्द्रमस् પ્રમાણે

तस्थिवस् નપુંસકલિંગ

પ્ર દ્વિ અને સં तस्थिवत्   तस्थुषी*   तस्थिवांसि

બાકીના विद्वस् પ્રમાણે

आचस् સ્ત્રીલિંગ

પ્રથમા	आचिः	आचींसौ	आचयः
દ્વિતીયા	आचयम	,,	,,
તૃતીયા	आचया	आ म्याम	आचिभि
ચતુર્થી	आचय	,	आचिभ्य

* वस् છેડાવાળા નામોનુ સ્ત્રીલિંગ અને નપુંસકલિંગની પ્રથમા દ્વિતીયા અને સંબોધનના દ્વિવચન જેવુ છે. इवस् અને ष्यस् છેડાવાળા નામોનુ સ્ત્રીલિંગ અંગ તેમાં ई ઉમેરવાથી થાય છે

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પંચમી	अर्चिष	अर्चिर्भ्याम्	अर्चिर्भ्य
ષષ્ઠી	,,	अर्चिषो	अर्चिषाम
સપ્તમી	अर्चिषि	,,	अर्चि षु–ष्षु
સંબોધન	अर्चि	अर्चिषो	अर्चिष

શબ્દ

अभ्युषिवस् વિશે વસેલું	मनस् ન મન
कनीयस् વિશે વધારે નાનું	यशस् ન કીર્તિ
चक्षुस् ન આંખ	रक्षस् ન રાક્ષસ
छन्दस् ન વેદ	रजस् ન ધુળ, પરાગ
ज्यायस्* વિશે વધારે મોટું	वक्षस् ન છાતી
तपस् ન તપ	वचस् ન વચન
तमस् ન અંધાર	वनौकस् વિશે વનમાં રહેનાર
तस्थिवस् વિશે ઉભેલું	
तेजस् ન તેજ, તાપ	वयस् ન ઉમર
दिवौकस् પુ દેવ સ્વર્ગમાં [રહેનાર	वासस् ન લુગડું, કપડું
दुर्वासस् પુ એક ઋષિનું નામ	विद्वस् વિશે ભણેલું
धनुस् ન કામઠું	वेधस् પુ બ્રહ્મા
नभस् ન આકાશ	शिरस् ન માથું
पयस् ન પાણી	श्रेयस् વિશે સારું, આબાદ
प्रेयस् વિશે વધારે વહાલું	सरस् ન સરોવર
भूयस् વિશે વધારે મોટું	हविस् ન બલિદાન

अभूमि સ્ત્રી અવિષય, અગોચર	गुणिन् વિશે ગુણવાન્
आश्रम પુ મઠ	जीर्ण વિશે જીરણ, જૂનું
कीचक પુ વિરાટ રાજાના સેનાપતિનું નામ	द्वारका સ્ત્રી એક શહેરનું નામ
कुश પુ રામના પુત્રનું નામ	नव વિશે નવું
कृत (कृ નો ભૂ કૃ) કરેલું	परिहित વિશે પહેરેલું
	पान्थ પુ મુસાફર

* આ તથા ભૂયસ શબ્દનાં રૂપ શ્રેયસ પ્રમાણે થાય છે

पूजास्थान न पूजानुं कारण सत्कारनुं कारण | शाखा स्त्री डाळ डाळी शा
प्रियंवदा स्त्री शकुन्तलानी सखीनुं नाम [शब्द | आ (उप) + श्रि १ १
भगीरथ पु एक सूर्यवंशी | आश्रय लेवो, आ
लिङ्ग न जाति (स्त्री वि के पुरुषवाचक) | राखवो
 | श्वेत विशे धोळु
 | सतप्त (सम + तप नो भू) तपेलो, तापथी भरेलो

नि (उप) + आप व्यापवुं छावुं
अनु (उप) + मन् ५ा करेली, कबूल करवुं, मत आपवुं
उत् (उप) + यत् (उद्यत्) उद्यम करवो
व्रज ग १, परस्मै जवुं
आ (उप) + हृ लावुं मन करेलो

ना ५

मुनयो वने वसन्ति भवन्ति। | गरुड़ । तरसु महरान ।
दधान दिवौकसा वदन्ति । | मनसा हरिं ध्यान ।
कर्णायाम भ्रातरमाह्वय । | तरसा पलमनुभवनु ।
कुशा लवश्च आगान् आगा । | दुर्वासा पाण्डवानां वसानन गच्छत् ।
मेघसा जनान् स्मरान कृष्ण । | भूतानां न ग्रायरागाया वर्तत ।
उद्यन्त यदमसे भक्तस्य । | रामा रक्ता ग हता यथार न्त । [श्रुयत ।
रमाभिर्निभा व्याप्यत । | गङ्गायाः पयाग भागीर्थ
रामसरी परिहत कन्यया ।
श्रवणे यन्त ।

इदाइन्यदिष्टो दराण्या रामाहरत् ।
भीमन वक्षाम नाडन कीचका मुख ।
वज्रान हस्तीयन्ध मार्गा ।
नगरस्य न्मार नक्रियराजै नमय ।
गेयस्य तत्रमा मनन या भ्रायामाश्रयत ।

* द्वारकामध्युपुषो ननस्य सपदो मनसोऽप्यभूमिरभवन् ।
वसिष्ठस्य वचांसि श्रुत्वा विश्वामित्रेण सह रामस्य गमन दशरथोऽन्वमन्यत ।
गुणा पूजास्थान गुणिषु न च लिङ्ग न च वय ।

હરિએ વાણીવડે માને શાત કરી
નારાયણનો નાન્હો ભાઇ કાશીમા છે.
પાણિનિ વેદાને "છદસ્" એવું કહે છે
ભ્રમર ફૂલોનો પરાગ લિએ છે
એણીની કીર્તિ પૃથ્વી ઉપર પસરે
પ્રિયવદા દુઃખમા પામી† ગઇ અને મારી માગી [બિજોયા
હરિએ સારથિને રથ હાકતા રામ નાન્હા ભાઈ વડે સેવાયો
રઘુએ કામઠા અને તીરો વડે પૃથ્વીને જીતી

ભગીરથ બ્રહ્માને તપવડે ખુશી કર્યો
વનમા ગડેનાગ ઋષિઓના મ-ઠો ઝાડના ડાળા અને પાદડાના કરાયા [છે
સરોવરોના પાણીમા કમળો ગામ વિદ્વાનોને પૂજે છે
જેમ માણસ જૂના કપડા તજી દે છે અને નવા ધારણ કરે છે તેમ જીવ જૂના શરીર તજે છે અને નવામા પેસે છે
અગ્નિમા નખાયેલા બળિદાન અગ્નિવડે દેવતાઓ પામે‡ લઈ જાય છે

સવાલ

૧ अस्, इस्, ईयस् के वस् અને वस् છેડાવાળા નામના રૂપો સરખાવો

૨ वस ના व નુ उ ક્યારે થાય છે ? અને તેમ થતા પૂર્વેની કેનુ શુ થાય છે

* એટલે ઘાના ચાહનારાઓને જ્યારે તેઓની સુખસપત્તિ હતી અર્થાત્ તેઓ જેટલા સુખી થવા ચાહતુ હતું તેથાએ વધુ હતી ત્યારે નખી હતા

† વિતાવા વિનતિ વાપરવી

‡ નનુમાતિર્મિત વાપરવી

૩ **वस्** અને **ईयस्** કે **एयस्** છેડાવાળા નામના સ્ત્રીલિંગ રૂપ શી રીતે થાય છે?

૪ નીચેના નામોના રૂપો લખો

नभस्, धनुस्, जग्मिवस् (त्रि) ज्यायस् (त्रि) पयस्, चकृवस् (त्रि) लघीयस् (त्रि) चक्षुस्, वनौकस् (पु, स्त्री), सदिवस् (त्रि) ई

પાઠ ૨૮

વિધ્યર્થ.

પ્રત્યય

પરસ્મૈપદ

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુ ૧	ईयम्	ईव	ईम
પુ ૨	ईस्	ईतम्	ईत
પુ ૩	ईत्	ईताम्	ईयुस्

આત્મનેપદ

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પુ ૧	ईय	ईवहि	ईमहि
પુ ૨	ईथास्	ईयाथाम्	ईध्वम्
પુ ૩	ईत	ईयाताम्	ईरन्*

આ વિધ્યર્થના પ્રત્યયો ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય ઉમેર્યા પછી લગાડાય છે.

---

* વિધ્યર્થના પ્રત્યય પ્રથમ ભૂત જેવા જ છે. અપવાદ માત્ર નીચે પ્રમાણે છે. પરસ્મૈપદ પુ ૩ બ વ પ્રત્યય अन् ને બદલે उस् છે, અને આત્મનેપદ પુ ૩ બ વ, પુ ૧ એ વ અને પુ ૨ અને પુ ૩ દ્વિ વ પ્રત્યયો अन्त, इ, इताम्, અને इथाम् ને બદલે रन्, अ, आताम् અને आथाम् છે. આ પ્રત્યયોમાંથી વ્યંજનાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે ई અને સ્વરાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે इय् ઉમેરાય છે. આશીર્ વિધ્યર્થના ૩

પરસ્મૈપદ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુ. ૧	वसेयम्	वसेव	वसेम
પુ. ૨	वसेः	वसेतम्	वसेत
પુ. ૩	वसेत्	वसेताम्	वसेयुः*

આત્મનેપદ.

પુ. ૧	युध्येय	युध्येवहि	युध्येमहि
પુ. ૨	युध्येथाः	युध्येयाथाम्	युध्येध्वम्
પુ. ૩	युध्येत	युध्येयाताम्	युध्येरन्

વિધ્યર્થ (૧) સંભવ, આજ્ઞા, પ્રાર્થના, ઇચ્છા, આશા ઇત્યાદિ બતાવે છે, અને તેવા અર્થના સાદા વાક્યમાં વપરાય છે. (૨) વળી તેવા અર્થના ઉપવાક્યોમાં પણ વપરાય છે. (૩) તેમજ જેમાંનું એક વાક્ય બીજા વાક્ય ઉપર આધાર રાખતું હોય અને હેતુ કે શરત બતાવતું હોય તેવા સાંકેતિક† વાક્યમાં વપરાય છે.

શબ્દ.

अध्वखेद પુ. (अध्वन् પુ. ૨-સો અને खेद પુ. થાક.) મુસાફરીનો થાક.
अनुगच्छन ન. ભ્રમણ કરવું.
अपण्डित પુ. અજાણ માણસ.
अपाय પુ. હરકત.
अभिभूत (अभि (ઉપ.) + भू નો ભૂ. કૃ.) હરાવેલું, છુ-પાયેલું.
अहित ન. નુકશાન, ઈજા.
आवरण ન. આચ્છાદન, અંતરાય, ઢાંકણું.
उत (અવ્યય) અથવા.
कृप् ગ. ૧, આત્મને. સમર્થ થવું.
क्षुद्र વિ. તુચ્છ.
गान ન. ગાયન.
अव (ઉપ.) + गाह् ગ. ૧, આત્મને. ન્હાવું.

* ભૂ અને ભા નાં વિધ્યર્થ રૂપ બીજી ચોપડીમાં આપ્યાં છે.
† વધારે ભૂતકાળનાં સાંકેતિક વાક્યો આગળથી માલમ કરવાં

आ (ઉપ) + चर् આચરવું
जायापती પુ દ્વિ. વ. વરવહુ
तप् ગ ૧, પરસ્મૈ પ્રકાશવું તપવું
तमिस्रा સ્ત્રી રાત્રિ
तृषित વિશે. તરસ્યું
दारिद्र्य ન ગરીબ હાલત
दीन વિશે કંગાલ, ગરીબ
दुर्दशा સ્ત્રી અવદશા, માઠી હાલત.
दुह् ગ ૪, પરસ્મૈ દગો દેવો
धीर વિશે ડહ્યો, ધીરજ-વાળો
नीचैराख्य વિશે (नीचैस् અને आख्या સ્ત્રી નામ) જેનું नीचैस् નામ છે તે
न्यायसभा સ્ત્રી (न्याय પુ ઇનસાફ અને सभा સ્ત્રી કચેરી) ઇનસાફની કચેરી
निस् (ઉપ) + पत् નીપજવું
परकीय વિશે પારકું
पितरौ પુ (पितृ નુ દ્વિ વ)
पुण्य વિશે પવિત્ર [આબાપ.
प्रथमसुकृत ન. (प्रथम વિશે પહેલું પૂર્વનું અને सुकृत ન સત્કર્મ) પૂર્વનું સત્કર્મ
प्राप्त [प्र (ઉપ) + आप् ગ ૫] પામેલું પહોંચેલું
भज् ગ ૧, ઉભય સેવવું ધાર[વું
भागीरथी સ્ત્રી ગંગા [કર
भूरि વિશે. બહુ [
मोस्* (અવ્યય) અરે, અહે
मौन ન મુગા રહેવાપણું.
रक्षण ન બચાવ
रज्जु સ્ત્રી દોરડું
अव (ઉપ) + लम्ब् ગ ૧ આત્મને. ધારણ કરવું અડીંગવું, આધારે રહેવું
अधि (ઉપ) + वस ઉપર વિ[સા]મો લેવો
विपत्ति સ્ત્રી આફત.
विमार्ग પુ આડો રસ્તો, ખોટી ચાલ [વાળો
विमुख વિશે ફેરવેલા મોઢા
विश्रामहेतोः (विश्रामहेतु પુ ની પંચમી विश्राम પુ વિસામો, हेतु પુ સબબ) વિસામાના સબબથી.
शोभन વિશે સારું [ઉગાડું
सञ्चय આશ્રય, વિશ્રામનું
समाज પુ સભા
सुकृत) ન સત્કર્મ.
सुचरित)
सुरभि વિશે [illegible]
सुरक्त વિશે [illegible]
[illegible] (ઉપ) + स्मृ [illegible]

* આ શબ્દ પછી આવે પણ સ્વરકે ઘોષ વ્યંજન આવે ત્યારે સ્ નો લોપ થાય છે

વાક્ય.

विपदाभिभूतोऽपि न धर्मं त्यजेयम् ।
इच्छामि सोमं पिबेद्भवान् ।
किं भो नूनं शिक्षयेत मानम् ।
भूरिणा प्रयत्नेन तत्त्वमवगच्छेः ।
पुत्राः सुचरितैः पितरौ प्रीणयेयुः ।
ईश्वरस्य पूजया शान्तिं विन्देवहि ।
रज्जुं सर्पं न मन्येध्वम् ।
दुर्दशां गते नापि सुहृदोऽप्यहितमाचरेत् ।
वर्धमानं व्याधिं जयन्तं शत्रुं च नोपेक्षेत ।
पण्डितानां समाजे अपण्डिता मौनं भजेयुः ।
कुसुमैः सुरभीणि हर्म्याण्यपरेद्यं नयेथाः ।
प्रजानामनुरञ्जनाय राजानो यतेरन् ।
पुत्रत्वाय कृपणं प्रजा न दुष्येयुः ।
यदि हरिर्विमार्गाभिरतेन शोभनं भवेत् ।
धर्मे रताः प्रजा हरिं पश्येयुः ।
पत्नी भातुर्भार्यामनुरुन्ध्यात् ।
धैर्यमवलम्ब्य शत्रुभिः सह युध्येथाः ।
नारायणस्यान्तरगात्रात्रिं निनायेन ।
शिष्यः शास्त्रतत्त्वं गुरुं पृच्छेत् ।
विनीता धीरा न शुद्धदमे वा न पतिं त्यजेत् ।
इच्छामि पुनरपि पुरा नागरिकाभरणाभूषिता स्यद-
शालं मासा ।

(તમે બે) ઘેર પાછા આવો ત્યારે હાથ પગ ધોવા જોઈયે
માણસોએ* મિત્રોને વિસરવા ન જોઈયે.
(તુ) જો (તે) ઝાડનુ ફળ ખાય તો મરે.
(બે) ચોપડીઓ (બે) હાથમા લઈ જવાય.
(તમે બેએ) ગુરૂ પાસે ન્યાયશાસ્ત્ર શીખવુ
અહિં ઝાડની છાયામા (આપણે) બેસિયે.
રાજાઓએ પ્રજાને ઈજામાથી બચાવવી.
(આપણે) પરમેશ્વરને શુદ્ધ અંતઃકરણથી પૂજવો જોઈયે
(તારે) ગરીબ માણસોને ધન આપવુ જોઈયે
(તમારી) ફરજોમા (તમારે) ચૂકવુ નહિ
માણસે બીજાનુ ધન તકાસવુ નહિ.
(બે) લુચ્ચાઓ મરાય એ પ્રમાણે રાજા ફરમાવતો હતો
જો (આપણે) દેશના રક્ષણમા મરેલા હોઈયે તો કીર્તિ
    મેળવિયે
સાક્ષીઓએ ઇનસાફની કચેરીમા હમેશા સાચુ બોલવું.
જો (હુ) કાશી જાઉ તો બહુ સંસ્કૃતપુસ્તકો લાવુ.
જો (તમે) જૂઠુ બોલો તો ગુરૂવડે મરાઓ
(પોતે) શત્રુસાથે લડે એટલામાટે રાજા સિપાઈઓને સાથે
    બહાર લઈ ગયો
જો (હુ) આગળ કામ કરતો જો શકુ તો ગુરૂવડે દંડાઉ
જો ગરીબ માણસો શહેરમા માગે તો તેઓ ધન મેળવે
માબાપ ખુશી થાય એટલામાટે મેં બહેનોને બહુ ધન
    આપ્યુ
ઘરધણીએ દરરોજ ઘરમા અગ્નિ પૂજવો જોઈયે

સવાલ.

૧ પ્રથમ સૂત્ર અને વિધ્યર્થના પ્રત્યયો સમજાવો.
૨. વિધ્યર્થ શાના અર્થમા વપરાય છે?

---

* આવા વાક્યમા ગુજરાતીમાં કર્તા તૃતીયામાં આવે છે, પરંતુ સંસ્કૃતમાં તો કર્તા ત્યાં પ્રથમામાંજ છે.

૩. भोस् ના स् નો લોપ ક્યારે થાય છે?

૪. નીચેના ધાતુનાં વિધ્યર્થરૂપ આપો.

मृ, ईक्ष्, नि (ઉપ.) + मन्त्र्, मृज्, ह्व, डी, मृग्, स्था, जन्, पा (કર્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), सृ (કર્મણિરૂપ અને કર્તરિરૂપ), कृ (કર્મણિરૂપ), अनु (ઉપ.) + भू (કર્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), श्रु (કર્મણિરૂપ), मुच् (કર્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ) ઈ. ઈ.

પાઠ ૨૯.

સર્વનામ.

સંસ્કૃતમાં મુખ્ય સર્વનામ આ છે. सर्व સધળું, तद् તે, एतद् આ, यद् જે (સંબંધાર્થ સર્વનામ), किम् કોણ અથવા શું (પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ), अस्मद् હું, युष्मद् તું, इदम् આ, अदस् આ કે પેલું.

૧. અકારાંત સર્વનામના પ્રત્યયો અકારાંત નામના જેવાજ છે, માત્ર નીચેના પાંચ પ્રત્યયો પુલ્લિંગમાં વિલક્ષણ છે.

પ્ર બહુ.	ચ. એક.	પં. એક.	ષ. બહુ	સ એક.
ई	स्मै	स्मात्	इयाम्	स्मिन्

सर्व પુલ્લિંગ.

	એકવચન	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	सर्वः	सर्वौ	सर्वे
દ્વિતીયા	सर्वम्	,,	सर्वान्
તૃતીયા	सर्वेण	सर्वाभ्याम्	सर्वैः
ચતુર્થી	सर्वस्मै	,,	सर्वेभ्यः
પંચમી	सर्वस्मात्	,,	,,
ષષ્ઠી	सर्वस्य	सर्वयोः	सर्वेषाम्
સપ્તમી	सर्वस्मिन्	,,	सर्वेषु

૨ આકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ સર્વનામના રૂપ આકારાન્ત સ્ત્રીલિંગ નામો જેવાજ થાય છે, જે પ્રત્યયો વિલક્ષણ છે તે નીચે આપ્યા છે એમાંના **साम्** સિવાય બાકીના પ્રત્યયો લાગતાં आ ટુંકાય છે:

ચ એક	પં એક	ષ એક	ષ બહુ	સ એક
स्यै	**स्यास्**	**स्यास्**	**साम**	**स्याम्**

सर्वा સ્ત્રીલિંગ

	એકવચન	દ્વિવચન	બહુવચન
પ્રથમા	सर्वा	सर्वे	सर्वाः
દ્વિતીયા	सर्वाम्	,	
તૃતીયા	सर्वया	सर्वाभ्याम्	सर्वाभिः
ચતુર્થી	सर्वस्यै		सर्वाभ्यः
પંચમી	सर्वस्याः	,,	
ષષ્ઠી	,	सर्वयोः	सर्वासाम्
સપ્તમી	सर्वस्याम्	,	सर्वासु

सर्व નપુંસકલિંગ

પ્ર તથા દ્વિ	सर्वम्	सर्वे	सर्वाणि

બાકીના રૂપ પુંલિંગ પ્રમાણે

૩ પુંલિંગમાં तद्, एतद्, यद् અને किम् એ સર્વનામોના રૂપ તેઓના त, एत, य અને क એટલે અકારાન્ત [illegible] અને તેમના જેવા રૂપ થાય તેવા થાય છે. [illegible] तद् અને एतद् નું પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે सः* અને एषः થાય છે

૪ સ્ત્રીલિંગમાં આ સર્વનામના રૂપ તેઓના અનુક્રમે ता, एता, या અને का એટલે આકારાન્ત [illegible] જેવા રૂપ તેઓના થાય તેવા થાય છે. પણ तद् અને एतद् નું પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે सा અને एषा થાય છે

* [illegible] સર્વનામ [illegible] વ્યંજન [illegible] સનો વિસર્ગનો લોપ થાય છે. [illegible] — स पुरुषः [illegible]

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
નપુંસકલિંગ પ્રથમા અને દ્વિતીયા.	तद्	ते	तानि
	एतद्	एते	एतानि
	यद्	ये	यानि
	किम्	के	कानि

બાકીનાં રૂપ પુંલિંગ પ્રમાણે.

૫. ત્રણે લિંગમાં દ્વિતીયાનાં ત્રણે વચન, તૃતીયાનું એકવચન અને ષષ્ઠીસપ્તમીના દ્વિવચનમાં एत ને બદલે વિકલ્પે एन વપરાય છે.

પુંલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન	બહુવચન.
દ્વિતીયા.	एतम् के एनम्	एतौ के एनौ	एतान् के एनान्
તૃતીયા.	एतेन के एनेन		
ષષ્ઠી, સપ્તમી.		एतयोः के एनयोः	

સ્ત્રીલિંગ.

દ્વિતીયા.	एताम् के एनाम्	एते के एने	एताः के एनाः
તૃતીયા.	एतया के एनया		
ષષ્ઠી, સપ્તમી.		एतयोः के एनयोः	

નપુંસકલિંગ.

દ્વિતીયા.	एतद् के एनद्	एते के एने	एतानि के एनानि

તૃતીયાનું એકવચન તથા ષષ્ઠીસપ્તમીનું દ્વિવચન પુંલિંગ પ્રમાણે થાય છે.

શબ્દ.

अखिल વિશે. આખું, સમગ્ર.
अटवी સ્ત્રી. જંગલ.
आत्मज પુ. દીકરો.
इष्ट વિશે. ઇચ્છેલું, ચાહેલું.
कपिल પુ. એક ઋષિનું નામ.
काञ्चन ન. સોનું.
कुलीन વિશે. કુળવાન, ખાનદાન.

गुणज्ञ विशे (गुण गुण अने ज्ञ जाणवुं) गुण जाणनार
गे ग ३, परस्मै० गावु
चौर्य न चोरी
दक्षिणा स्त्री दक्षिणा
दर्शनीय विशे खुबसुरत
दुर्गा स्त्री देवीनु नाम
देश पु० देश मुलक
नाम ग १०, उभय भरवु
निष्णात विशे नीपुण, प्रवि[ण]

पूत (पू नो भू कृ) पवित्र शुद्ध थयेलु
प्रपन्न विशे युक्त, जोडायेलु
प्रयाग न प्रयाग, अलाहाबाद
ब्रह्मविद विशे ब्रह्मने जाण नार तत्वज्ञानी।
महिषासुर पु० पाडाना आकारनो एक दैत्य
मेदिनी स्त्री पृथ्वी
वित्त न दोलत [विद्वान
श्रुतिमत विशे वेद जाणनार,

पाठ

काऽयमागत ।
कश्चिन्मान पुष्पकाल ।
कस्या पुना एष ।
य गुरु ह्यो जयद सम ष्ट ग्राम ।
मा शाला न* कश्चिदवदत् ।
तथ्या ब्राह्मणभ्या लक्षणमय उम ।
कस्मान्नगराद्त आगत ।
एतस्या यथाष्ट तस्मा क्रियताम् ।
ता कथा पुराणेषु श्रूयन्ते ता एव नाट्यान्ते ।
स एवैष प्रदेशो यस्मिन् ... या सह ...।

कपोतश वासमी ।
तु नपु गास्तत्यु नष्णानि प ण्डितं सह राजाभावत ।
ययामान पुत्र म यन वामप स्नामतन्थता चन्दन ।
सर्वासु कलासु प्राचीण्यमुपगता राजपुत्र ।
त नर्याः प्रयाग मगात्तेरे ।
*मिद पुष्पाना र ण कविष्यत काचन दृष्टिरता मगर० स्नाम यत्र भगीरथा गङ्गाया अन्यादृशत्व ।
यनैगमिल ... र न ... ।

* ... આવતા ... અનિતા ... થાય છે ... — कश्चिन्न ... (पृ)
† ... ની ટીપ ... જો

यया महिषासुरो हतस्तस्यै दुर्गायै नमः ।
यस्या चौर्यं कृतं तौ पुरुषौ राजादण्डयत् ।
[illegible] पुरा ब्रह्मविदो मुनयोऽवसन् ।

यासां विवाहः स्वपुत्रैः सह समजायत ताभिर्जनकस्य कन्याभिः सह राजा दशरथोऽयोध्यामगच्छत ।

यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः
स पण्डितः स बुद्धिमान् गुणज्ञः ।
स एव वक्ता स च दर्शनीयः
सर्वे गुणाः काञ्चनमाश्रयन्ते ॥

આ ઓ કોણ છે ?
તેઓ [illegible] કોણ છે ?
તે હરિની દીકરી છે ?
તેણીનું નામ શું છે ?
[illegible] કોને એમ કહ્યું ?
તે ગોવિંદનો ભાઇ છે.
[illegible] તે (છોકરા) [illegible] નિશાળે ગયો
[illegible] [illegible] છોકરાઓ [illegible] [illegible]
તે [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] છે.

તે તેણીએ અનુભવ્યું છે.
જે તે ગામથી આવેલા છે તે માણસો ક્યાં છે ?
જે દેશનો [illegible] [illegible] તેઓ આવ્યા છે
પાણી (= [illegible]) જે દાસી- ઓ હતી તેઓને [illegible] તેણીને [illegible] [illegible]
મહારાજશ્રીનો [illegible] [illegible] આવ્યો ? [illegible]
તે છોકરીઓમાંથી [illegible]

સવાલ.

1. નામના રૂપોથી [illegible]
2. [illegible] અને [illegible] નામના [illegible] છે અને [illegible] નામના [illegible] જાણવા જોઇએ છે ?
3. [illegible] અને [illegible] શું [illegible] છે ?
4. [illegible] અને [illegible] [illegible] લખો.

પાઠ ૩૦.

પહેલો તથા બીજો પુરુષ સર્વનામ.

अस्मद् (હું).

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	अहम्	आवाम्	वयम्
દ્વિતીયા	माम् के मा	„ के नौ	अस्मान् के नः
તૃતીયા	मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः
ચતુર્થી	मह्यम् के मे	„ के नौ	अस्मभ्यम् के नः
પંચમી	मत्	आवाभ्याम्	अस्मत्
ષષ્ઠી	मम के मे	आवयोः के नौ	अस्माकम् के नः
સપ્તમી	मयि	आवयोः	अस्मासु

युष्मद् (તું).

પ્રથમા	त्वम्	युवाम्	यूयम्
દ્વિતીયા	त्वाम् के त्वा	„ के वाम्	युष्मान् के वः
તૃતીયા	त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः
ચતુર્થી	तुभ्यम् के ते	„ के वाम्	युष्मभ्यम् के वः
પંચમી	त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
ષષ્ઠી	तव के ते	युवयोः के वाम्	युष्माकम् के वः
સપ્તમી	त्वयि	युवयोः	युष्मासु

શબ્દ.

अपगतपल्लव પુ. અ-પત્રધનો ઘેરા.
भर् ગ. ૧, પરસ્મૈ. રક્ષણ કરવું.
भविष्याम्य વિશે. આણુભકૃઆધાર.
आर्या સ્ત્રી. શાણી સ્ત્રી. [વખાન.
काल પુ. કાળ,
आगम् के वशम् + गम् શરણે જવું. તાબે થવું.
जेतृ પુ. જીતનારો.
दासजन પુ. દાસ, સેવક.
दैव ન. નસીબ.
नन्दिनी સ્ત્રી. છોકરી.

निरस्त વિશે. ફેં-કાયેલું, નાશ કરાયેલું.
निष्फल વિશે. વ્યર્થ, ફળરહિત.
पार ગ. ૧૦, ઉભય. ઓળંગવું.
प्रतनु વિશે. થોડું, ન્હાનું.
भूतार्थ પુ. સત્ય, વસ્તુતા.
मानिनी સ્ત્રી. મદ-માનભરેલી સ્ત્રી.
मेघजाल ન. વાદળાંનું ટોળું.
लव પુ. લેશ, ભાગ, અંશ.
वियोग પુ. વિયોગ, છૂટા પડવું.
शिव ન. કલ્યાણ, સુખ.
सवितृ પુ. સૂર્ય.
साक्षिन् પુ. સાક્ષી, સાહેદી.
सोमवासर પુ. સોમવાર.

વાક્ય.

नाहमपराधी ।
रघुनाथः क्विप्रत्यायनयोः ।
कुत्रास्ति मे पुत्रकः ।
भगवति त्वामहं वन्दे ।
मास्मानवधीरय ।
विष्णुर्वोऽवतु ।
त्वया सहोपवनं गन्तुमिच्छामि ।
आर्ये कथयामि ते भूतार्थम् ।
तस्य पीडां हर्तुमस्माभिश्चिन्तित उपायो निष्फलोऽभवत् ।
मह्यं धनं न यच्छसि ।
शिवो वः शिवाय भवतु ।
बालकौ युवयोः पिता क्वास्ति ।
पृथिवीं रक्षतु युष्मासु कुतो नो भयम् ।
युष्मदधिगतां वार्त्तां सर्वेभ्यः शंसामि ।
तव सुचरितं ममैव मनतु यतो न दीर्घं कालमावां सुखमन्वभवाव ।

मरुता मेघजालमिव दैवेनास्माकं सर्वे मनोरथा निरस्ताः ।
*कमपराधलवं मयि पश्यसि त्यजसि मानिनि दासजनं यतः ।
त्वां† कथमवैमि नन्दिनि पार्थिवानां
येषां कुलेषु सविता च गुरुर्वयं च ।

૭ ડાહ્યો માણસ છે.
૯ અણુભરૂમાનાર માણસ છું
એમ તું વહેમ લાવિ...
અમારાથી છૂટા પડવામાં દીલ-ગીર થાઓ મા.
આપણામાં હરિ શ્રેષ્ઠ છે.

---

* આ પદ્યાંશ સ્ત્રી પ્રત્યે કહેલું છે, જ્યારે ઉર્વશી વેલ બની ગઈ ત્યારે પુરૂરવે ઉન્માદમાં આમ કહ્યું છે

† આ વસિષ્ઠનું સીતા પ્રત્યે બોલવું છે, રામ જેના વંશમાં જન્મ્યા હતા તે સૂર્યવંશી રાજાઓનો વસિષ્ઠ પુરોહિત થાય.

તારી મહેરબાનીથી અમે સંકટો ઓળંગ્યાં.

જ્યારે તમે પર્વતઉપર ચઢ્યા ત્યારે તમારો ભોમિયો કોણ હતો?

તમને આ વાત કોણે કહી?

મારો બાપ કાશી ગયો, અને જ્યારે તે પાછો આવ્યો ત્યારે તે બહુ પુસ્તકો લાવ્યો, અને મને તે આપ્યાં.

ત્યાં જે થયું તે અમને કહો.

મારી ચોપડી ક્યાં છે એમ મેં તમને પૂછ્યું.

તમારાવડે તે વખતે જે કરાયું તે હું જાણું છું*.

સાક્ષીઓ મારાવડે સોમવારે આવવાને ફરમાવાયા.

જ્યારે તમે મારે ઘેર આવ્યા ત્યારે મેં તમને ધાનના ઢગલા આપ્યા.

તું હરાવાયો છતાં સિપાઈઓ જીતનારને તાબે થયા.

પાઠ ૩૧.

अदस् આ કે પેલું, इदम् આ.

अदस् પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	असौ	अमू	अमी
દ્વિતીયા	अमुम्	,,	अमून्
તૃતીયા	अमुना	अमूभ्याम्	अमीभिः

* પૃ. ૮૩ ની ટીપ ૬ જુઓ.

† अदस् નાં રૂપ શિખવાની ટુંકી રીતઃ—એમ ધારોકે अदस् ને બદલે મૂળશબ્દ अद છે; તેના सर्व પ્રમાણે પુંલિંગ રૂપ કરી, એ રૂપોમાં द ને ઠેકાણે म् મુકો, અને म નાં મળેલો સ્વર જો હ્રસ્વ હોય તો તેને બદલે उ મુકો, અને દીર્ઘ હોય તો ऊ મુકો. વળી તે રૂપોમાં બહુવચનમાં જ્યાં ए હોય ત્યાં ई મુકો. એટલે ઉપર લખેલાં રૂપ થશે. તૃતીયાનાં એકવચન અને બહુવચનનાં રૂપો अमेन અને अमैः ન ધારતાં अमुना અને अमीभिः ધારી ઉપજાવાય છે. न નો ण થવા બાબત પૂર્વે જે ટીપ આપેલી છે તે લાગુ પાડવી. આવીજ રીતે સ્ત્રીલિંગમાં પણ મૂળ अदा ધારી सर्वा ની પેઠે રૂપ ઉપજાવવાં.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
ચતુર્થી	अमुष्मै	अमूभ्याम्	अमीभ्यः
પંચમી	अमुष्मात्	,,	,,
ષષ્ઠી	अमुष्य	अमुयोः	अमीषाम्
સપ્તમી	अमुष्मिन्	,,	अमीषु

સ્ત્રીલિંગ.

પ્રથમા	असौ	अमू	अमूः
દ્વિતીયા	अमूम्	,,	,,
તૃતીયા	अमुया	अमूभ्याम्	अमूभिः
ચતુર્થી	अमुष्यै	,,	अमूभ्यः
પંચમી	अमुष्याः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	अमुयोः	अमूषाम्
સપ્તમી	अमुष्याम्	,,	अमूषु

નપુંસકલિંગ

પ્ર૰ તથા દ્વિ૰	अदः	अमू	अमूनि

બાકીનાં રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

* इदम् પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	अयम्	इमौ	इमे
દ્વિતીયા	इमम्	,,	इमान्
તૃતીયા	अनेन	आभ्याम्	एभिः
ચતુર્થી	अस्मै	,,	एभ्यः
પંચમી	अस्मात्	,,	,,
ષષ્ઠી	अस्य	अनयोः	एषाम्
સપ્તમી	अस्मिन्	,,	एषु

* આ સર્વનામના દ્વિતીયાના ત્રણે વચનમાં, તૃતીયાના એકવચનમાં અને ષષ્ઠી, સપ્તમીના દ્વિવચનમાં ત્રણે લિંગમાં પૂર્વે આપેલા एनથી થયેલા રૂપો પણ વિકલ્પે વપરાય છે

स्त्रीलिंग

	એકવચન.	દ્વિવચન	બહુવચન.
પ્રથમા	इयम्	इमे	इमाः
દ્વિતીયા	इमाम्	,,	,,
તૃતીયા	अनया	आभ्याम्	आभिः
ચતુર્થી	अस्यै	,,	आभ्यः
પંચમી	अस्याः	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	अनयोः	आसाम्
સપ્તમી	अस्याम्	,,	आसु

નપુંસકલિંગ

પ્ર. તથા દ્વિ. इदम् इमे इमानि

બાકીનાં રૂપ—પુંલિંગ પ્રમાણે.

महत्* વિશે મોટું
लतागृह ન લતામંડપ, વેલનો માંડવો [ખૂબસુરત
वरतनु વિશે સુંદર અંગવાળું,
वशा સ્ત્રી હાથણી
वास પુ ઘેંટાણું.
विप्रिय વિશે અપ્રિય.

विप्रिय ન. વાંક
वीथि સ્ત્રી. શેરી, રસ્તો.
वृषभध्वज પુ. શિવ
शिवालय ન શિવનું દેરું
सङ्गमोत्सुक વિશે મળવાને આતુર.
सारङ्ग પુ હરણ.
स्त्रीरत्न ન રત્નરૂપ સ્ત્રી

વાક્ય

† इम सारङ्ग प्रियाप्रवृत्तये प्रार्थये ।
‡ अय स ते तिष्ठति सङ्गमोत्सुको
विशङ्कसे भीरु यतोऽवधीरणाम् ।
§ अमु पुर पश्यसि देवदारु
पुत्रीकृतोऽसौ वृषभध्वजेन ।
† स्त्रीरत्नेषु ममोर्वशी प्रियतमा यूथे तवेय वशा ।
† मधुकर मदिराक्ष्या शस तस्या प्रवृत्तिम् ।
वरतनुरथवासौ नैव दृष्टा त्वया मे ।
† हस प्रयच्छ मे कान्ता गतिरस्यास्त्वया हृता ।

---

* આ શબ્દનો ઉપાન્ત્ય અ પહેલા પાંચ રૂપોમાં દીર્ઘ થાય છે, અને અન્ત્ય त् ની પહેલા न् મૂકવામાં આવે છે, સમાસના પૂર્વભાગમાં महा રૂપ ઘણું કરીને વપરાય છે એ શબ્દનું નપુંસકલિંગની પ્રથમા દ્વિતીયાનું દ્વિવચન અને નારીજાતિ અંગ महती થાય છે, તથા નપુંસકલિંગની પ્રથમા દ્વિતીયાનું બહુવચન महान्ति થાય છે

† આ નિશાની જે જે વાક્યોઉપર મૂકેલી છે તે તે વાક્યો એક રાજાના બોલેલા છે એ રાજા પોતાની પ્રિયપત્નીસાથે એક કુંજમાં વિહાર કરતો હતો તેવામાં કોઈ ચમત્કારી યોગે કરી તે એકાએક અલોપ થાય છે તેની શોધમાં તે જંગલના પશુપક્ષીને તેની ખબર પૂછતો ફરે છે આ ચિન્હનું બીજું વાક્ય હાથી પ્રત્યે કહેલું છે.

‡ કદાચ મને એ અંગીકાર નહિ કરે એવી ધાસ્તી રાખતી કુમારિકા પ્રત્યે તેના પ્રિયતમનું આ બોલવું છે

§ શિવના ચાલા એક ગાડરિયે એક જણનું બીજા પ્રત્યે આ કહેલું છે

अस्मिन्नेव लतागृहे त्वमभव ।
अस्यैवासीन् महति शिखरे गृध्रराजस्य वासः ।
मनोहरा अमी वृक्षा दृश्यन्ते पुष्पधारिणः ।
अगच्छदमुया वीथ्या दारयम् द्रुतमानय ।

कृत किमेभिस्तव विप्रिय य-
दनिष्टमथासामि कर्तुमुद्यत. ।
पादानमीषां प्रणतो यताऽसौ
भद्रं तताऽमीभिरमुष्य कार्यम् ॥
पुंसां पुराऽस्यां किल कालिदासो
नाम्ना प्रथितो ऽवसत्कवीशः ।

• यदि प्रसन्ना भगवतीम वरं याच ।
अस्मिँल्लोके यत्क्रियते तस्य फलममुष्मिँल्लोकेऽनुभूयते ।
एभिर्वचोभिः सान्त्वय मे दुःखिता भार्याम् ।
[illegible] सा ते पुत्रावि[illegible] ।

સવાલ.

૧. કયાં સર્વનામનાં રૂપ કેવળ વિલક્ષણ થાય છે.

૨. अदस् અને इदम् त्रि. તથા अस्मद्, युष्मद् નાં રૂપ આપો.

૩. अदस् ના રૂપ ઉપજાવવાની ટુંકી રીત લખો.

૪. महत् ના રૂપ લખો.

૫. દંત્ય વ્યંજનપછી ल् આવે તો સંધિ શી થાય?

પાઠ ૩૨.

विद्वत्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥
वरमेको गुणी पुत्रो न च मूर्खशतान्यपि ।
ऐकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च तारागणोऽपि च ॥
एकेनापि* सुवृक्षेण पुष्पितेन सुगन्धिना ।
वासितं तद्वनं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा ॥
उत्सवे व्यसने चैव दुर्भिक्षे शत्रुविग्रहे ।
राजद्वारे श्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धवः ॥
दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारणम् ।
मधु तिष्ठति जिह्वाग्रे हृदये तु हलाहलम् ॥
दुर्जन परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयंकरः ॥
कुलीनैः सह संपर्कं पण्डितैः सह मित्रताम् ।
ज्ञातिभिश्च समं मेलं कुर्वाणो न विनश्यति ॥
यो ध्रुवाणि परित्यज्य अध्रुवं परिषेवते ।
ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति अध्रुवं नष्टमेव च ॥
पादपानां भयं वातः पद्मानां शिशिरो भयम् ।
पर्वतानां भयं वज्रः साधूनां दुर्जनो भयम् ॥

---

* एक નાં સર્વનામ તરીકે सर्व જેવાં રૂપ થાય છે.

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

अस्ति ब्रह्मारण्ये कर्पूरतिलको नाम हस्ती । तमवलोक्य सर्वे
शृगालाश्चिन्तयन्ति स्म यद्ययं केनाप्युपायेन म्रियते तदास्माकमेते-
देहेन मासचतुष्टयस्य भोजनं भविष्यति । तत्रैकेन वृद्धशृगालेन
प्रतिज्ञातं मया बुद्धिप्रभावादस्य मरणं साधयितव्यम् । अनन्तरं
स वञ्चकः कर्पूरतिलकसमीपं गत्वा साष्टाङ्गपातं प्रणम्योवाच देव
दृष्टिप्रसादं कुरु । हस्ती ब्रूते, कस्त्वं कुतः समायातः । सो ऽवदज्ज-
म्बूकोऽहं सर्वैर्वनवासिभिः पशुभिर्मिलित्वा भवत्सकाशं प्रस्थापितो
यद्विना राज्ञाऽवस्थातुं न युक्तं, तदत्राटवीराज्येऽभिषेक्तुं भवान्सर्व-
स्वामिगुणोपेतो निरूपितस्तद्यथा लग्नवेला न विचलति तथा कृत्वा
सत्वरमागम्यतां देवेन । इत्युक्त्वोत्थाय चलितः । ततोऽसौ राज्य-
लोभाकृष्टः कर्पूरतिलकः शृगालवर्त्मना धावन् महापङ्के निमग्नः ।
ततस्तेन हस्तिनोक्तं, सखे शृगाल किमधुना विधेयं. पङ्के निपति-
तोऽहं म्रिये परावृत्य पश्य । शृगालेन विहस्योक्तं, देव, मम पुच्छ-
कावलम्बनं कृत्वोत्तिष्ठ । यन्मद्वचसि प्रत्ययः कृतस्तदनुभूयतामशरणं
दुःखम् ।

સંસ્કૃત ગુજરાતી શબ્દકોશ.

अ.

अखिल વિશે. બધુ, સમગ્ર
अगद પુ. ઓસડ.
अग्नि પુ. દેવતા, અગ્નિ.
अङ्गलभूमि સ્ત્રી. ઇગ્લાંડ.
अचिरात् (અવ્યય) જલદી, તરત.
अज પુ. બકરો.
अज्ञान ન. અજ્ઞાન.
अट् ગ. ૧, પરસ્મૈ. ભટકવું, ભમવું.
अटवी સ્ત્રી. જંગલ, વન.
अतः (અવ્યય) આથી, તેથી.
अतिथि પુ. પરણો.
अतीव (અવ્યય) અત્યંત.
अत्र (અવ્યય) અહિં.
अथवा (અવ્ય.) અથવા, કે, કિંવા.
अद् ગ. ૨, પરસ્મૈ. ખાવું.
अद्य (અવ્યય) આજ.
अधिपति પુ. અધિપતિ, ઉપરી.
अधुना (અવ્યય) હમણા.
अध्ययन ન. અભ્યાસ.
अध्युषिवस् વિશે. રહેલું
अध्रुव વિશે. અધ્રુવ, અનિશ્ચિત.
अध्वखेद પુ. (अध्वन् પુ. રસ્તો અને खेद પુ. થાક) મુસાફરીનો થાક.
अनन्तरम् (અવ્યય) તરત.
अनर्थ પુ અનર્થ, અનિષ્ટ.
अनुजीविन् વિશે. ચાકરી કરનાર, ચાકર, સેવક, આશ્રિત.
अनुरञ्जन ન. પ્રસંનતા.
अनृत ન. અસત્ય, જૂઠું.
अन्तःपुर ન. જનાનખાનું.
अन्न ન અન્ન.
अन्यत्र (અવ્યય) બીજે ઠેકાણે.
अपण्डित પુ મૂર્ખ.
अपराध પુ વાંક, ગુન્હો.
अपराधलव પુ. અપરાધનો લેશ.
अपराधिन् વિશે. ગુન્હેગાર
अपाय પુ. નુકશાન, હરકત.
अपि (અવ્યય) વળી, પણ.
अभिधान પુ. નામ.

अभिभूत {अभि (ઉપ.) + भू નો ભૂ. કૃ} હરાવાયલું, જીતાયલું.
अभिरुचि સ્ત્રી. રૂચિ, ઇચ્છા.
अभिलाष પુ. ચાહના, ઇચ્છા.
अभिषेक्तुम् {अभि (ઉપ.) + सिच् નો હે. કૃ} અભિષેક કરવાને, રાજા બનાવવાને
अभूमि સ્ત્રી. અવિષય, અગોચર.
अभ्युदय પુ. ચડતી.
अमरावती સ્ત્રી. ઇંદ્રની રાજધાની.
अमात्य પુ. પ્રધાન.
अम्बर ન. આકાશ.
अयोध्या સ્ત્રી. અયોધ્યા.
अरण्य ન. જંગલ.
अरि પુ. શત્રુ
अरुन्धती સ્ત્રી. અરૂંધતી.
अर्घ्य ન. અર્ઘ્ય, પૂજનનું માન
अर्जुन પુ. અર્જુન.
अर्थ् ગ. ૧૦, આત્મને.–પ્ર ઉપસર્ગ સાથે, વિનવવું
अर्थ પુ. પૈસો, ધન.
अर्ह ગ. ૧, પરસ્મૈ. લાયક થવું.
अलंकार પુ. ઘરેણું.
अलङ्घनीय વિશે. ન ઓળંગવા જેવું.

अलि પુ. ભમરો.
अव् ગ. ૧, પરસ્મૈ. રક્ષવું.
अवतरत {अव (ઉપ.) + ગ. ૧, પરસ્મૈ. નો ? } ઊતરવું.
अवधीरणा સ્ત્રી. અવજ્ઞા
अवन्ती સ્ત્રી ઉજ્જયિની
अवलोक्य {अव (ઉપ) लोक् નો અવ્યય ભૂ. કૃ} જોઈને
अवस्तु ન મિથ્યા પદાર્થ
अवस्त्वारोप પુ. મિથ્યા પદાર્થની કલ્પના.
अविश्वास्य વિશે. અણભરૂસાદાર.
अशरण વિશે. અનાથ
अश्मन् પુ. પથ્થર.
अश्रु ન. આંસુ.
अश्व પુ. ઘોડો.
अश्वपति પુ. વિશેષ નામ.
अस् ગ. ૨, પરસ્મૈ. હોવું.
अस् ગ. ૪, પરસ્મૈ. ફેંકવું.
असत्य ન. જૂઠું, અસત્ય.
असि પુ તરવાર.
असुर પુ. દૈત્ય.
अस्त्र ન. ચમત્કારી હથિયાર.
अहित ન નુકશાન, ઈજા.

आ.

आकाश પુ. ન આકાશ.

आङ्ग्लभौम पु. ઇંગ્રેજ.
आचार पु. ચાલ, યોગ્ય વર્તણુક.
आचार्य पु. આચાર્ય.
आज्ञा स्त्री. હુકમ
आत्मज पु. દીકરો.
आत्मजा स्त्री. દીકરી.
आत्मन् पु. આત્મા, પોતે.
आदर पु. આદર, સત્કાર.
आदेश पु. હુકમ.
आध्यान न. ધ્યાન.
आप् મેળવવું;— प्र કે अव ઉપસર્ગ સાથે, મેળવવું, પામવું;— वि ઉપસર્ગ સાથે, વ્યાપવું.
आपद् स्त्री. આફત.
आम्र न. કેરી.
आयुष्मत् विशे. લાંબા આવરદાવાળું.
आरम्भ पु. આરંભ, શરૂઆત.
आरोप पु. આરોપ.
आर्या स्त्री. શાણી સ્ત્રી.
आवरण न. આચ્છાદન, અંતરાય, ઢાંકવું તે.
आश्रम पु. આશ્રમ, મઠ.
आसन न. આસન.
आह्लादक विशे. સુખકારક.

इ.

इच्छा स्त्री. ઇચ્છા.
इति (અવ્યય) એમ.
इत्थम् (અવ્યય) એવી રીતે.
इन्दु पु. ચંદ્ર.
इन्द्र पु. ઇંદ્ર.
इन्द्राणी स्त्री. ઇંદ્રની સ્ત્રી.
इव (અવ્યય) પેઠે, જાણે.
इष् [इच्छ्] ગ. ૬, પરસ્મૈ. ઇચ્છવું.
इषु पु. તીર.
इष्ट (इष् નો ભૂ. કૃ.) ઇચ્છેલું.

ई.

ईक्ष् ગ. ૧, આત્મને. જોવું;— अप ઉપસર્ગ સાથે, આશા રાખવી;— प्र ઉપસર્ગ સાથે, તપાસવું, પરીક્ષા લેવી;— उप ઉપસર્ગ સાથે, ઉવેખવું.
ईश्वर पु. પરમેશ્વર.

उ.

उक्त (वच નો ભૂ. કૃ.) કહેલું, બોલેલું.
उञ्छ् ગ. ૬, પરસ્મૈ. વીણવું.
उटज पु. ઝુંપડું.
उत (અવ્યય) અથવા.
उत्खात [उत् (ઉપ) खन् નો ભૂ. કૃ.] ખોદેલું.
उत्थाय [उत् (ઉપ.)+स्था નો અવ્યય ભૂ. કૃ.] ઉઠીને.
उत्सङ्गवर्तिन् विशे. (उत्सङ्ग पु. ખોળો) ખોળામાં બેઠું.

उत्सव पु. ઓચ્છવ.
उत्साह पु. ઉત્સાહ.
उदक न. પાણી.
उदधि पु. સમુદ્ર, દરિયો.
उद्यत विशे. તત્પર.
उद्यम पु ઉદ્યમ.
उद्यमसम विशे. (सम विशे. જેવું) ઉદ્યમ જેવું.
उद्यान न. વાડી.
उद्योग पु ઉદ્યોગ.
उपकार पु. ઉપકાર.
उपदेश पु ઉપદેશ.
उपवन न. બાગ, વાડી.
उपहार पु. ભેટ.
उपानह् स्त्री. જોડા, પગરખું.
उपाय पु ઉપાય.
उपालम्भ पु ઠપકો.
उर्वशी स्त्री. વિશેષ નામ

ऋ.

ऋतुपर्ण पु विशेष नाम, એક રાજા
ऋषि पु ઋષિ.
ऋष्यशृङ्ग पु. રામનો બનેવી.

ए.

एक सर्व. એક.
एव (અવ્યય) નક્કી.
एवम् (અવ્યય) એપ્રમાણે.

ओ.

ओदन पु. ભાત.

क.

कञ्चुकिन् पु. 'અંત પુર' વાળો અધિકારી.
कण्ठ पु. કંઠ.
कत्थ् ग. १, આત્મને. વખાણવું, ઓપાવવું.
कथ् ग. १०, કહેવું.
कथम् (અવ્યય) કેમ, શી રીતે
कथा स्त्री. વાત, કથા.
कदा (અવ્યય) ક્યારે.
कनीयस् विशे. વધારે ન્હાનું નાનું.
कन्या स्त्री. કુમારિકા.
कपट न કપટ.
कपि पु. વાંદરો.
कपिल पु. એક ઋષિનું નામ.
कपोल पु. ગાલ
कबरी स्त्री. અંબોડો, વેણી.
कम्प् ग १, આત્મને. કંપવું, હાલવું.
कमल न. કમળ.
कर पु. હાથ.
कर्ण पु કાન.
कर्तव्य न. કર્તવ્ય.
कर्तृ विशे पु न. કરનાર.

रतिलक पु विशेषनाम
रतिलकसमीपम् કપૂર-
તિલક પાસે.
र्मन् न. કામ.
लङ्क पु કલંક, ડાઘ
ला स्त्री કળા.
लि पु ઠગો.
ल्याण न સુખ, કલ્યાણ.
वि पु. કવિ.
ीश पु (कवि અને ईश पु. રાજા) કવિરાજ
ञ्चन न. સોનું.
ान्ता स्त्री વહાલી, વહુ.
ान्ति स्त्री કાંતિ
ार्तिक पु કાર્તિક મહિનો
ाल पु કાળ, વખત.
काष्ठ न લાકડું
कासार पु તળાવ
किङ्कर पु ચાકર.
किन्तु (અવ્યય) પરંતુ, પણ
किरि पु ભુંડ
किल (અવ્યય) ખરેખર
कीचक पु વિરાટ રાજાનો સેનાપતિ
कीर्ति स्त्री કીર્તિ
कुटुम्बिन पु કુટુંબનું માણસ
कुण्ठित (कुण्ठ् નો ભૂ કૃ) અટકાયલું, ખળાયલું.
कुतः (અવ્યય) ક્યાંથી
कुत्र (અવ્યય) ક્યાં.
कुप् ગ. ૪, પરસ્મૈ. ગુસ્સે થવું.
कुमारी स्त्री. કુમારિકા
कुम्भकार पु. કુંભાર.
कुरु पु. (બહુ) એક દેશનું નામ
कुर्वत् (कृ નો પરસ્મૈ. વ. કૃ.) કરતું.
कुर्वाण (कृ નો આત્મને. વ. કૃ.) કરતું.
कुलीन विशे. કુળવાન.
कुशलिन् विशे. કુશળ, સુખી.
कुस् ગ. ૪, પરસ્મૈ. ભેટવું
कुसुम न ફૂલ.
कूप पु. કૂવો
कूर्म पु કાચબો.
कृ કરવું,-अधि ઉપસર્ગ સાથે, અધિકાર આપવો, ઠરાવવું.
कृत (कृ નો ભૂ. કૃ) કરાયલું.
कृति स्त्री કૃત્ય, કામ
कृपा स्त्री કૃપા, મહેરબાની.
कृष् ગ. ૧, પરસ્મૈ અથવા ગ. ૬, ઉભય ખેડવું
कृषीवल पु ખેડુત
कृष्ण पु કૃષ્ણ
क्लृप् ગ ૧, આત્મને સમર્થ થવું
केवल विशे. કેવળ

चिरम् (અવ્યય) લાંબા વખતસુધી
चुर् (चोर्) ગ ૧૦, ચોરવું
चौर्य ન ચોરી

छ

छन्दस् ન વેદ, છંદ
छाया સ્ત્રી છાયા

ज.

जगत् ન જગત
जगत्कर्तृ પુ જગતનો રચનાર, પરમેશ્વર
जन् [जा] ગ ૪, આત્મને [illegible] થવું, જનમવું
जन પુ માણસ, લોક
जनक પુ બાપ, સીતાનો બાપ
जननी સ્ત્રી મા
जम्बूक પુ શિયાળ
जयत् (जि ગ ૧ પરસ્મૈનો વ કૃ) જીતતું, જિતવી
जयन्त પુ ઇન્દ્રનો પુત્ર
जरठ પુ ઘરડો પુરુષ
जरा સ્ત્રી ઘડપણ
जल ન પાણી
जल्प ગ ૧ પરસ્મૈ બોલવું
जान (ज्ञा નો વ કૃ) જાણતું
जाति સ્ત્રી જાતિ

जामातृ પુ જમાઈ
जायापती પુ (द्वि) વરવહુ
जि ગ ૧, પરસ્મૈ જીતવું
-वि સાથે, આત્મને જીતવું
जिह्वा સ્ત્રી જીભ
जिह्वाग्र ન (जिह्वा જીભ અને अग्र ન ટોચ) જીભનું ટેરવું
जीर्ण (जॄ નો ભૂ કૃ) જીર્ણ
जीव् ગ ૧, પરસ્મૈ જીવવું
जीव પુ જીવ
जीवित ન જીંદગી
जेतृ વિશે જીતનાર
ज्ञा જાણવું
ज्ञाति પુ સગો
ज्ञानामृत ન (ज्ञान ન જ્ઞાન અને अमृत ન અમૃત) જ્ઞાનરૂપી અમૃત
ज्यायस् (વિશે [illegible]), મોટું
ज्योत्स्ना સ્ત્રી ચાંદની

ड

डिम्भ પુ બાળક
डी ગ ૧ આત્મને ઉડવું

त

तड् (ताड्) ગ ૧૦, મારવું
तडाग પુ તળાવ

तुल पु ગોળ
(અવ્યય) તથી, પછી
(અવ્યય) ત્યાં
त्त्व न तत्त्व
था (અવ્યય) તે પ્રમાણે
दा (અવ્યય) ત્યારે
तनय पु દીકરો
तप् ग १, પરસ્મૈ તપવું
तपस् न તપ
तमस् न અંધારું
तमिस्रा સ્ત્રી રાત
तरु पु ઝાડ
तस्थिवस् વિશે ઊભેલું
तारक न તારો
तारागण पु (तारा સ્ત્રી તારો અને गण पु જથો) તારાનો જથો
तालु न તાળવું
तिल पु તલ
तीर न તેડ, કાંઠો
तुद् ग ६, ઉભય કનડવું, દુઃખ દેવું
तुल् (तोल) ग १०, તોળવું
तुल्य વિશે તુલ્ય, સરખું
तुष् ग ४, પરસ્મૈ વાગવું
तृण न તરણું, તરખલું
तृषित વિશે તરસ્યું
तृ ग १ પરસ્મૈ ઓળંગવું, -अव સાથે, ઊતરવું

तेजस् न તેજ
त्यज ग १, પરસ્મૈ તજવું
त्याग पु ત્યાગ
त्वष्टृ पु વિશ્વકર્મા, દેવોનો શિલ્પી

द.

दक्षिणा સ્ત્રી દક્ષિણા
दण्ड ग १०, દંડવું, સજા કરવી
दण्ड पु લાકડી
दण्डका સ્ત્રી એ નામનું વિંધ્યાચળ ઉપરનું જંગલ
दर्शनीय વિશે ખૂબસુરત.
दशरथ पु સૂર્યવંશી રાજા, રામનો બાપ
दह् ग १, પરસ્મૈ બાળવું
दा [कर्मणिरूप दी] આપવું
दा [यच्छ्] ग १, પરસ્મૈ આપવું,-प्रति સાથે, પાછું આપવું
दातृ વિશે દાતાર, આપનાર
दारिद्र्य न ગરીબપણું.
दासजन पु (दास पु દાસ અને जन पु માણસ) દાસ, ચાકરમાણસ
दासी સ્ત્રી દાસી
दिवौकस् पु દેવ

ध

धन
पु. कुबेर.
नमा-् विशे. धनवान
निक पु. धनाढ्य
नुम् न. કામઠું
र्म પુ ધર્મ, ફરજ
ातृ પુ. પેદાકરનાર, પરમેશ્વર
धान्य न. ધાન્ય, અનાજ
धार्तराष्ट्र પુ. ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર
धाव् ग. १, પરસ્મૈ. દોડવું
धीमत् વિશે. ડાહ્યુ, બુદ્ધિમાન.
धीर् ग. १०,–अव સાથે, તિ-
રસ્કારવું
धूर्जटि પુ. શિવ
धृ ग. १०, ધારણ કરવું, દેણ-
દાર હોવું
ग. १. ઉભય. उद् સાથે-
છોડવવું.
ृति સ્ત્રી. ધીરજ, હિંમત
ेनु સ્ત્રી. ગાય.
ुव વિશે. સ્થિર.
ानि (અવાજ, શબ્દ.
ंस् न १, આત્મને. નાશ
પામવું.

न.

न (અવ્યય) નહિ. [નહિ.
न कदापि (અવ્યય) કદિ
नख न. નખ.
नगर न. શહેર.
नगरी સ્ત્રી. શહેર.
नटी સ્ત્રી. નટી.
नद પુ. મોટી નદી.
नदी સ્ત્રી. નદી.
ननान्दृ સ્ત્રી. નણંદ.
नन्दिनी સ્ત્રી. છોકરી.
नप्तृ પુ. દીકરાનો દીકરો
नभस् न આકાશ.
नम् ग. १, પરસ્મૈ. નમવું
नमस् (અવ્યય) નમસ્કાર.
नयन न. આંખ.
नर પુ. પુરુષ
नल પુ નળરાજા.
नव વિશે. નવું.
नश् ग. ४, પરસ્મૈ. નાશ પા-
મવું.
नष्ट (नश् નો ભૂ. કૃ.) નાશ
પામેલું.
नाग પુ. હાથી.
नाट् ग. १०, ભજવવું.
नाम (અવ્યય) નામે
नामन् न. નામ.
नारद પુ એક દેવર્ષિ.
नारायण પુ વિષ્ણુ નામ.
नारी સ્ત્રી. સ્ત્રી.
नासिक પુ અનાસી.
नाश પુ. નાશ.

नित्यम् (અવ્યય) હમેશ
निधि પુ ભંડાર
निन्द् ગ. ૧, પરસ્મૈ. નિંદવું
निन्दा સ્ત્રી. નિંદા.
निपुण વિશે હુશિયાર
निमग्न {नि (ઉપ) + मस्ज् નો ભૂ કૃ} બુડેલું, ગિરફતાર
निरस्त {निर् (ઉપ) + अस् ગ ૪, પરસ્મૈ નો ભૂ કૃ} વિખેરાયલું, નાશ કરાયલું
निरूपित {नि (ઉપ.) + रूप् નો ભૂ કૃ} જોવાયલું, ઓ-ળી કઢાયલું
निर्देश પુ સૂચના
निर्मित {निर् (ઉપ.) + मा નો ભૂ કૃ} સરજાયલું, ઉપજા-વ્યું, કરાયલું
निर्हृनिमत् વિશે [illegible]
निवृत्त {नि (ઉપ) + वृत् નો ભૂ કૃ} પાછું આવેલું.
निशा સ્ત્રી. રાત
निशाचर પુ દૈત્ય
निष्क પુ સોના મ્હોર
निष्णात {नि (ઉપ) + स्ना નો ભૂ કૃ} પ્રવીણ
निष्फल વિશે ફળરહિત, વ્યર્થ
नी ન ૧, ઉભય લઈ જવું, દોરી જવું, -आ સાથે, આણવું, લાવવું, -परि સાથે, પરણવું, -प्र સાથે રચવું
नीचैराख्य વિશે. (नीचैस् અને आख्या સ્ત્રી. નામ. જેનું नीचैस् નામ છે તે
नीति સ્ત્રી. રાજનીતિ
नृ પુ. પુરુષ.
नृत् ગ. ૪, પરસ્મૈ. નાચવું
नृत्य ન. નૃત્ય.
नृप પુ. રાજા
नृपति પુ રાજા.
नृपत्व ન. રાજપણું.
नृशंस વિશે. ક્રૂર, દુષ્ટ
नेत्र ન. આંખ.
नैयायिक પુ. ન્યાયશાસ્ત્રી
नौ સ્ત્રી. વહાણ.
न्याय પુ ન્યાયશાસ્ત્ર.
न्यायसभा સ્ત્રી. (न्याय પુ. ઇનસાફ અને सभा સ્ત્રી) ઇનસાફની કચેરી

प.

पक्षिन् પુ. પક્ષી.
पङ्क પુ. કાદવ.
पच् ન ૧. ઉભય રાંધવું.
पञ्चवटी સ્ત્રી પંચવટી.
पण्डित પુ. પંડિત.
पण्य ન [illegible]

पत् ગ. ૧. પરસ્મૈ પડવુ.
पतन ન પડવું તે.
पतित (पत् નો ભૂ કૃ) પડેલું
पत्ति પુ પાળો.
पत्नी સ્ત્રી વહુ
पद् ગ. ૪, આત્મને —उत् સાથે, ઉત્પન્ન થવું,—निस् સાથે, નીપજવું,-प्रति સાથે, ધારણ કરવું.
पद्म ન. કમળ.
पयस् ન પાણી
परकीय વિશે પારકું
परम વિશે અત્યંત
परवत् વિશે પરાધીન
परशु પુ ફરશી
परशुराम પુ પૃથ્વી નક્ષત્રિય કરનાર બ્રાહ્મણ યોદ્ધો
पराक्रम પુ પરાક્રમ
परिणाम પુ પરિણામ, છેવટ.
परिहर्तव्य વિશે. તજવા-લાયક
परिहित [परि (ઉપ) +धा નો ભૂ કૃ] પહેરેલું
पर्ण ન પાંદડું.
पर्वत પુ પર્વત.
पल्वल પુ. તળાવડું
पवन પુ પવન
पशि પુ પશુ
पशु પુ. પશુ.
पश्चात् (અવ્યય) પછી
पश्यत् (दृश् ગ ૧. પરસ્મૈ. નો વ કૃ) જોતું,
पा [पिब्] ગ ૧,પરસ્મૈ પીવું (કર્મણિ રૂપ પી) -
पांसु પુ ધૂળ
पाठ પુ પાઠ
पाठशाला સ્ત્રી પાઠશાળા
पाणि પુ હાથ.
पाण्डव પુ પાંડુ રાજાનો પુત્ર.
पाद પુ પગ.
पादप પુ ઝાડ.
पान्थ પુ મુસાફર
पाप ન પાપ,-વિશે પાપી.
पार् ગ. ૧૦, ઓળંગવું
पार પુ પાર, છેડો.
पारितोषिक ન. ઈનામ.
पार्थिव પુ. રાજા.
पालक વિશે. પાળનાર.
पिण्ड પુ. પિંડ, પ્રેતને બલિદાનમા આપેલા ભાતનો ગોળો.
पितृ પુ બાપ,-દ્વિ માબાપ.
पितृव्य પુ કાકો
पीड् ગ. ૧૦, પીડવું
पीडा સ્ત્રી પીડા
पुच्छकावलम्बन ન (पुच्छ ન પૂછડું, અને अवलम्बन ન ટેકો) પૂછડાનો ટેકો

पुण्य न પુણ્ય—વિશે૰ પવિત્ર

पुण्यपण्य न પુણ્યરૂપી મૂલ, પુણ્યરૂપી નૂર

पुण्यवत् વિશે પુણ્યશાળી

पुत्र પુ દીકરો

पुत्रजन्म-प्रसम વિશે દીકરાના જન્મ જેવું

पुत्रीकृत વિશે (पुत्र દીકરો અને कृत કરેલું) દીકરા તરીકે માનેલું, દત્તક કરેલું

पुनर् (અવ્યય) ફરી

पुर (અવ્યય) આગળ

पुरा (અવ્યય) પૂર્વે

पुरी સ્ત્રી શહેર

पुरुष પુ માણસ

पुष् ગ ૯ પરસ્મૈ પોષવું

पुष्पशालिन् વિશે ફૂલવાળું

पुष्पित વિશે ફૂલેલું

पुस्तक न પુસ્તક

पूज् ૧૦, પૂજવું

पूजा સ્ત્રી પૂજા

पूजास्थान न પૂજા કરવાનું સ્થાન

पूत (પૂ નો ભૂ૰ કૃ૰) પવિત્ર કરાયેલું, પાવન

पृथ्वी સ્ત્રી પૃથ્વી

पृष्ट (प्रच्छ નો ભૂ૰ કૃ૰) પૂછાયેલું

पौर પુ નગરવાસી

प्रकर्ष પુ ઉત્કૃષ્ટતા, અત્યતા

प्रकाश પુ પ્રકાશ

प्रकृति સ્ત્રી પ્રધાનમંડળી પ્રધાન, સ્વભાવ

प्रकृतिसिद्ध વિશે [प्रकृति સ્ત્રી સ્વભાવ, અને सिद्ध (सिध् ગ ૧ કે ૪ નો ભૂ૰ કૃ૰) સિદ્ધ થયેલું] સ્વભાવસિદ્ધ સ્વાભાવિક

प्रच्छ् [पृच्छ्] ગ ૬, પરસ્મૈ પૂછવું—આ બેને (અમને) ક્રિયા થી

प्रजा સ્ત્રી રૈયત, સંતતિ

प्रत પુ ઓળો મા ર્ગ

प्रतनु વિશે થોડું, નાનું

प्रतिकृति સ્ત્રી કળી નકલ

प्रतिज्ञात [ज्ञा (ઉપ) + ज्ञा નો ભૂ૰ કૃ૰] કબૂલેલું

प्रतिपद् સ્ત્રી પડવો

प्रत्यय પુ વિશ્વાસ

प्रथ् ગ ૧૦, પ્રસિદ્ધ કરવું

प्रथम વિશે પહેલું

प्रथमसुकृत न (प्रथम પહેલું અને सुकृत સત્કર્મ) પહેલું સત્કર્મ

प्रभव पु. ઉત્પત્તિસ્થાન; ઉત્પત્તિ.
प्रभा स्त्री. તેજ.
प्रभूत विशे. પુષ્કળ.
प्रमदा स्त्री. જુવાન સ્ત્રી.
प्रमाण न. પ્રમાણ.
प्रयाग न. પ્રયાગ, અલાહાબાદ
प्रवर्तन न. પ્રેરણા.
प्रविष्ट [प्र (ઉપ.) + विश् નો ભૂ. કૃ.] પેઠેલું.
प्रशस्य विशे. વખાણવા લાયક.
प्रसन्न [प्र (ઉપ) + सद् નો ભૂ. કૃ.] પ્રસન્ન.
प्रसाद पु. મહેરબાની.
प्रस्थापित विशे. મોકલેલું.
प्राची स्त्री. પૂર્વ દિશા.
प्राज्ञ पु. ડાહ્યો માણસ
प्राणिन् पु. પ્રાણી.
प्राप्त [प्र (ઉપ.) + आप् નો ભૂ. કૃ.] પામેલું, પહોંચેલું.
प्रावीण्य न. હુશિયારી, પ્રવીણતા.
प्रासाद पु. મહેલ.
प्रासादतल न (प्रासाद મહેલ અને तल न. પૃ.) અગાશી
प्रिय विशे. વહાલું
प्रियंवदा स्त्री. શકુન્તલાની સખીનું નામ.
प्रियतमा स्त्री. વ્હાલામાં વ્હાલી.
प्रियवादिन् विशे. મીઠું બોલનાર
प्रियवादित्व न. મીઠા બોલાપણું.
प्रियाप्रवृत्ति स्त्री. (प्रिया स्त्री. વ્હાલી અને प्रवृत्ति स्त्री ખબર) વ્હાલીની ખબર.
प्री [प्रीण्] ग. १०, ખુશી કરવું.
प्रीति स्त्री. પ્રીતિ, પ્રસન્નતા.
प्रेमन् पु. न. પ્રીતિ, પ્રેમ.
प्रेयस् विशे. વધારે વ્હાલું, વ્હાલું.

फ.

फल न. ફળ.
फलाशिन् विशे. ફળ ખાનાર.

ब.

बन्धु पु. ભાઈ.
बल न. બળ.
बलि पु. બલિદાન.
बलि पु. બલિરાજા.
बहिस् (અવ્યય) બહાર.

बहु विशे० बहु
बाण पु० तीर०
बान्धव पु भाई, सगो
बाल पु छोकरो
बाहु पु हाथ
बिडाल पु बिलाडो
बिन्दु पु टपकुं
बुद्धि स्त्री बुद्धि
बुद्धिप्रभाव पु० (बुद्धि बुद्धि अने प्रभाव पु शक्ति) बुद्धिनी शक्ति
बुध ग. १, उभय जाणवुं समजवुं
ब्रह्मन् पु० ब्रह्मा न परब्रह्म
ब्रह्मविद् विशे ब्रह्मने जाणनार, तत्त्वज्ञानी
ब्रह्मारण्य न एक जंगलनुं नाम
ब्राह्मण पु ब्राह्मण
ब्रूते (ब्रू ग २ नु आत्मने व पु ३ नु रूप) कहे छे

भ

भक्ष् ग १०, खावुं
भगवत् विशे दिव्य पूज्य
भगिनी स्त्री बहेन
भगीरथ पु एक सूर्यवंशी राजा
भङ्ग पु भाग
भज् ग १, उभय सेववुं, भजवुं
भद्र न सुख, कल्याण
भय पु भय
भयकर विशे भयंकर
भर्मन् न घर
भवत् सर्व नु, तमे, आप
भवत्सकाश पु० (भवत् आप अने सकाश पु पडोश) आपनी हजूर
भविष्यति (भू ना भवि ना पु ३ नु रूप) थशे
भागीरथी स्त्री [illegible]
भार पु भार
भार्या स्त्री व०
भावय (भू ना प्रेरकना आज्ञार्थ पु २ नु रूप) कर, समज, बना०—सभा०पर्ने प्रेरकनुं कर्मणिरूप समजवुं जाणवुं छे.
भाविन् विशे थनार, थवानुं
भाष् ग १, आत्मने कहेवुं
भास्वग्गुरु विशे सूर्यना [illegible] (? ।)
भिक्ष् ग १, आत्मने भीख, भीख मागवी

भिक्षुक પુ. માગનાર, યાચક.
भिद् ભેદવું.
ति સ્ત્રી. બીક.
ेम પુ. પાંડુના બીજા દીકરાનું નામ.
ीरु સ્ત્રી. બીકણ (સ્ત્રી.)
भू ગ ૧, પરસ્મૈ હોવું, થવું; -अनु સાથે, અનુભવવું - उत् સાથે, ઉત્પન્ન થવું, નીપજવું
भूतार्थ પુ સત્ય, વસ્તુતા
भूति સ્ત્રી વસ્તી, આબાદી.
भूप પુ રાજા.
भूभृत् પુ રાજા.
भूमि સ્ત્રી પૃથ્વી, ભોંય
भूयस् વિશે બહુ મોટું, વધારે મોટું.
भूरि વિશે બહુ.
भूष् ગ ૧૦, શણગારવું, શોભાવું
भृ ગ. ૧, ઉભય. ભરવું,— भ्रियते રૂપ કર્મણિ.
भृत्य પુ ચાકર.
भोजन પુ. ભોજન, જમણ.
भोस् (અવ્ય) અરે, અહો.
भ्रातृ પુ. ભાઈ.
भ्रान्त (भ्रम् નો ભૂ. કૃ) ભમેલું.

म.

मणि પુ. મણિ.
मण्डप પુ. મંડપ.
मति સ્ત્રી બુદ્ધિ.
मत्स्य પુ. માછલું
मद् [माद्] ગ ૪, પરસ્મૈ. ગાંડા થવું, ભૂલ આવી.
मद પુ મદ
मदन પુ કામદેવ.
मदिराक्षी સ્ત્રી મનોહર નેનવાળી સ્ત્રી.
मधु ન. મધ.
मधुकर પુ ભમરો
मन् ગ ૪, આત્મને. વિચારવું, માનવું,-अनु સાથે, કબૂલ રાખવું.
मनःसंयम પુ (संयम પુ નિગ્રહ, કબજામાં રાખવું તે.) મનને કબજામાં રાખવું તે.
मनस् ન. મન.
मनु પુ વિશેષ નામ.
मन्त्र् ગ. ૧૦,-नि સાથે, આત્મને. નોતરવું.
मन्त्र પુ. મંત્ર.
मयूर પુ. મોર
मरण ન. મોત.
महत् પુ. પવન, દેવ.
महत् વિશે. મોટું.

महात्मन् પુ (महत् મોટુ) મહાત્મા મહાપુરૂષ
महारिपु પુ (रिपु પુ શત્રુ) મોટો શત્રુ
महिमन् પુ મહિમા
महिष પુ પાડો
महिषासुर પુ એક દૈત્યનુ નામ
महिषी સ્ત્રી પટ્ટરાણી
मही સ્ત્રી પૃથ્વી
महोत्सव પુ મહોત્સવ
मा (અવ્યય) મા, નહિ
मा ઉપસ ૧ निर् મધ્યે, નિપજાવવુ (निर्मापन કર્મણિ રૂપ)
मास ન માસ
माणवक પુ વિશેષ નામ
मातृ સ્ત્રી મા
माधुर्य ન મીઠાશ
मानिनी સ્ત્રી માનવાળી સ્ત્રી
मारुत પુ પવન, વાયુદેવતા
मार्ग ૧ ૧૦, શોધવુ
मार्ग પુ માર્ગ, રસ્તો
माला સ્ત્રી માળા
मार પુ અ..
मासचतुष्टय ન (मास પુ મહિનો चतुष्टय ન ચતુષ્ક) ચાર મહિના
मित्र ન મિત્ર
मित्रता સ્ત્રી મિત્રતા
मिलित्वा (मिल નો અભૂ કૃ) મળીને
मुक्त (मुच् નો ભૂ કૃ) થયેલુ
मुक्ति સ્ત્રી મોક્ષ
मुख ન મુખ
मुच् [मुञ्च] ૧ ૬ ઉભ મૂકવુ છૂટા કરવુ
मुद ૧ ૧, આત્મને ખુશ થવુ
मुह् ગ ૪ પરસ્મૈ ઘેલા થવુ, બેભાન થવુ
मूर्ख પુ મુરખ
मूर्खता ન (ता ન ભા) મુરખ
मूर्ति સ્ત્રી મૂર્તિ પ્રતિમા
मूर्तिमत् વિશે મૂર્તિમાન સાક્ષાત, પ્રત્યક્ષ
मृ (म्रिय्) ૧ ૬ આત્મને મરવુ
मृग् ૧ ૧૦, આત્મને શોધવુ
मृग પુ હરણ
मृत्यु પુ મોત
मेघ પુ વાદળ
मेघनाद ન [illegible]
मेदिनी સ્ત્રી પૃથ્વી
मेधाविन् વિશે બુદ્ધિમાન, [illegible]
मेष પુ [illegible]

मैत्रावरुण પુ. સોમયજ્ઞ કરાવનારમાંનો એક યાજક.
मोक्ष પુ. મોક્ષ.
मोदक પુ. લાડુ.
मौन ન. મુગાપણું.

य.

यक्ष પુ. યક્ષ, કુબેરનો સેવક.
यज् ગ. ૧, ઉભય. પૂજવું, યજ્ઞ કરવો.
यजमान પુ. યજમાન, યજ્ઞ કરનાર.
यज्ञिय વિશે. યજ્ઞસંબંધી, યજ્ઞનું.
यत् ગ ૧, આત્મને. મથવું, મહેનત કરવી.
यति પુ. યોગી
यतः (અવ્યય) જેથી, કારણ કે.
यत्न પુ. પ્રયત્ન.
यत्र (અવ્યય) જ્યાં.
यथा (અવ્યય) જે પ્રમાણે, જેમ.
यदा (અવ્યય) જ્યારે.
यदि (અવ્યય) જો.
यन्त्र પુ. યંત્ર, નાચો.
यशस् ન. જશ.
यशस्विन् વિશે. પ્રખ્યાત.
याच् ગ. ૧, ઉભય. યાચવું, માગવું.
याचक પુ. યાચક, માગનાર.
यात (या નો ભૂ. કૃ) ગયેલો.
या–ઉપ. आ સાથે, આવવું; –ઉપ. सम्+आ સાથે, આવવું (समायत ભૂ.કૃ).
यातृ સ્ત્રી. દેરાણી કે જેઠાણી
यात्रिक પુ. જાત્રાળુ.
यावत् (અવ્યય) જ્યાં સુધી.
युक्त (युज् નો ભૂ. કૃ.) જોડાયલું, યુક્ત.
युद्ध ન. લડાઈ.
युध् સ્ત્રી. લડાઈ.
युध् ગ. ૪, આત્મને. લડવું.
यूथ ન. ટોળું
योगिन् પુ. યોગી.
योजन ન. જોજન, આર ગાઉ
योध પુ. લડવૈયો.

र.

रक्ष् ગ. ૧, પરસ્મૈ. બચાવવું, સંભાળવું, રક્ષણ કરવું.
रक्षण ન. રક્ષણ; બચાવ
रक्षस् ન. રાક્ષસ.
रक्षा સ્ત્રી. રક્ષા, બચાવ, રક્ષણ.
रक्षित (रक्ष् નો ભૂ. કૃ.) બચાવાયેલું, રક્ષાયેલું.
रक्षिन् પુ. રક્ષક;—વિશે. રક્ષણ કરનાર.

रघु પુ. (બહુ) રઘુરાજાના વંશજ.
रच् ગ. ૧૦, રચવું, ગોઠવવું.
रजनी સ્ત્રી રાત.
रज्जु સ્ત્રી. દોરડી.
रजस् ન ધુળ, પરાગ
रति સ્ત્રી કામદેવની સ્ત્રીનું નામ, ખુશી, મઝા.
रत्न ન. રત્ન.
रथ પુ. રથ.
रथ्या સ્ત્રી. શેરી.
रभ् ગ ૧, આત્મને. હાથમાં લેવું,–आ સાથે, શરૂ કરવું
रम् ગ. ૧, આત્મને. રમવું.
रमण પુ. વહાલો, ધણી
रमा સ્ત્રી લક્ષ્મી.
रवि પુ. સૂર્ય.
रस પુ. રસ.
राक्षस પુ. રાક્ષસ.
राजद्वार ન. (द्वार ન બારણું) દરબાર, સરકાર કચેરી.
राजन् પુ. રાજા.
राज्ञी સ્ત્રી રાણી.
राज्य ન રાજ્ય.
राज्यलोभाकृष्ट વિશે. (राज्य ન. રાજ્ય, लोभ પુ. લોભ, आकृष्ट ખેંચાયેલું), રાજ્યના લોભથી ખેંચાયેલું.

रात्रि સ્ત્રી. રાત.
राम પુ. વિશેષ નામ.
रावण પુ રામનો શત્રુ, લંકાનો રાજા.
राशि પુ. ઢગલો.
रीति સ્ત્રી. રીત.
रुच् ગ. ૧, આત્મને ગમવું.
रुद् રડવું.
रुध् ગ. ૪, આત્મને.—ઉપસર્ગ अनु સાથે માનવું, તાબે થવું.
रुह् ગ. ૧, પરસ્મૈ. ઊગવું; आ સાથે, ચડવું
रे (અવ્યય) અરે!

ल.

लक्ष्मण પુ. રામનો ભાઈ.
लक्ष्मी સ્ત્રી. લક્ષ્મી.
लग्नवेला સ્ત્રી. મુહૂર્તની ઘડી.
लङ्घ् ગ. ૧. આત્મને. ઓળંગવું, ઠેકવું.
लज्ज् ગ. ૬, આત્મને. લાજવું, શરમાવું.
लज्जा સ્ત્રી. લાજ.
लता સ્ત્રી. વેલ.
लतागृह ન. લતામંડપ, માંડવો.
लभ् ગ. ૧, આત્મને. મેળવવું.

लम्ब् ग. १, आत्मने -अव साथे, आधारे लेवो, पकडवुं.

ललना स्त्री. स्त्री.

लव पु रामनो पुत्र.

लवण न. मीठुं; विशे. खारुं.

लाङ्गूल न पुछडुं.

लिङ्ग पु. जाति (=स्त्रीवर्गमा के पुरुषवर्गमां होवापणुं)

लुट् ग. ८, परस्मै. आळोटवुं, लोटवु.

लुभ् ग. ६, तथा ग. ४, परस्मै तलपवुं, लोभ राखवो, मोहित थवु.

लोक पु. लोक, दुनिया.

लोभ पु. लोभ.

व.

वश पु. वश, कुळ.

वक्षस् न. छाती.

वचन न. वचन.

वचस् न. वचन.

वञ्चक पु ठगारो.

वत्स पु. बच्चु.

वद् ग १, परस्मै. बोलवुं.

वध पु. वध, मारवुं ते.

वधू स्त्री. वहु, जुवान स्त्री.

वन न वन

वनवासिन् विशे. वनमा रहेनार

वनौकस् पु. वनमा रहेनार.

वन्द् ग १, आत्मने. नमवुं.

वयस् न. उमर

वयस्य पु मित्र

वल्गु विशे. खूबसुरत अ. रवाज, देखावडुं

वरम् (अव्यय) बेहेतर, ठीक

वराह पु डुक्कर, भुंड

वर्ण् ग १०, वखाणवुं, वर्णवु

वर्ण पु जात, रंग

वर्त्मन् न रस्तो

वल्लभ पु व्हालो

वशा स्त्री हाथणी.

वस् ग १, परस्मै. रहेवुं, वसवु;-अधि साथे, रेहेवु.

वसत् (वस् नो व कृ) वसतु

वसति स्त्री रहेठाण

वसन न वस्त्र

वसन्त पु वसंत ऋतु

वसु न धन

वसुदेव पु कृष्णनो बाप

वसुधा स्त्री पृथ्वी.

वस्तु न वास्तविक पदार्थ, वस्तु

वस्त्र न वस्त्र

वह् ग. १, उभय. वहेवुं, वहावुं, लई जवुं.

वा (અવ્યય) અથવા
वाक्पटुता સ્ત્રી (पटुता સ્ત્રી હુશિયારી) બોલવાની છટા
वाच् સ્ત્રી વાણી
वाचा સ્ત્રી વાણી
वाञ्छ ગ ૧, પરસ્મૈ ઇચ્છવુ
वाणी સ્ત્રી વાણી
वात પુ પવન
वातायन ન બારી
वाद ગ ૧૦, આત્મને –अभि સાથે, નમવુ
वापी સ્ત્રી વાવ
वायस પુ કાગડો
वायु પુ વાયુ
वारि ન પાણી
वार्ता સ્ત્રી વાત
वास પુ વાસ
वासित વિશે સુવાસિત
वासुदेव પુ કૃષ્ણ
विग्रहसंधि પુ (विग्रह પુ લડાઈ संधि પુ સલાહ) લડાઈ અને સલાહ
विचित्र વિશે, વિચિત્ર, રંગબેરંગી
वित्त ન દોલત ધન
विद् [वेत्ति] ગ ૨, ઉભય જાણવુ
विद् ગ ૪, આત્મને હોવુ
विद्युत् સ્ત્રી વીજળી
विद्वत्त्व ન વિદ્વત્તા વિદ્વાન પણુ
विद्वस् વિશે વિદ્વાન ભણેલુ
विधि પુ વિધિ, ધર્મશાસ્ત્રની આજ્ઞા
विधेय વિશે કરવા યોગ્ય
विनय પુ વિનય, નમ્રતા
विना (અવ્યય) વિના સિવાય
विपत्ति સ્ત્રી આફત
विपद् સ્ત્રી આફત
विप्रिय ન અપ્રિય, તકલીફ, –વિશે અણગમતુ
विमार्ग પુ આડો રસ્તો
विमुख વિશે અવળા મોઢા વાળુ
वियत् ન આકાશ
वियोग પુ વિયોગ
विराव પુ ચીસ
विवर ન ગુફા
विवाह પુ વિવાહ
विश् ગ ૬, પરસ્મૈ પેસવુ, –आ સાથે, નમવુ
विशुद्ध [वि (પુ)+शुध् ગ ૪ પરસ્મૈ નો ભૂ કૃ] શુદ્ધ
विश्रामहेतोः [विश्राम પુ વિરામ અને हेतु પુ મતલબ, એ બે ના સમાસ विश्राम-

महेतु पु नी पचमी विभ-
क्तिनु એકવચન) નિશ્ચિંત
આવાના સમમથી
न्य न विस
श्वकर्मन् पु વિશ્વકર્મા.
श्वामित्र पु એક ઋષિ
श्वासकारण न (विश्वास
पु ભરૂસો, कारण न. કા-
રણ) વિશ્વાસનુ કારણ
ाप न ઝેર
ष्णु पु વિષ્ણુ
हग पु पक्षी.
हित (वि (ઉપ) + धा नो
ભૂ. કૃ) કરમાવેલુ, સ્થાપેલુ.
ीणि સ્ત્રી ગરો
ीर पु થૂરો, લડવૈયો
ृ-उ पसर्गपरि સાથે, વિંટાળવુ,
ઘેરવુ.
ृक्ष पु ઝાડ
ृत् न १, આત્મને હોવુ,-नि
સાથે, પાછા આવવુ
ृद्-उपसर्ग ग સાથે, રારે ક-
રવુ, લઈ લેવુ
ृत्-उपसर्ग परा સાથે, પાછા
વળવુ; परावृत्त्य પાછા વળીને
ृत्ति સ્ત્રી. વૃત્તિ.
ृथा (અવ્યય) ફોકટ.
ृध् ग. १, આત્મને વધવુ.
ृष पु. ખાદ.
१२

वृषभध्वज पु મહાદેવ.
वेद पु વેદ.
वेधस् पु. બ્રહ્મા
वेष् ग १, આત્મને. ધ્રુજવુ,
ચગચગવુ
वैयात्य न मूर्खामी
व्यथा સ્ત્રી. પીડા, ઇજા.
व्यसन न દુખ, સંકટ, ટેવ,
લત
व्याघ्र पु. વાઘ.
व्याध पु. પારધી.
व्याधि पु રોગ
व्रज् ग. १. परस्मै. જવુ.
व्रीहि पु. વ્રીહી કે વડીના દાણો.

श.

शंस् ग. १, परस्मै वखाणवु
કહેવુ.
शंस्-उपसर्ग आ સાથે, ग.१.
આત્મને. આશા રાખવી,
તકાસવુ.
शकुन्तला સ્ત્રી. વિશેષ નામ
शङ्क् ग. १, આત્મને. વહેમ
આવવો, શકા લેવી.
शङ्का સ્ત્રી. શકા, વહેમ.
शत्रु पु. વશ્મો, દુ ા.
शत न. સો, ગતક.
शत्रु पु. શત્રુ, દુશ્મન.

शत्रुनिग्रह પુ શત્રુ માથે ન ડાઈ

शम् [शाम्] ગ ૪, પરસ્મૈ શાંત થવુ

शम्बूक પુ વિશેષ નામ

शम्भु પુ શિવ, મહાદેવ

शर પુ તીર

शरद् સ્ત્રી શરદ ઋતુ

शरीर ન શરીર

शरीरस्थ વિશે શરીરમા રહેતુ

शय्या સ્ત્રી પથારી, સેજ

शव ન મુડદુ, શબ

शान्ता સ્ત્રી રામની બહેન

शान्ति સ્ત્રી શાંતિ

शाला સ્ત્રી શાળા, સ્થળ

शास् ગ ૨ પ શિખાવવુ

शासत् (शास् નો વ કૃ) રાજ્ય કરતુ

शासन ન હુકમ

शास्त्र ન શાસ્ત્ર

शिक्ष ગ ૧, આત્મને શીખવુ

शिखर ન શિખર

शिखरिन् પુ પર્વત

शिरस् ન માથુ, શિર

शिला સ્ત્રી પથ્થર

शिव ન કલ્યાણ

शिवालय ન શિવનુ દેરુ

शिशिर પુ કે ન શિશિર ઋતુ

शिशु પુ બાળક

शिष्य પુ શિષ્ય, વિદ્યાર્થી

शीर्ष ન માથુ

शुक પુ પોપટ

शुच ગ ૧, પરસ્મૈ શોક શોક કરવો

शुम्भ ગ ૧, આત્મને શોભવુ ધગરત હોવુ

शुभ વિશે સારૂ

शुष ગ ૪, પરસ્મૈ સુકાવુ

शूद्र પુ શુદ્ર

शूद्रक પુ વિશેષ નામ

शृगाल પુ શિયાળ

शोभन વિશે સારૂ

शोभा સ્ત્રી શોભા

श्मशान ન સ્મશાન

श्रम [श्राम्] ગ ૪, પરસ્મૈ થાકવુ

श्रवण ન સાંભળવુ

श्रि ગ ૧, ઉભય –ઉપગ આત્મને, આશરે જવુ ૨ શરણે જવુ

श्रीमत् વિગ આબાદ, સુખી

श्रीषेण પુ વિશેષ નામ

श्रु સાંભળવુ

श्रुति સ્ત્રી કાન, વેદ

श्रुतिमत विशे વેદ જાણનાર વેદપારગત

श्रेष्ठ વિશે. શ્રેષ્ઠ.
श्रेयस् વિશે. બહેતર, કલ્યાણકારક.
श्रोतृ વિશે. સાંભળનાર, શ્રોતા.
श्लाघ् ગ. ૧, આત્મને. વખાણવું.
श्लोक પુ કે ન. કવિતા, શ્લોક, છંદ.
श्वश्रू સ્ત્રી. સાસુ.
श्वस् (અવ્યય) આવતી કાલે.
श्वापद પુ. શિકારી પ્રાણી.
श्वेत વિશે. ધોળું.

स.

संकट ન. સંકટ, સંકડામણ.
संगीत ન. ગાયન, સંગીત.
संगमोत्सुक વિશે. મેળાપને માટે આતુર, મળવાને ઇંતેજાર.
संतप्त [सं (ઉપ.) + तप् નો ભૂ. કૃ.] તપેલું, બળેલું.
संदेश પુ. સંદેશો.
संनिधि પુ. પડોશ.
संपद् સ્ત્રી. સંપત્તિ, આબાદી.
संपर्क પુ. સબંધ, સંબંધ.
संभार પુ. તૈયારી.
संशय પુ. સંશય.
संसार પુ. સંસાર, ભવ, દુનિયા.
सखि પુ. મિત્ર, દોસ્તદાર.
सखी સ્ત્રી. બહેનપણી.
सचिव પુ. આપ્ત, મિત્ર.
सत्तत्त्व ન. ખરેખરું તત્વ.
सत्य ન. સત્ય.
सत्यम् (અવ્યય) ખરેખાત.
सत्वरम् (અવ્યય) જલદી.
सद् [सीद्] ગ. ૧, પરસ્મૈ.
—अव સાથે, દુઃખી થવું.
सद्-ઉપસર્ગ नि સાથે [निषीद्], ગ. ૧, પરસ્મૈ. બેસવું.
सदस् સ્ત્રી. કે. ન. સભા.
सदा (અવ્યય) હમેશાં.
सदाचार પુ. સદાચાર.
सन्त् (अस् ના વ. કૃ. सत् નું પુ. પ્રથમાનું બ.વ.), છતો.
सभा સ્ત્રી. સભા, ઘર.
समचित्त વિશે. (सम વિશે. સરખું અને चित्त ન. ચિત્ત) સરખા દિલવાળું, સમાન ગણનારું.
समराङ्गण ન. રણભૂમિ.
समर्थ વિશે. સમર્થ.
समाज પુ. સભા, મંડળ.
समुद्र પુ સમુદ્ર, દરિયો.
सरस् ન. સરોવર.
सर्प પુ સાપ.
सर्वत्र (અવ્યય) બધે.

सर्वदा (અવ્યય) હમેશા
सवितृ પુ સૂર્ય
सव्येष्टृ પુ. સારથિ
सह् ગ ૧, આત્મને. સહેવુ
सह (અવ્યય) સાથે
सहचरी સ્ત્રી સહિયર, સોબતણ, સોબતમા રહેનારી.
साक्षिन् પુ સાક્ષી
साधयितव्य વિશે કર્તવ્ય (વસ્તુ)
साधु પુ સત્પુરુષ, વિશે સારુ
सान्त्व् ગ ૧૦, શાંત પાડવુ
सारङ्ग પુ હરણ.
सारथि પુ સારથિ.
सार्थ પુ ટોળુ, કાફલો, સાથ.
साष्टाङ्गपातम् (સામાસિક અવ્યય) સાષ્ટાંગ નમસ્કાર સાથે
सिंह પુ. સિંહ
सिच् [सिञ्च्] ગ ૬, ઉભય સિંચવુ, છાંટવુ
सीता સ્ત્રી વિશેષનામ
सु (નામને આરંભે અવ્યય તરીકે) સારુ
सुकृत ન. } સત્કર્મ
सुकृति સ્ત્રી }
सुचरित ન }
सुख ન સુખ.
सुखभाज् વિશે સુખી
सुखलेश પુ (लेश પુ અંશ) સુખનો અંશ.
सुगन्धि વિશે સુવાસિત, ખુશબોદાર
सुमन्त्र પુ રામનો સારથિ
सुरभि વિશે ખુશબોદાર
सुवर्ण ન સોનુ
सुवृत्त વિશે સારી ચાલનુ
सुष्ठु (અવ્યય) સારા, ઠીક
सुहृद् પુ મિત્ર
सूक्त ન વેદનો મંત્ર
सूत्रधार પુ સૂત્રધાર
सूद् ગ ૧૦,—नि સાથે [नि-षूद्], નાશ કરવો, ફના કરવુ
सूद પુ રસોઈઓ
सूनु પુ દીકરો
सूर्य પુ. સૂર્ય
सृ ગ ૧, પરસ્મૈ સરકવુ, ખસવુ, જવુ
सृ-ઉપસર્ગ प्र સાથે, પસરવુ.
सृज् ગ ૬, પરસ્મૈ. સરજવુ, નિપજાવવુ.
सृष्टि સ્ત્રી. સૃષ્ટિ
सेना સ્ત્રી સેના.
सेनापति પુ. સેનાપતિ, લશ્કરનો સરદાર.
सेव् ગ ૧, આત્મને સેવવુ,

–ઉપસર્ગ परि સાથે, સેવવુ, અંગીકાર કરવુ.
सैनिक પુ લશ્કરી સિપાઈ, લડવૈયો. [રસ
सोम પુ સોમવલ્લી કે સોમ-
सोमवासर પુ સોમવાર.
सोढ (सह् નો ભૂ. કૃ) સહે-વાયલુ [સુરતી
सौन्दर्य ન સુંદરપણુ, ખૂબ
स्तुति સ્ત્રી વખાણ, પ્રાર્થના
स्तेन પુ ચોર
स्त्रीरत्न ન. રત્નરૂપ સ્ત્રી
स्था [तिद्] ગ ૧, પરસ્મૈ. ઊભા રહેવુ (કર્મણિરૂપ स्थी).
स्था-ઉપસર્ગ उत् સાથે, ઊઠવુ
स्निह् ગ. ૪, પરસ્મૈ સ્નેહ રાખવો
स्पन्द् ગ ૧, આત્મને ફરક-વુ, ધડકવુ
स्पर्ध् ગ. ૧, આત્મને ખરો-બરી કરવી, સરસાઈ કરવી
स्पृश् ગ. ૬, પરસ્મૈ અડકવુ.
स्पृष्ट (स्पृश् નો ભૂ કૃ) અડકેલ
स्पृह् ગ. ૧૦, ચહાવુ, ઝંખ-વુ, તૃષ્ણા રાખવી
स्फुर् ગ ૬, પરસ્મૈ. ધડકવુ, ફરકવુ, તરફડવુ

स्मि ગ. ૧, આત્મને. હસવુ, મોં મલકાવવુ—ઉપસર્ગ वि સાથે, આશ્ચર્ય પામવુ
स्मृ ગ. ૧, પરસ્મૈ. સભારવુ, યાદ રાખવુ,—ઉપસર્ગ वि સાથે, વીસરવુ, ભુલી જવુ.
स्मृति સ્ત્રી યાદદાસ્ત ; સ્મૃતિ (ધર્મશાસ્ત્ર).
स्रस् ગ ૧, આત્મને ખરવુ.
स्रष्टृ પુ. સૃષ્ટિકર્તા;—વિશે. સરજનાર.
स्वकृत्य ન પોતાની ફરજ.
स्वदेश પુ (स्व પોતાનો અને देश પુ મુલક), સ્વદેશ
स्वप्न ન શમણુ
स्वर्ग પુ સ્વર્ગ
स्वविषय પુ (विषय પુ મુ-લક) પોતાનો મુલક
स्वसृ સ્ત્રી બહેન [ખાણુ
स्वस्ति (અવ્યય) અખંડ ક-
स्वास्थ्य ન સ્વસ્થતા, શાંતિ.
स्वाद् ગ ૧, આત્મને ચાખવુ, ભાવવુ
स्वामिगुणोपेत વિશે (स्वामिन् ધણી, गुण ગુણ, અને उपेत યુક્ત) ધણીના ગુણોથી યુક્ત
स्वामिन् પુ ધણી
स्वीय વિશે પોતાનુ

ह

हन् હણવું
हरि પું વિશેષ નામ
हरिण પું હરણ
हर्म्य ન હવેલી
हलाहल ન હળાહળ ઝેર
हविस् ન બળિદાન
हस् ગ ૧, પરસ્મૈ –ઉપસર્ગ वि સાથે મશ્કરીમાં હસવું
हस्त પું હાથ
हि–ઉપસર્ગ प्र સાથે, મોકલવું
हित વિશે હિતકારક,–ન ભલું, હિત
हिम ન બરફ
हुतभुज् પું અગ્નિ
हृ ગ ૧, ઉભય લઈ જવું, હરી જવું–ઉપસર્ગ आ સાથે લાવવું કે યજ્ઞ કરવો,–ઉપસર્ગ प्र સાથે, મારવું,–ઉપસર્ગ वि સાથે, ક્રીડા કરવી
हृदय ન હૈયું
हे (અવ્યય) અહો, અરે
ह्यस् (અવ્યય) ગઈ કાલે
ह्वे ગ ૧, ઉભય બોલાવવું

ગુજરાતી સંસ્કૃત શબ્દકોશ.

અખંડ કલ્યાણ स्वस्ति અવ્યય.
અગ્નિ अग्नि પુ , हुतभुज् પુ,
અગાશી प्रासादतल ન (प्रा-
  साद મહેલ અને तल
  પૃ૪).
અગોચર अभूमि સ્ત્રી.
અગીઆર કરવુ परि (ઉપ.)+
  सेव् ગ. ૧, આત્મને
અજ્ઞાન अज्ञान ન
અટકાવાયલું कुण्ठित (कुण्ठ्
  નો ભૂ. કૃ).
અડકવું स्पृश् ગ. ૬, પરસ્મૈ.
અડકેલુ स्पृष्ट (स्पृश् નો ભૂ.
અડદ माप પુ. (કૃ.)
અણગમતુ विप्रिय વિશે.
અણભરૂમાદાર अविश्वास्य
  વિશે.
અત્યંત अतीव અવ્યય ; परम
  વિશે. प्रकर्ष પુ.
અથવા अथवा અવ્યય, उत
  અવ્યય, वा અવ્યય.
અધિકાર આપવો अधिकृ
  ૬ अधि (ઉપ.)+कृ.૬.
અધિપતિ अधिपति પુ.
અનર્થ अनर्थ પુ.
અનાજ धान्य ન.
અનાથ अशरण વિશે.
અનિષ્ટ अनर्थ પુ.
અનુભવવુ अनु (ઉપ)+भू
  ગ ૧, પરસ્મૈ.
અનુસરવુ अनु (ઉપ.)+सृ
  ગ ૧, પરસ્મૈ, अनु (ઉપ)
  +गम् [गच्छ्] ગ. ૧,
  પરસ્મૈ.
અને च અવ્યય.
અંત:પુરનો વડો અધિકારી
  कञ्चुकिन् પુ.
અન્વય आवरण ન
અંધારૂં तमस् ન [પુ.
અપરાધનો હેશ. अपराधलव
અપવિત્ર કરાયલું दूषित (दूष्
  નો ભૂ. કૃ).
અભિષેક કરવાને अभिषेक्तुम्
  ૬ अभि (ઉપ) + सिच्
  નો હે કૃ ૬.
અભ્યાસ अध्ययन ન.
અંબોડો कवरी સ્ત્રી.
અરે अरे અવ્યય; हे અવ્યય.

અર્ઘ્ય अर्घ्य ન
અવજ્ઞા अवधीरणा સ્ત્રી.
અવદશા दुर्दशा સ્ત્રી.
અવાજ ध्वनि પુ.
અવળે મોંહાળુ विमुख વિશે
અવિષય अभूमि સ્ત્રી.
અસત્ય अनृत ન ; असत्य ન
અસ્થિર अध्रुव વિશે
અહિ अत्र અવ્યય.
અહો भोस् અવ્યય

આ.

આંખ नयन ન , चक्षुस् ન , नेत्र ન.
આંસુ अश्रु ન.
આકાશ अम्बर ન , वियत् ન., आकाश પુ. ન, नभस् ન.
આગળ पुरः અવ્યય.
આચરવું आ (ઉપ.) + चर् ગ. ૧, પરસ્મૈ.
આચાર્ય आचार्य.
આચ્છાદન आवरण ન.
આજ अद्य અવ્યય
આજ્ઞા आदेश પુ ; आज्ञा સ્ત્રી
આડો રસ્તો विमार्ग પુ.
આણવું आ (ઉપ) + नी ગ ૧, ઉભય
આત્મા आत्मन् પુ.

આથી अतः અવ્ય.
આદર आदर પુ.
આપ भवत् સર્વ.
આપનાર दातृ વિશે.
આપની હજુર भवत्सक પુ. (भवत् સર્વ. આપ ; सकाश પુ પાસે).
આપવું दा [यच्छ्] ગ. પરસ્મૈ. (કર્મણિરૂપ द
આફત आपद् સ્ત્રી., વિ સ્ત્રી , विपत्ति સ્ત્રી
આબાદ श्रीमत् વિશે.
આબાદી भूति સ્ત્રી; સ
આરંભ आरम्भ પુ. [?
આરોપ आरोप પુ.
આર્ય आर्य પુ.
આવતી કાલે श्वस् અવ્યય.
આવી જવું आ (ઉપ) + f ગ. ૧, ઉભય.
આગળ લેવા लभ् (ઉપ.) लभ् ગ ૧, આત્મને.
આરામ પામવો आ (ઉપ.) श्रम् ગ. ૧, આત્મને.
આશ્રય પામવો आ (ઉપ) श्रि ગ. ૧, આત્મને.
આશ્રય संश्रय પુ.
આશ્રિત अनुजीविन् વિશે.
આસન आसन ન.
આંગણું कुट्ट ન., ?, પ્રાં

ઈ.

ઈગ્રેજ आङ्गलभौम पु.
ઈગ્લાંડ आङ्गलभूमि स्त्री.
ઈચ્છવું इष् [इच्छ्] ग. ६, परस्मै ; वाञ्छ् ग. १, परस्मै.
ઈચ્છા अभिरुचि स्त्री ; अभिलाष पु.; इच्छा स्त्री.
ઈચ્છેલું इष्ट (इष् ग. ६, नो भू. कृ.).
ઈજા अहित न.; व्यथा स्त्री
ઈમાફની કચેરી न्यायसभा स्त्री.
ઈનામ पारितोषिक न
ઈન્દ્રની રાજધાની अमरावती स्त्री

ઉ.

ઉગ્ર चण्ड विशे.
ઉત્કૃષ્ટતા प्रकर्ष पु.
ઉત્પત્તિ प्रभव पु.
ઉત્પન્ન થવું जन् [जा] ग. ४, आत्मने ; उत् (उप) + भू ग. १, परस्मै ; उत् (उप) + पद् ग. ४, आत्मने.
ઉત્પત્તિસ્થાન प्रभव पु.
ઉત્સાહ उत्साह पु.
ઉદ્યમ उद्यम पु.
ઉદ્યમ જેવું उद्यमसम विशे.
ઉદ્યોગ उद्योग पु.
ઉન્હાળો ग्रीष्म पु.
ઉપકાર उपकार पु.
ઉપજાવાયેલું निर्मित [निर् (उप) + मा नो भू. कृ.].
ઉપદેશ उपदेश पु.
ઉપરી अधिपति पु.
ઉપાય उपाय पु.
ઉંમર वयस् न.
ઉવેખવું उप (उप.) ईक्ष् ग. १, आत्मने.

ઊ.

ઊગવું रुह् ग. १, परस्मै.
ઊઠવું उत् (उप.) + स्था [तिष्ठ] ग. १, परस्मै.
ઊઠીને उत्थाय [उद् (उप) + स्था नो अव्यय भू. कृ.]
ઊતરેલું अवतरत् [अव (उप.) + तृ ग. १, परस्मै. नो व. कृ.].
ઊતરવું अव (उप.) + तृ.
ઊભા રહેવું स्था [तिष्ठ] ग. १, परस्मै.
ઊભેલું तस्थिवस् विशे.

ऋ.

ઋષિ ऋषि पु.

એ.

એક एक सर्व.
એકઠા મળવું सम् (ઉપ) + गम् [गच्छ्] આત્મને.
એ પ્રમાણે एवम् અવ્યય.
એમ इति અવ્યય.
એવી રીતે इत्थम् અવ્યય.

ઓ.

ઓચ્છવ उत्सव પુ.
ઓપાવવું कथ् ગ. ૧, આત્મને.
ઓસડ अगद પુ.
ઓળંગવું तॄ ગ ૧, પરસ્મૈ. पार् ગ ૧, लङ्घ् ગ. ૧, આત્મને., सम् કે उद् (ઉપ) + तॄ ગ. ૧, પરસ્મૈ.

ક.

કંઠ कण्ठ પુ
કથા कथा સ્ત્રી.
કદિ નહિ न कदापि અવ્યય.
કનડવું तुद् ગ. ૬, ઉભય.
કપટ कपट ન.
કબૂલ રાખવું अनु (ઉપ.) + मन् ગ. ૪, આત્મને.
કબૂલેલું प्रतिज्ञात [प्रति (ઉપ.) + ज्ञा ના ભૂ. કૃ]
કમળ कमल ન ; पद्म ન.
કંપવું कम्प् ગ ૧, આત્મને
કરતું कुर्वत् (कृनो પરસ્મૈ વ કૃ), कुर्वाण (कृनो આત્મને. વ કૃ.)
કરનાર कर्तृ વિશે.
કરવા યોગ્ય विधेय વિશે.
કરાયલું निर्मित [निर् (ઉપ) + मा નો ભૂ. કૃ], कृत (कृ નો ભૂ. કૃ.), विहित [वि (ઉપ) + धा નો ભૂ કૃ].
કર્તવ્ય कर्तव्य ન.
કલંક कलङ्क પુ.
કલ્યાણ कल्याण ન, भद्र ન, शिव ન.
કલ્યાણકારક श्रेयस् વિશે.
કવિ कवि પુ.
કવિરાજ कवीश પુ.
કહે છે ब्रूते (ब्रू ગ ૨, નું આત્મને. વર્તમાન ત્રી પુ. એ વ.).
કહેલું उक्त (वच् નો ભૂ. કૃ)
કહેવું कथ् ગ. ૧૦; भाष् ગ. ૧, આત્મને., शंस् ગ. ૧, પરસ્મૈ. वद् ગ. ૧, પરસ્મૈ
કળા कला સ્ત્રી
કાંઠો तीर ન.
કાકો पितृव्य પુ.
કાગડો वायस પુ.

ચબો कूर्म पु.
દવ पङ्क पु.
ન कर्ण पु; श्रवण पु.; श्रुति स्त्री.
ાંતિ कान्ति स्त्री.
ાફલો सार्थ पु.
કામ कर्मन् न; कृति स्त्री.
કામઠું चाप न.; धनुस् न.
કામદેવ मदन पु.
કાર્તિક મહિનો कार्तिक पु.
કાળ काल पु.
કિંવા अथवा અવ્યય.
કીર્તિ कीर्ति स्त्री.
કુંભાર कुम्भकार पु.
કુટુંબનું માણસ कुटुम्बिन् पु.
કુબેર धनपति पु.
કુમારિકા कन्या स्त्री.; कुमारी स्त्री.
કુશળ कुशलिन् વિશે.
કુળ वंश पु.
કુળવાન कुलीन વિશે.
કૂવો कूप पु.
કૃપા कृपा स्त्री.
કે अथवा અવ્યય.
કેમ कथम् અવ્યય.
કેરી आम्र न.
કેવળ केवल વિશે.
કોદાળો खनित्र न.
કોશ कोश पु.
ક્યાં क्व અવ્યય.
ક્યાંથી कुतः અવ્યય; कुत्र અવ્યય.
ક્યારે कदा.
ક્લેશ क्लेश पु.
ક્રીડા क्रीडा स्त्री.
ક્રીડા કરવી क्रीड् ગ. ૧, આત્મને.
ક્રૂર नृशंस વિશે.
ક્રોધ क्रोध पु.
ક્ષમા क्षमा स्त्री.

ખ.

ખંડ द्वीप पु.
ખમવું क्षम् ગ. ૧, આત્મને.
ખરવું स्रंस् ગ. ૧, આત્મને.
ખરાબ કામ दुष्कृति स्त्री.
ખરાબ ચાલ दुराचार पु.
ખરાબ માણસ दुर्जन पु.
ખરીદાયેલું क्रीत (क्री નો ભૂ. કૃ.).
ખરેખર किल અવ્યય.
ખરેખરું તત્ત્વ सत्तत्त्व न.
ખરેખાત सत्य અવ્યય.
ખલાસી नाविक पु.
ખમવું मृ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
ખળભળવું क्षुभ् ગ. ૮, પરસ્મૈ.
ખભાયેલું कुञ्चित (कुञ्च् નો ભૂ. કૃ.).

ખારૂં लवण વિશે.
ખાવું अद् ગ. ૨, પરસ્મૈ ; आ (ઉપ) + हृ ગ. ૬, ઉભય.; भक्ष् ગ. ૧૦, પરસ્મૈ
ખાસડું उपानह् સ્ત્રી.
ખુશકારક आह्लादक વિશે.
ખુશબોદાર वासित વિશે.; सुगन्धि વિશે.; सुरभि વિશે.
ખુશી रति સ્ત્રી.
ખુશી કરવું प्री [प्रीण्] ગ. ૧૦; मुद् ગ. ૧, આત્મને; प्र (ઉપ.) + मुद् ગ. ૧, આત્મને.
ખૂબસુરત दर्शनीय વિશે. ખૂબસુરત (સ્ત્રી) वरतनु વિશે.
ખૂબસુરતી सौन्दर्य સ્ત્રી.
ખેડુત कृषीवल પુ.
ખેલવું क्रीड् ગ. ૧, પરસ્મૈ.
ખોદવું खन् ગ. ૧, ઉભય.
ખોદેલું उत्खात ; उत् (ઉપ.) + खन् નો ભૂ. કૃ.;
ખોળામાં બેઠેલું उत्सङ्गगामिन् વિશે. (उत्सङ्ग પુ. ખોળો).

ગ.

ગઈ કાલે ह्यस् અવ્યય.
ગંગા गङ्गा સ્ત્રી.; भागीरथी સ્ત્રી.
ગણવું गण ગ. ૧૦.
ગતિ गति સ્ત્રી.
ગભરાવું क्षुभ् ગ. ૪, પરસ્મૈ.
ગમવું रुच् ગ. ૧, આત્મને.
ગયેલું गत (गम् નો ભૂ. કૃ.); यात (या નો ભૂ. કૃ).
ગરમ चण्ड વિશે.
ગરીબ दीन વિશે.
ગરીબપણું दारिद्र्य ન; दैन्य ન.
ગવૈયા गायक પુ.
ગળવું गल् ગ. ૧, પરસ્મૈ. द्रु ગ. ૧, પરસ્મૈ.
ગાંડા થવું मद् [माद्] ગ. ૪, પરસ્મૈ.
ગાઉ कोश પુ.
ગાય धेनु સ્ત્રી.
ગાયન गान ન.; सङ्गीत ન.
ગાયનો ઓરડો गोष्ठ પુ. કે ન.
ગાલ कपोल પુ.
ગાવું गै ગ. ૧, પરસ્મૈ.
ગીત गीत ન.
ગુણ गुण પુ.
ગુણ જાણનાર गुणज्ञ વિશે.
ગુણવાન गुणवत् વિશે.; गुणिन् વિશે.
ગુન્હેગાર अपराधिन् વિશે.

રગધ પુ.
ર ન.
કૃપ્ ગ. ૯, પરસ્મૈ.;
ગ. ૯, પરસ્મૈ
ચ્ ગ. ૧૦.
ધ પુ

ઘ.

ઘડાગત હોવું ગુમ્ ગ. ૧, આત્મને.
ઘડો ઘટ પુ
ઘર ગૃહ ન ; મર્મન્ ન.
ઘરડપણ જરા સ્ત્રી.
ઘરડો પુરુષ જરઠ પુ
ઘરેણું અલઙ્કાર પુ.
ઘસાઈ જવું ક્ષિ (ક્ષય્) ગણ ૧, પરસ્મૈ.
ઘી ઘૃત ન.
ઘેરવું પરિ (ઉપ.) + વૃ.
ઘેલા થવું મુહ્ ગ ૪, પરસ્મૈ.
ઘોડો અર્વ પુ

ચ.

ચકોર ચકોર પુ.
ચડતી મૂર્તિ સ્ત્રી.અભ્યુદય પુ.
ચડવું આ (ઉપ.) + રુહ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ
ચતુરાઈ ચાતુર્ય ન.

ચંદની કૌમુદી સ્ત્રી.; જ્યોત્સ્ના સ્ત્રી.
ચંદ્ર ઇન્દુ પુ.; ચન્દ્ર પુ ; ચન્દ્રમસ્ પુ.
ચમત્કારિક હથિયાર અસ્ત્ર ન.
ચરિત ચરિત ન.
ચહાવું સ્પૃહ્ ગ. ૧૦.
ચળકતો ઘોળો (રંગ) ભાસ્વર પુ.
ચળવું ચલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
ચાકર કિઙ્કર પુ ; ભૃત્ય પુ.
ચાકરમાણસ દાસજન પુ. (દાસ પુ. ચાકર, અને જન પુ. માણસ).
ચાકરી કરનાર અનુજીવિન્ વિ.
ચાખવું સ્વાદ્ ગ ૧, આત્મને
ચામડું ચર્મન્ ન.
ચાર મહિના માસચતુષ્ટય.
ચાલ આચાર પુ
ચાલવું ચર્ ગ. ૧, પરસ્મૈ., ચલ્ ગ ૧, પરસ્મૈ.
ચાહના અભિલાષ પુ.
ચિત્ત ચિત્ત પુ.
ચીભ વિગ્રર પુ
ચોખા તણ્ડુલ પુ.
ચોર સ્તેન પુ.
ચોરવું ચુર્ (ચોર્) ગ. ૧૦.
ચોરી ચૌર્ય ન.

छ

छतो सत् (अस् ना व कृ- सत् नु पु नी प्रथमानु एक व)
छंद छन्दस् न, श्लोक पु
छबी प्रतिकृति स्त्री
छाती उरस् न
छाया छाया स्त्री.
छूटु करवु मुच् [मुञ्च्] ६, परस्मै
छूटु थयेलु मुक्त (मुच ना भू कृ)
छोडो पाद पु
छेवट परिणाम पु
छोकरी नान्दनी स्त्री
छोकरो नान्दन पु, डिम्भ पु, तनुज पु [छोडव
छोडवुं उत्(उप)+मुच् ६ प
छोडीदेवु त्यज १ प, परस्मै, वि(उप)+सृज ६ परस्मै

जनानखानु अन्तःपुर न
जनार गन्तृ त्रि
जन्मेलु जात (जन् नो भू कृ)
जमाई जामातृ पु
जमीन भूमि स्त्री
जलदी तुरतम् अव्यय, अचिरात् अव्यय, सत्वरम् अव्यय
जवु (क्रियापद) गम् [गच्छ्] न १, परस्मै व्रज् १ परस्मै, सृ न १, परस्मै
जवु (क्रियावाचक नाम) गमन न
जश यशस् न
जाचक भिक्षुक पु याचक पु
जाचवु याच् १, उभय
जाणवु ज्ञा, बुध् १, उभय अव(उप) गम [गच्छ्] १ परस्मै
जाते स्वयं अव्यय
जात तृण न
जाति जाति स्त्री

જીભનું ટેરવું जिव्हाग्र (जिव्हा સ્ત્રી. જીભ अग्र ન. ટોચ.)
જીરણ जीर्ण (जॄ નો ભૂ. કૃ.)
જીવ जीव પુ.
જીવવું जीव् ગ. ૧ પરસ્મૈ.
જુવાન સ્ત્રી. प्रमदा સ્ત્રી.
જૂઠું अनृत ન; असत्य ન.
જેથી यत्र અવ્યય.
જે પ્રમાણે यथा અવ્યય.
જેમ यथा અવ્યય
જો यदि અવ્યય.
જોઇને अवलोक्य [अव (ઉપ.) + लोक નો અવ્યય ભૂ કૃ.].
જોજન योजन પુ.
જોડેલ युक्त (युज् નો ભૂ. કૃ.), प्रपन्न [प्र (ઉપ.) + पद् ગ. ૪ નો ભૂ. કૃ].
જોડો उपानह् સ્ત્રી.
જોતુ पश्यत् (दृश् ગ. ૧ પરસ્મૈ. નો. વ. કૃ.).
જોનાર द्रष्टृ વિશે.
જોવાની મહેરબાની दृष्टिप्रसाद પુ. (दृष्टि સ્ત્રી. નજર प्रसाद પુ. મહેરબાની)
જોવાવું निरूपित [नि (ઉપ.) + रूप् નો ભૂ. કૃ.].
જોવું दृश् [पश्य] ગ. ૧ પરસ્મૈ. ईक्ष् ગ. ૧ આત્મને; प्र (ઉપ.)+ईक्ष्.
જ્ઞાનરૂપી અમૃત ज्ञानामृत ન. (ज्ञान ન. જ્ઞાન અને अमृत ન અમૃત).
જ્યાં यत्र અવ્યય.
જ્યાં સુધી यावत् અવ્યય.
જ્યારે यदा અવ્યય.

ઝ.

ઝંખવું सृज् ગ. ૧૦. [પુ.
ઝાડ तरु પુ; वृक्ष પુ. पादप
ઝુપડું उटज પુ
ઝેર विष ન.

ટ.

ટંટો कलि પુ.
ટપકવું गल् ગ. ૧ પરસ્મૈ.
ટપકું बिन्दु પુ
ટેવ व्यसन ન.
ટોળું यूथ ન.

ઠ.

ઠગ शठ પુ.
ઠગારો वञ्चक પુ
ઠપકો उपालम्भ પુ.
ઠગવું अधि (ઉપ.)+कृ.
ઠીક वरम् અવ્યય.

ડ.

ડાઘ कलङ्क पु के न
ડાહ્યું धीमत् विशे, मेधाविन् विशे
ડાહ્યો માણસ प्रज्ञ पु, प्राज्ञ पु, बुध पु
ડાળી शाखा स्त्री
ડુક્કર वराह पु

ઢ

ઢગલો राशि पु
ઢાંકણું आवरण न

ત

તકલીફ विप्रिय न
તકાસવું क्रुध् ग ४, परस्मै
તમાસવું आ (उप)+श्वस् ग २, आत्मने
તરજુમો वाचक भाषान्तरात्मक विशे
તરવું त्वर् ग १, परस्मै
તરાપ नाव न
તપવું तप् ग १, परस्मै
તપાસવું परि (उप)+ईक्ष् ग १, आत्मने
તર્પણ सन्तर्पण मन्(उप)+तर्प ने ग १
તમ भवत् सर्व युष्मद् सर्व
તરત अचिरात् अव्यय, आशु

त्वरित् अव्यय, द्रुतम अव्यय.
તરફડવું स्फुर् ग ६, परस्मै
તરવાર असि पु, खड्ग पु
તરસ્યું तृषित विशे
તલ तिल पु
તળાવ कासार पु, तडाग पु
તણખલું पल्लव पु
તત્ત્વ तत्त्व न
તત્ત્વજ્ઞાની तत्त्वविद् पु
તૈયાર उद्यत विशे
તાબે થવું शरणम् के गम् साथे गम् अनु (उप)+गम् ग १, आत्मने
તારો तारक न
તારાનો જથ્થો तारागण पु (तारा स्त्री तारो अने गण पु जथ्थो)
તાળું तालु न
તિરસ્કાર अवहेलना स्त्री
તિરસ્કારવું अव (उप)+धीर ग १०
તીક્ષ્ણ तीक्ष्ण पु, बाण पु
તીર્થયાત્રી તીર્થ तीर्थगामिन् विशे.
તુચ્છ क्षुद्र विशे
તુલ્ય तुल्य विशे
તેજ तेजस् न, प्रभा स्त्री
તીર तीर पु

થી अतः અવ્યય, ततः અવ્ય-
ા પ્રમાણે तथा અવ્યય. [ય
ૈયારી सम्भार પુ.
ાળવું तुल् ગ. ૧૦.
ાં तत्र અવ્યય.
ાગ त्याग પુ.
ારે तदा અવ્યય.

થ.

ાકેલ }
થાકેલું } श्रान्त વિશે.
થરથરવું वेप् ગ. ૧, આત્મને.
થવું भू ગ. ૧, પરસ્મૈ.
થશે भविष्यति (भू ધાતુનું ભવિષ્યકાળ ત્રી. પુ. એ. વ).
થાકવું श्रम् [श्राम] ગ. ૪, પરસ્મૈ.
થોડું प्रतनु વિશેષણ

દ

દક્ષિણા दक्षिणा સ્ત્રી.
દગો દેવો द्रुह् ગ. ૪, પરસ્મૈ
દંડવું दण्ड् ગ. ૧૦.
દરબાર राजद्वार ન.
દરિયો उदधि પુ.; समुद्र પુ.
દાતાર दातृ વિશે.
દાસી दासी સ્ત્રી.
દિયર देवृ પુ.
દિવ્ય भगवत् વિશે
દિશા दिश् સ્ત્રી
દીકરા તરીકે માને- }
લું, દત્તક કરેલું. } पुत्रीकृत વિશે.
દીકરાના જન્મ જેવું पुत्रजन्मसम વિશે.
દીકરી आत्मजा સ્ત્રી; पुत्री સ્ત્રી; दुहितृ સ્ત્રી.
દીઠું दृष्ट (दृश् નો ભૂ. કૃ)
દીલગીર दुःखित વિશે.; विषण्ण ભૂ. કૃ.
દીવો दीप પુ.
દુઃખ क्लेश પુ.; दुःख ન.; पीडा સ્ત્રી, व्यसन પુ.
દુઃખ દેવું तुद् ગ. ૬, ઉભય. पीड् ગ ૧૦.
દુઃખનો દરિયો दुःखोदधि (दुःख ન. દુઃખ અને उदधि પુ દરિયો).
દુઃખી दुःखित વિશે.
દુઃખીયું अव (ઉપ.) + सद् [सीद्] ગ. ૧, પરસ્મૈ.
દુકાળ दुर्भिक्ष ન.
દુનિયા लोक પુ. संसार પુ.
દુષ્ટ दुष्ट (दुष् ગ. ૪, પરસ્મૈ. નો ભૂ. કૃ.)
દૂત दूत પુ.
દેખાતું दृश्यनु વિશે.
દેખાડવું दृश् ગ ૧૦.

દેરાણી કે જેઠાણી યાતૃ સ્ત્રી
દેવ दिवोकस् પુ, देव પુ, देवता સ્ત્રી, मरुत् પુ
દેવદાર देवदार પુ
દેવળ देवकुल ન
દેવોનો શિલ્પી त्वष्टृ પુ
દેશ देश પુ, जनपद ન, राष्ट्र [પુ
દેહ देह પુ
દૈત્ય असुर પુ, राक्षस પુ, रक्षस् ન, निशाचर પુ
દોડવું धाव् ૧ ૧ પરસ્મૈ.
દોરડી रज्जु સ્ત્રી
દોરી જવું नी ગ ૧, ઉભય
દ્વેષ કરનાર द्विष् પુ

ધ

ધડકવું स्पन्द ૧ ૧, આત્મને, स्फुर् ગ ૬, પરસ્મૈ
ધણી रमण પુ, स्वामिन् પુ
ધણીના ગુણોથી યુક્ત स्वामिगुणोपेत.
ધન अर्थ પુ, द्रव्य ન, वसु ન., वित्त ન
ધનવાન धनभाज् વિશે, धनक પુ
ધંધો वृत्ति સ્ત્રી
ધરાવું तृप् ૧ ૪, પરસ્મૈ.
ધર્મ धर्म પુ
ધર્મશાસ્ત્રની આજ્ઞા व्यवस्था સ્ત્રી
ધારણ કરવું धृ ગ ૧૦
ધારવું गण ગ ૧૦
ધીરજ धृति સ્ત્રી
ધ્રૂજવું वेप ગ ૧, આત્મને, कम्प् ગ ૧, આત્મને
ધૂળ पांसु પુ, रजस् ન
ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર धार्तराष्ट्र પુ
ધોવું क्षल् (क्षाल) ગ ૧૦
ધોળું श्वेत વિશે
ધ્યાન आध्यान ન

ન

ન ઓળખાય એવું अलक्षणीय વિશે
નકલ प्रतिकृति સ્ત્રી
નક્કી एव અવ્યય
નગરવાસી पौर પુ
નટી नटी સ્ત્રી.
નણંદ ननान्दृ સ્ત્રી
નદી नद પુ, नदी સ્ત્રી.
નમવું नम् ગ ૧, પરસ્મૈ, नन्द् ૧ ૧, આત્મને, अभि (ઉપ) + वार् ગ ૧૦
નમસ્કાર नमस् અવ્યય
નવું नव વિશે
ન ચિંતવેલ દૈવ ન
નહિ न અવ્યય
નામ नामन् ન, अभिधान ન

ने नाम अव्यय.
नी नारी स्त्री
ना नाश पु.
ना पामवुं ध्वंस् ग. १, आत्मने.; नश्. ग. ४, परस्मै. [भू कृ.)
ना पामेलुं नष्ट (नश् नो
दवालायक गर्ह्य विशेषण
दवुं निन्द् ग. १, परस्मै.
दा निन्दा स्त्री.
गतवाळुं निर्वृतिमत् विशे.
कळवुं निर् (उप.) + गम् [गच्छ्] ग. १, परस्मै.
धा दृष्टिप्रसाद (दृष्टि स्त्री नजर अने प्रसाद पु. महेरबानी).
नीपजवुं उद् (उप) + भू ग. १, परस्मै. निस् (उप) + पद् ग ४, आत्मने.
नीपजाववुं निर् (उप) + मा (निर्मीयते कर्मणिरूप.); मृज् ग. ६, परस्मै.
नुकसान अपाय पु; अहित न.
नोतरवुं नि (उप.) + मन्त्र ग १०, आत्मने.
न्यायशास्त्र न्याय पु.
न्यायशास्त्र जाणनार नैयायिक पु.
न्हानुं प्रतनु विशे.
न्हावुं अव (उप.) + गाह् ग. १, आत्मने.

प.

पकडवुं अव (उप.) + लम्ब् ग १, आत्मने.
पक्षी विहग पु.
पग पाद पु.
पंखी पक्षिन् पु
पछी ततः अव्यय; पश्चात् अव्यय; अनन्तरम् अव्यय.
पञ्चवटी पञ्चवटी स्त्री
पटराणी महिषी स्त्री.
पडवुं (क्रियापद) पत् ग. १, परस्मै [न.
पडवुं (क्रियावाचक नाम) पतन
पडेलुं पतित (पत् नो भू. कृ).
पडोश सन्निधि स्त्री.
पण अपि अव्यय; किन्तु अव्यय; परतु अव्यय.
पंड आत्मन् पु.
पंडित पण्डित पु.
पत्थर अश्मन् पु; दृषद् स्त्री, शिला स्त्री.
पथारी शय्या स्त्री.
परणवुं परि (उप.) + नी ग. १, उभय. [पु
परमेश्वर जगत्कर्तृ पु; ईश्वर
पराक्रम पराक्रम पु.

પરાગ रजस् ન
પરાધીન परवत् વિશે
પરિણામ परिणाम પુ
પરિબ્રહ્મ ब्रह्मन् ન
પરીક્ષા લેવી परि (ઉપ) + ईक्ष् ગ. ૧, આત્મને
પરોણો अतिथि પુ
પર્વત गिरि પુ, पर्वत પુ, शिखरिन् પુ
પવન पवन પુ, मरुत् પુ, वात પુ, मारुत પુ, वायु પુ
પવિત્ર पुण्य ન
પવિત્ર કરાયેલું पूत (पू નો ભૂ કૃ)
પશુ पशु પુ
પસરવું प्र (ઉપ) + सृ ગ ૧, પરસ્મૈ
પહેરેલું परिहित [परि (ઉપ) + धा નો ભૂ કૃ]
પહેલાં पुरा અવ્યય
પહેલું प्रथम વિશે
પહોંચેલું प्राप्त [प्र (ઉપ) + आप् નો ભૂ કૃ]
પાંદડું पर्ण ન
પાડી નાખવું नि (ઉપ) + कृत् ગ ૧, આત્મને
પાછું વાળવું परा (ઉપ) + वृत् ગ ૧, આત્મને
પાઠ पाठ પુ
પાઠશાળા पाठशाला સ્ત્રી.

પાડો महिष પુ
પાણી उदक ન जल वारि ન, पयस् ન
પાપ पाप ન
પાપી पाप વિશે
પામવું प्र (ઉપ) + आप्
પામેલું प्राप्त [प्र (ઉપ) + आप् નો ભૂ કૃ]
પાર पार પુ
પારકું परकीय વિશે.
પારધી व्याध પુ
પાવન पूत (पू નો ભૂ કૃ)
પાળનાર पालक વિશે
પાળો पत्ति પુ
પિગળવું द्रु ગ ૧, પરસ્મૈ
પિંડ पिण्ड પુ
પીડવું पीड ગ ૧૦
પીડા पीडा સ્ત્રી, व्यथा स्
પીવું पा [पिब्] ગ ૧, પરસ્મૈ (કર્મણિરૂપ पी)
પુણ્ય पुण्य ન.
પુણ્યશાળી पुण्यवत् વિશે
પુરુષ पुरुष પુ, नृ પુ
પુષ્કળ प्रभूत વિશે
પુસ્તક ग्रन्थ પુ, पुस्तक ન
પૂંછનો ટેકો पुच्छकावलम्बन ન (पुच्छक ન પૂ- અને अवलम्बन ન ટેકો)
[illegible]

પૂછવુ प्रच्छ् [पृच्छ्] ગ. ૬, પરસ્મૈ [રૂ.).
પૂછાયેલુ पृष्ट (प्रच्छ् નો ભૂ
પૂજવુ पूज् ગ. ૧૦, यज् ગ ૧, ઉભય
પૂજા पूजा સ્ત્રી.
પૂજાનો સામાન अर्घ्य ન.
પૂજ્ય भगवत् વિશે.
પૂર્વેનુ સત્કર્મ प्रथमसुकृत ન. (प्रथम પહેલુ અને सुकृत ન. સત્કર્મ)
પૃથ્વી पृथ्वी સ્ત્રી ,पृथिवी સ્ત્રી ; वसुधा સ્ત્રી ; भूमि સ્ત્રી ; मही સ્ત્રી.; मेदिनी સ્ત્રી
પેઠે इव અવ્યય
પેઠેલુ प्रविष्ट {प्र (ઉપ) + विश् નો ભૂ રૂ.}
પેદા કરનાર धातृ પુ.
પેસવુ विश् ગ. ૬, પરસ્મૈ.
પૈડુ चक्र ન.
પૈસો अर्थ પુ
પોતાની ફરજ स्वकृत्य ન
પોતાનુ स्वीय વિશે.
પોતાનો મુલક स्वविषय પુ.
પોપટ शुक पु
પોષવુ पुष् ગ ૯, પરસ્મૈ.
પ્રકાશ प्रकाश પુ.
પ્રકાશવુ द्युत् ગ. ૯, પરસ્મૈ.
પ્રખ્યાત यशस्वत् વિશે
પ્રતિમા मूर्ति સ્ત્રી.
પ્રધાન अमात्य પુ.; सचिव પુ., धीसचिव પુ , प्रकृति સ્ત્રી.
પ્રધાન મંડળી प्रकृति સ્ત્રી.
પ્રમાણ प्रमाण ન.
પ્રવીણ निष्णात {नि (ઉપ) + स्ना નો ભૂ. રૂ.}
પ્રવીણતા कौशल ન , प्रावीण्य ન
પ્રસન્ન प्रसन्न {प्र (ઉપ.) + सद् નો ભૂ. રૂ }.
પ્રસન્નતા अनुरञ्जन ન ; प्रीति સ્ત્રી
પ્રસિદ્ધ કરવુ प्रथ् ગ. ૧૦.
પ્રાણી प्राणिन् પુ.
પ્રાર્થના स्तुति સ્ત્રી
પ્રીતિ प्रेमन् પુ. ન ; प्रीति સ્ત્રી , स्नेह પુ.
પ્રેમ प्रेमन् પુ. ન
પ્રેરણા प्रवर्तन ન

ફ

ફરકવુ स्पन्द् ગ ૧, આત્મને , स्फुर् ગ. ૬ આત્મને
ફરજ धर्म પુ.
ફરમાવેલુ विहित {वि (ઉપ) + धा નો ભૂ. રૂ.}.
ફરસી परशु પુ.

બુદ્ધિ बुद्धि સ્ત્રી ; मति સ્ત્રી
બુદ્ધિની શક્તિ बुद्धिप्रभाव (बुद्धि સ્ત્રી. બુદ્ધિ અને प्रभाव પુ. શક્તિ)
બુદ્ધિવાન मेधाविन् વિશે.; धीमत् વિશે.
બૂડવું निमग्न {नि (ઉપ) + मस्ज् નો ભૂ. કૃ}.
બેટ द्वीप પુ.
બેભાન થવું मुह् ગ ૪, પરસ્મૈ.
બેસવું उप (ઉપ) + विश् ગ. ૬ પરસ્મૈ.; नि (ઉપ) + सद् [निषीद्] ગ. ૧, પરસ્મૈ.
બોલવાની છટા वाक्पटुता સ્ત્રી. (वाक् સ્ત્રી વાણી અને पटुता સ્ત્રી હુશિયારી).
બોલાવવું ह्वे ગ. ૧, ઉભય.
બોલેલું उक्त (वच् નો ભૂ. કૃ)
બ્રહ્મને જાણનાર ब्रह्मविद्
[illegible]
[illegible] ...ेयस पु.

ભજવવું नाट् ગ. ૧૦.
ભજવું भज् ગ. ૧, ઉભય.
ભટકવું अट् ગ. ૧, પરસ્મૈ
ભંડાર कोश પુ.; निधि પુ
ભમરો अलि પુ, मधुकर પુ
ભમવું अट् ગ. ૧, પરસ્મૈ.
ભય भय પુ.
ભયંકર भयङ्कर વિશે.
ભરવું भृ ગ ૧, ઉભય (भ्रियते કર્મણિ રૂપ)
ભલું हित ન.
ભાઈ भ्रातृ પુ. बान्धव પુ
ભાત ओदन પુ.
ભાગ भाग પુ
ભાવવું स्वाद् ગ ૧, આત્મને
ભીખમાગવી } भिक्ष् ગ. ૧
ભીખવું } આત્મને.
ભુજ बाहु પુ.
ભુંડ किरि પુ.; वराह પુ.
ભૂલ ખાવી मद् [माद्] ગ ૪, પરસ્મૈ.
ભેટ उपहार પુ.
ભેટવું कुस् ગ. ૪, પરસ્મૈ; श्लिष् ગ. ૪, પરસ્મૈ.
ભેદવું भिद्.

મિથ્યાપદાર્થની કલ્પના अव-
स्त्वारोप પુ.

મીઠા બોલાપણું प्रियवादित्व
ન.

મીઠું लवण ન.

ીઠું બોલનાર प्रियवादिन्
વિશે.

ખ્ય मुख्य વિશે.; प्रधानतम
વિશે.

સ્વામી' वैपात्य ન.

મુસાફર पान्थ પુ.

મુસાફરીનો થાક अध्वखेद પુ.
(अध्वन् પુ. રસ્તો; खेद પુ.
થાક.)

મુહૂર્તની ઘડી लग्नवेला
સ્ત્રી

મૂકવું मुच् [मुञ्च] ગ. ૧,
પરસ્મૈ.

મૂકાયેલું मुक्त(मुच् નો ભૂ.કૃ)

મૂંગાપણું मौन ન.

મેળવવું प्र(ઉપ.)+आप्; अव
(ઉપ.)+आप्, अधि(ઉપ.)
ग [ग च्छ] ગ. ૧,
[illegible] ગ. ૧,
[illegible]

મોકલવું प्र (ઉપ)+हि.

મોકલેલું प्रस्थापित વિશે.

મોક્ષ मुक्ति સ્ત્રી; मोक्ष પુ.

મોટું महत् વિશે.; ज्यायस्
વિશે

મોટા શત્રુ महारिपु પુ

મોત मृत्यु પુ.

મોર मयूर પુ.

મોં मुख ન

મોં મલકાવવું स्मि ગ. ૧,
આત્મને.

ય.

યક્ષ यक्ष પુ

યજ્ઞ કરનાર यजमान પુ.

યજ્ઞ કરવો यज् ગ ૧,ઉભય;
आ (ઉપ)+हृ ગ. ૧,
પરસ્મૈ

યજ્ઞનું }
યજ્ઞ સંબંધી } यज्ञिय વિશે

યંત્ર यन्त्र ન

યાદદાસ્ત स्मृति સ્ત્રી

યાદ રાખવું स्मृ ગ. ૧,
પરસ્મૈ

ર

રક્ષક रक्षितृ પુ
રક્ષણ रक्षण ન , रक्षा સ્ત્રી
રક્ષણ કરનાર रक्षितृ વિશે
રક્ષણ કરવું रक्ष् ગ ૧ પરસ્મૈ
રક્ષવું अव् ગ ૧ પરસ્મૈ
રક્ષાયલું रक्षित (रक्ष् નો ભૂ કૃ)
રઘુરાજાના વંશજ रघु પુ
બ વ
રંગ वर्ण પુ
રંગબેરંગી चित्र વિશે
રચવું रच् ગ ૧૦, प्र (ઉપ) + नी ગ ૧, ઉભય.
રડવું रुद्
રણભૂમિ समराङ्गण ન.
રત્ન रत्न ન.
રત્નરૂપ સ્ત્રી स्त्रीरत्न ન
રથ रथ પુ
રમત क्रीडा સ્ત્રી
રમવું क्रीड् ગ ૧, પરસ્મૈ , रम् ગ ૧, આત્મને
રસ रस પુ
રસ્તો वर्त्मन् ન , रथ्या સ્ત્રી.
રહેવું अध्युषितम विशे
રહે...
ર अखिल विशे.
...રે सर्वत्र અવ્યય

રાજનીતિ नीति સ્ત્રી.
રાજા राजन પુ , नृप પુ , पति પુ , भूप પુ , भूभृत पार्थिव પુ
રાજાપણું नृपत्व ન.
રાજા બનાવવાને अभिषिच् [अभि (ઉપ) + सिच् ઉ. ૬.].
રાજ્ય राज्य ન [વ
રાજ્ય કરવું शासन् (शास्
રાજ્ય ચલાવવું शास्.
રાજ્યના લોભથી ખેંચ राज्यलोभाकृष्ट
રામની બહેન शान्ता સ્ત્રી
રીત रीति સ્ત્રી.
રુચિ अभिरुचि સ્ત્રી.
રૈયત प्रजा સ્ત્રી.
રોગ व्याधि પુ

લ.

લઈ જવું नी ગ ૧, ઉભય , ... ગ. ૧, પરસ્મૈ
લઈ બેસવું ... પરસ્મૈ
લક્ષ્મી ... પુ.
... मीति સ્ત્રી
લાકડું (સ્ત્રી) भीरु સ્ત્રી.
લાજે ... अन्यत्र અવ્યય